

Kirjallisuuden vienti ja suomalainen kirjallisuusinstituutio

Ulla Tissari

Pro gradu –tutkielma
Jyväskylän yliopiston
Kirjallisuuden laitoksessa
Kevät 2000

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos KIRJALLISUUDEN LAITOS
Tekijä TISSARI ULLA MAARIT	
Työn nimi KIRJALLISUUDEN VIENTI JA SUOMALAINEN KIRJALLISUUSINSTITUUTIO	
Oppiaine KIRJALLISUUS	Työn laji PRO GRADU -TUTKIELMA
Aika KEVÄT 2000	Sivumäärä 73 s.
TIIVISTELMÄ - ABSTRACT	
<p>Tutkielmassa tarkastellaan suomalaisen kirjallisuuden vientiä, tarkemmin sanoen käännöstoimintaa ja sen tukemista, suomalaisen kirjallisuusinstituution kannalta. Suomalaisen kirjallisuusinstituution eräs luonteenomainen piirre on sen läheinen suhde valtioon. Vaikka käännökset julkaistaan pääasiassa Suomen ulkopuolella, tukee Suomen valtio tätä toimintaa käännoistuella, jonka jakamisesta vastaa Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus. Tuki on osa valtion edistävää kirjallisuuden tukipoliittikkaa. Toiminnalla on ideologinen perustansa ja se noudattaa laajempia kulttuuripoliittisia tavoitteita. Aluksi tutkielmassa tarkastellaan kansallisvaltioideologian ja kirjallisuuden suhdetta J. V. Snellmanin kansalliskirjallisuusajattelun valossa sekä tämän ideologian konkretisoitumista valtion kirjallisuuspolitiikassa. Kirjallisuuden, kielen ja kansakunnan yhdistäminen on luonut ideologisen oikeutuksen myös kirjallisuuden viennille. Tämän jälkeen tarkastellaan kirjallisuuden viennin keskeisiä toimijoita Suomessa sekä kansainvälisten tukirakenteiden, pohjoismaisen ja EU:n käännoistuen, merkitystä suomalaiselle kirjallisuudelle. EU on myös osittain noussut kansallisen identiteetin takaajaksi kansakunnan rinnalle.</p> <p>Tutkielman loppuosassa tarkastellaan, mitä suomalaista kirjallisuutta on käännetty ajanjaksolla 1995-98 ja millainen suhde tuetulla ja muulla käännetyllä kirjallisuudella on tässä otoksessa. Erityisesti tarkastelun kohteeksi on otettu korkea/populaarikirjallisuus, vähemmistökirjallisuus, naiskirjallisuus ja lasten- ja nuortenkirjallisuus. Samalla on pyritty tarkastelemaan käännetyn kirjallisuuden suhdetta kansalliskirjallisuuden ja kirjallisen kaanonin käsitteisiin. Kansalliskirjallisuus sisällöllisenä käsitteenä on menettänyt merkitystään, mutta yläkäsitteenä kirjallisen systeemin keskustassa olevalle kirjallisuudelle se antaa perustan kirjallisuuden viennille. Suomalaisen kirjallisuuden edistäminen on kansallisia päämääriä tukeva ideologinen projekti, jota valtio tukee, vaikka itse kirjallisuus on irtautunut kansallisesta tehtävästään. Kirjallisuuden edistämisessä nojaututaan kolmenlaisiin vaatimuksiin: taloudellisiin, laadullisiin ja kansallisiin. Taloudelliset vaatimukset heijastuvat kääntämiseen suurille valtakielille. Laadulliset vaatimukset puolestaan sulkevat eräitä populaarimpia ja marginaalisempia kirjallisuudenlajeja tuen ulkopuolelle. Kansalliset vaatimukset korostavat kansallisesti merkittäväksi kanonisoidun kirjallisuuden tukemista. Voidaan väittää, että aktiivisesti tuetaan kirjallisuutta, joka on jo lunastanut paikkansa suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa. Kaiken kaikkiaan suomalaisen kirjallisuuden vientiä voisi luonnehtia pikemminkin yksisuuntaiseksi valtion tukemaksi kulttuurin kansainvälistämiseksi kuin omaehtoiseksi prosessiksi.</p>	
Asiasanat Kirjallisuuden vienti, kirjallisuuden institutionaalinen tutkimus, kansalliskirjallisuus, suomalaisen kirjallisuuden käännoistuki	
Säilytyspaikka Kirjallisuuden laitos	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo

I Johdanto	1
II Kirjallisuus instituutiona	4
2.1. Institutionaalisen taiteentutkimuksen lähtökohtia	4
2.2. Kirjallisen polysysteemin käsite	8
III Kirjallisuus ja kansakunta	12
3.1. Kirjallisuuden suuri kertomus	12
3.2. Kansalliskirjallisuuden synty	13
3.2.1. Snellmanin perintö	13
3.2.2. Murtumia kansalliskirjallisuudessa	18
3.3. Kirjallisuus vakiintuu Suomen kulttuuripolitiikkaan	21
IV Kirjallisuuden edistämistyön rakenteet	27
4.1. Alan keskeiset toimijat	27
4.2. Julkinen tuki kirjallisuudelle	31
4.3. Suomalaisen kustannustoiminnan linjauksia	32
4.4. Valtio ja kirjallisuuden vienti	34
V Kansainväliset tukirakenteet	38
5.1. Pohjoismainen yhteistyö	38
5.2. EU ja kirjallisuus	39
VI Käännöskirjallisuuden asema kirjallisuusinstituutiossa	44
VII Suomalaisen kirjallisuuden vienti tilastoina	46
VIII Mitä käännetään?	53
8.1. Kirjallista kaanonia	53
8.2. Populaarikirjallisuus	55
8.3. Lasten- ja nuortenkirjallisuus	59
8.4. Vähemmistökirjallisuus	61
8.4.1. Marginaalista keskustaan	61
8.4.2. Saamenkielinen kirjallisuus	62
8.4.3. Ruotsinkielinen kirjallisuus	64
IX Johtopäätökset	65
X Päätäntö	67
Lähdeluettelo	68

I Johdanto

Saarelainen kertoi nyt, mihin hän myyntimestä tarvitsi: sen kustantaja oli kolme vuotta sitten tehnyt saksalaisen kustannusyhtiön kanssa sopimuksen, jolla Saarelaisen novelleita käännettiin saksaksi kirjan verran ja yritettiin myydä saksalaisille. Ne eivät niistä kuitenkaan olleet välittäneet, tai niin kuin Saarelainen epäili, kirjaa ei ollut osattu oikealla tavalla markkinoida. Kolmen vuoden kokonaisymyynniksi oli kertynyt seitsemänkymmentäkaksi kappaletta. Loput kirjat kustantaja oli lähettänyt Saarelaiselle, kolmisentuhatta kirjaa, ja hän oli ostanut ne kahdellakymmenellä pennillä kilo. (Tuuri 1985, 13.)

Tämä on lähtöasetelma Antti Tuurin vuonna 1985 ilmestyneessä humoristisessa romaanissa *Viisitoista metriä vasempaan*. Kirjailija Saarelainen päättää palkata myyntiedustajan, jonka hän lähettää Saksaan tapaamaan kirjamaailman edustajia. Kyseinen edustaja vain sattuu olemaan putkialalla, eikä myyntimatka osoittaudu kovin menestyksekkääksi. Lopulta kaupallisuuden esikuvat, amerikkalaiset, saavat kirjat myytyä.¹ Romaani kuvaa hyvin niitä esteitä ja vääriä käsityksiä, joita suomalainen kirjallisuus matkalla maailmalle kohtaa. Tässä tutkimuksessa onkin tarkoitus kartoittaa kirjallisuuden viennin ja käännöstyön asemaa ja tarkoituksenmukaisuutta suomalaisen kirjallisuusinstituution kannalta.

Konsuli ehdotti nyt maljaa yhteisen yrityksemme kaikinpuoliselle onnistumiselle; kyseessä olisi taas kerran kansojemme välisten kulttuurisiteitten vahvistaminen, ja vahvistaminen nimenomaan kirjallisella alalla, joka oli varsinkin meille suomalaisille rakas ja tärkeä, niinkuin kaikkien pienten kielialueiden kansoille. Konsuli sanoi myös, että suomalainen kirjallisuus oli tänäkin päivänä elinvoimaista ja sen korkeatasoisuus oli kaikkialla maailmassa tunnustettu tosiasia, mutta kielikynnys varsinkin suurille maailmankielille käännettäessä oli pelottavan korkea. [--] Saarelaistakaan hän niinollen ei vielä ollut ehtinyt lukea, mutta hän luotti siihen, ettei Suomessa saksan kielelle ruvettaisi huonoa kirjailijaa kääntämään, eikä Suomi yrittäisi huonoa kirjallisuutta Saksaan kaupata, koska maittemme väliset kaupalliset suhteet olivat aina toimineet molemminpuolisen luottamuksen pohjalta; hän itse oli omalta osaltaan myös pyrkinyt vaikuttamaan tähän suuntaan kaikki ne vuodet, jotka hän oli saanut isänmaatamme Hampurissa edustaa. Tälle puheelle joimme kaikki maljan. (Tuuri 1985, 76.)

¹ Kyseinen romaani on itsekin käännetty saksaksi 1991 ja viroksi 1988. Tieto haettu SKS:n käännöstietskannasta 17.11.1999.

Kuten oheinen katkelma paljastaa, kirjallisuus ei ole riippumaton valtiollisista tai kansallisista pyrkimyksistä. Nämä pyrkimykset ovat monella tapaa tutkimuksen keskiössä. Pyrin tässä tutkimuksessa selvittämään, mitä kulttuuripoliittisia linjauksia kirjallisuuden edistämistyö ulkomaille päin noudattaa. Samalla pyrin selvittämään, noudattaako edistämistyö virallista kansallista kirjallisuuskaanonia vai muovaako se tätä kaanonia. Tässä mielessä tutkimus sijoittuu kulttuuripolitiikan, kirjallisuussosiologian ja kirjallisuuden tutkimuksen välimaastoon. Tutkimus käsittää kirjallisuuden yhtenä yhteiskunnan osa-alueena, joka on vahvasti sidoksissa muihin alueisiin, kuten talouteen ja politiikkaan. Tutkimuksena teoreettisena pohjana käytän kirjallisuuden institutionaalista lähestymistapaa, joka huomioi kaikki kirjan vaiheet tuotannosta ja välityksestä kulutukseen. En kuitenkaan tässä työssä puutu kirjallisuuden vastaanottoon. Mutta ennen kaikkea pyrin tarkastelemaan *kirjan yhteiskuntaa*, joka tarkoittaa tuotannon, jakelun ja kulutuksen *edellytyksiä* (Svedjedal 1996, 15, kursivointi UT).

Tutkimusaineistoni muodostaa tiedot suomalaisen kirjallisuuden vieraskielisistä käännöksistä. Tiedot ovat peräisin pääasiassa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosikertomuksista vuosilta 1995-1998. Vuosikertomusten käännösluettelot ovat Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskuksen tuottamia. Näitä tietoja on täydennetty SKS:n ylläpitämän käännöstietokannan tiedoilla vastaavalta ajanjaksolta. Aineistosta on rajattu pois tietokirjallisuus, antologiat, kokoomateokset sekä kirjallisuuslehdissä julkaistu kirjallisuus. Teatteri on mukana tutkimuksessa näytelmäkirjallisuuden osalta, vaikka näytelmäteksti on vain pohja varsinaiselle näyttämöteokselle, dramatisoinnille. Monet klassikonäytelmät ovat kuitenkin siirtyneet kirjallisuuden piiriin teksteinä. Aineisto ei luonnollisesti ole täydellinen, sillä kaikki ulkomailla julkaistu suomalainen kirjallisuus ei välttämättä tule luettelijoiden tietoon. Käännöksistä löytyy tietoa myös muista lähteistä: Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutti seuraa tilannetta nuorisokirjallisuuden osalta ja kustantamot edustamiensa kirjailijoiden kohdalla. Tässä tutkimuksessa on kuitenkin otettu huomioon vain SKS:n ja Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskuksen keräämät tiedot, sillä ne on kerätty samoin tarkoituksin ja luokiteltu yhtenäisesti.

Ajanjakso 1995-1998 on valittu Suomen EU-jäsenyyden kaudelta, jotta voitaisiin tarkastella EU:n kirjalpolitiikan roolia suomalaisen kirjallisuuden edistämisessä. Tätä aineistoa täydentävät erilaiset tilastot ja julkilausumat. Näitä aineistoja puran mm. seuraavien kategorioiden kautta: populaari-korkeakirjallisuus, vähemmistökirjallisuus, nais- ja

nuortenkirjallisuus, eri kirjallisuudenlajit jne. Tällöin paljastuu, millaista kirjallisuutta tuetaan ja edistetään ja millaisin perustein. Eräs peruslähtökohtani on tarkastella, onko kirjallisuudella enää nykypäivänä mitään sidoksia kansallisen kulttuurin käsitteeseen.

Aluksi tarkastelen kirjallisuuden ja kansakunnan sidoksia ja kansalliskirjallisuuskäsitteen syntyä Suomessa. Tässä tärkeänä lähteenä toimivat Pertti Karkaman tutkimukset J. V. Snellmanin kirjallisuuspolitiikasta. Kansalliskirjallisuus on yksi tutkimuksen keskeisistä käsitteistä, jonka perusteita pyrin tarkastelemaan. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään suomalaisen kirjallisuuden edistämistyön syntyedellytyksiä ja rakenteita sekä niiden kytköksiä suomalaiseen kirjallisuusinstituutioon.

Suomalaista kirjallisuutta ulkomailla on tarkasteltu lähinnä reseptiteorian kautta tai eri maiden kirjallisia suhteita käsittelevissä tutkimuksissa. Tällaisia tutkimuksia edustavat mm. Pirjo Vaittisen (1988) *Niin lähellä, niin kaukana. Suomesta ruotsiksi käännetyn kaunokirjallisuuden vastaanotto Ruotsissa 1930-luvulla* ja Juhani Salokanteleen (1998) *Sielunsilta. Suomen ja Viron kirjallisia suhteita 1944-1988*. Tässä tutkimuksessa on kuitenkin tarkoitus tarkastella suomalaisen kirjallisuuden käännöksiä osana suomalaista kirjallisuusinstituutiota. Lähteissä olen pyrkinyt nojaamaan tuoreimpaan tutkimustietoon. Lähdekirjallisuus käsittää tutkimuksia kirjallisuussosiologian, kirjallisuushistorian ja kulttuuripolitiikan alalta. Tietyt lähteet ovat jo vanhentuneita, kuten Merja Heikkisen (1989) tutkimus suomalaisesta kirjailijakunnasta, mutta valitettavasti aiheesta ei ole saatavilla uudempaa tutkimustietoa. Teoreettisena lähtökohtana on institutionaalinen taiteentutkimus ja sen piirissä erityisesti Itamar Even-Zohar. Suomalaisen taidejärjestelmän kehitystä institutionaalista ja järjestelmäteoreettisesta näkökulmasta on tutkinut mm. Erkki Sevänen. Nationalismin tutkimus on myös lisääntynyt viime vuosina ja sitä pyritään hyödyntämään tässä tutkimuksessa. Aineiston analyysiosassa tärkeitä malleja ja esikuvia ovat Kovalan (1992), Rasilaisen (1989) ja Jokisen (1997) tekemät kirjallisuussosiologiset tutkimukset.

II Kirjallisuus instituutiona

2.1. *Institutionaalisen taiteentutkimuksen lähtökohtia*

Institutionaalisissa taiteenteorioissa voidaan erottaa kaksi haaraa. Toinen on syntynyt estetiikan piirissä ja se käsittää taiteen autonomisena järjestelmänä (esim. Dickien taidemaailma). Sosiologian piirissä taide käsitetään puolestaan yhdeksi järjestelmäksi yhteiskunnassa ja se on kiinteästi sidoksissa muihin järjestelmiin, kuten talouteen tai politiikkaan. Tämä kaksijakoisuus on pitkälti seurausta taideteoksen, tässä tapauksessa kirjan, jakamisesta artefaktiksi ja esteettiseksi objektiksi. Artefaktilla tarkoitetaan fyysistä esinettä, kirjaa painotuotteena, ja sosiologinen tutkimus on perinteisesti sulkeistanut varsinaisen taideteoksen tutkimuskohteensa ulkopuolelle. Esteettisellä objektilla tarkoitetaan puolestaan taideteosta aistimellisena muotona. Esteettinen objekti määrittyy ihmisten ja instituutioiden kautta, sopimuksenvaraisesti. (Niemi 1991, 10-11.) Estetiikan piirissä syntyneet teoriat pyrkivät vastaamaan kysymykseen, miten taideteos määrittyy, millaisin kriteerein ja toimintakäytännöin taidemaailman/instituution toimijat hyväksyvät jonkin objektin taideteokseksi ja toisen ei. Tämän teorian puitteissa kirjallisuudenkin instituutio on osa yleistä taideinstituutiota, mutta perustuu omiin erityisiin esteettisiin tulkinta- ja arvottamissopimuksiin. Instituutio toimii siis normeja luovasti ja sen perusfunktio on taidetta arvottava. (Vaittinen 1988, 27.) Kirjallisuus on siis yksi taidemaailman alajärjestelmä, jonka toimijat ovat kompetentteja vain omassa järjestelmässään (esimerkiksi kompetenssi musiikin alalla ei riitä arvioimaan kirjallisuutta) (Malkavaara 1989, 41, 52). Sosiologinen tutkimus on lähtenyt kirjallisuuden instituution rakenteellisesta analysoinnista, jolloin tutkimuksen kohteena on ollut perinteisesti kirjallisuuden tuotanto, välitys ja vastaanotto. Uudemmat teoriat pyrkivät kuitenkin myös vastaamaan kysymykseen, missä taiteen ja ei-taiteen välinen raja kulkee ja miten se määräytyy. Tässä suhteessa esteettinen ja sosiologinen taiteentutkimus ovat lähentyneet toisiaan.

Taidetta institutionaalisesta näkökulmasta tarkastelevat teoriat käyttävät tutkimuskohteestaan eri nimityksiä ”instituutio”, ”järjestelmä” (Niklas Luhmann), ”maailma” (Arthur C. Danto, George Dickie, Howard S. Becker) ja ”kenttä” (Pierre Bourdieu). Yhteistä näille kaikille on, että ne pyrkivät kuvaamaan sitä toimintojen kokonaisuutta, joka ylläpitää taidetta ja johon kuuluvat tuotanto, välitys ja vastaanotto. Käsitteillä pyritään ta-

voittamaan taide-elämän rakenne tai yleiset toimintaperiaatteet. Kuitenkin käsitteiden välille voidaan vetää joitain eroavuuksia. Järjestelmällä tarkoitetaan sosiaalisen vuoro-vaikutuksen aluetta, jossa ihmiset toimivat yhteisten sääntöjen ja merkitysten pohjalta. Instituutiot puolestaan ovat virallisempia ja kiinteämpiä sosiaalisia muodostelmia, jotka toimivat normatiivisesti ja organisoidusti. (Sevänen 1998, 15-16.) Kirjallisuuden alalla toimivia instituutioita ovat mm. kustannusyhtiöt ja kirjailijaseurat. Institutionalisoitumisen avulla tarkoitetaan sitä, että jokin ilmiö saa yhteiskunnassa hyväksytyyn ja vakiintuneeseen luonteeseen. Institutionalisoiminen puolestaan tarkoittaa tietoisista pyrkimystä saavuttaa yhteiskunnallinen hyväksyntä. (Sevänen 1994b, 25.) Kaikille näille teoreettisille käsitteille on yhteistä se, että taide-elämästä itseään ei voi täysin selittää näistä lähtökohdista käsin, vaan institutionaalinen tutkimus voi täydentää teostutkimusta. Yhdistämällä sosiologinen tutkimusote kulttuuriseen arvo- ja merkkijärjestelmään voidaan Seväsen mukaan saada kokonaisvaltainen kuva taiteen alueesta. (Sevänen 1998, 19-20.)

Kaikkien edellä mainittujen teorioiden puitteissa vallitsee yksimielisyys tietyistä ominaisuuksista, jotka luonnehtivat modernia länsimaista taide-elämää. (1) Taide-elämä on eriytynyt omaksi sosiaalisen toiminnan osa-alueeksi ja tämä eriytynyt asema on hyväksytty ja samalla institutionalisoitu yhteiskunnan taholta. (2) Eriytynyt asema on seurausta modernisaatiosta, joka on luonut funktionaalisesti eriytyneen yhteiskunnan. Funktionaalisesti eriytyneessä yhteiskunnassa eri sosiaalisen toiminnan muodot, kuten talous, uskonto ja kasvatus ovat etäännyneet toisistaan. (3) Sosiaaliset järjestelmät ovat erikoistuneet hoitamaan tiettyä tehtävää, ja toimijat arvioivat maailmaa kyseisen tehtävän näkökulmasta. Jokaisessa järjestelmässä on oma säännöstönsä, joka määrittää, millainen toiminta järjestelmässä on tavoiteltavaa ja mielekästä. (4) Taidejärjestelmässä vallitsee pitkälle viety horisontaalinen tehtävänjako. (5) Taidejärjestelmässä vallitsee myös vertikaalinen eriytyneisyys, joka tuottaa erottelua korkea- ja populaarikulttuurin välille. (6) Modernisaatio on johtanut maallistumiseen ja arvopluralismiin. (7) Taidehyödykkeet suunnataan laajalle, sosiaalisesti epäyhtenäiselle yleisölle. (8) Taide-elämän eriytymisen mahdollisti taidemarkkinoiden synty ja yleisöpohjan laajeneminen. Taide pääsi irtautumaan perinteisistä mesenaateistaan, ja näin saavuttamaan autonomisen aseman. Tämä kehitys on johtanut taiteen markkinaperusteisuuteen. (9) Taidejärjestelmästä on tullut autonominen kokonaisuus, joka luo itse norminsa. (10) Huolimatta suhteellisesta autonomisuudesta taidejärjestelmä määräytyy suhteessa yhteiskuntaan. Taidejärjestelmä

on kehittynyt vuorovaikutuksessa muiden järjestelmien ja muun yhteiskunnan kanssa. (Sevänen 1998, 23-25.)

Postmodernismin tutkijoista esimerkiksi Lyotard ja Baudrillard ovat argumentoineet eriytymiskehitystä ja autonomiaa vastaan. Heidän mukaansa nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa eri osa-alueet pikemminkin kietoutuvat tiiviimmin yhteen ja tulevat riippuvaisiksi toisistaan. Esimerkiksi taiteen taloudelliset sidokset tulevat yhä tärkeämmiksi. Taiteentutkimuksessa tulisi huomioida laajempi yhteiskunnallinen ja historiallinen konteksti. (Mts. 27-29.)

Kirjallisuussosiologia pyrkii sijoittamaan teoksen kulttuuriseen aikaan ja paikkaan. Sevänen on arvostellut joitakin estetiikan piirissä syntyneitä teorioita, erityisesti Dickietä, historiallisen aspektin huomiotta jättämisestä (mts. 8). Kirjallisuusinstituutioon liittyvät toimintasopimukset, se miten ihmiset instituutiossa käyttäytyvät ja miten he arvottavat kirjallisuutta. (Niemi 1991, 13.) Monissa kirjallisuussosiologisissa teorioissa on erotettu tuottajan, välittäjän ja vastaanottajan lisäksi suodattaja, joka tulkitsee ja luo kaanonin (mts. 16). Taiteen suhteellinen autonomia määräytyy tämän institutionaalisen toiminnan puitteissa. Toimintasopimukset ja yhteiskunnalliset sidokset ovat kuitenkin aina historiallisesti muuttuvia. Jos halutaan korostaa nimenomaan tätä instituution puolta, voidaan puhua kirjallisesta prosessista, kuten Vaittinen on tehnyt. Kirjallisella prosessilla hän tarkoittaa dynaamista, historiallisesti muuttuvaa ja kokonaisvaltaista ilmiötä, jossa eri osaprosessit ovat sidoksissa toisiinsa niin, että muutos yhdessä osaprosessissa aiheuttaa muutoksen myös muissa ja koko suhdejärjestelmässä. (Vaittinen 1988, 28.)

Tämän tutkimuksen ote on lähinnä kirjallisuussosiologinen, sillä tutkimuksen kohteena on eräs kirjallisuusinstituution osa-alue, joka osallistuu kirjallisuuden arvottamiseen. Tutkin siis kirjallisuuden edistämistyötä ja vientiä osana suomalaista kirjallisuusinstituutiota, erityisesti suhteessa kirjallisen kaanonin ja kansalliskirjallisuuden käsitteisiin. Eräät taidejärjestelmän kamppailut ja niissä tapahtuvat arvioinnit, esimerkiksi palkinnot ja apurahojen jakamisjärjestelmät, ovat institutionalisoituneet ja saaneet formaalin muodon (Malkavaara 1989, 47). Näin myös kirjallisuuden edistämISRakenteet ovat osa kirjallisuusinstituutiota.

Kirjallisuuden kentällä on portinvartijoita, jotka määräävät, ketkä kentälle pääsevät ja millä ehdoin. Nykyisin julkisuus ja kulttuurintuotanto ovat yhteydessä toisiinsa ja määräävät taiteilijan asemaa kentällä (Heiskanen & al. 1995c, 186). Ensimmäinen seula kirjallisuusinstituutiosta on kustannussopimus ja ensimmäisiä portinvartijoita kustannusyhtiöt. Läheskään kaikkia tarjottuja käsikirjoituksia ei julkaista. (Niemi 1991, 86-87, 93.) Tässä tutkimuksessa paneudutaan siihen, miten jo Suomessa julkaisukynnyksen ylittäneet ja täten suomalaisen kirjallisuusinstituution piiriin kuuluvat kirjailijat suodatuvat laajemmille markkinoille.

Portinvartijat nojaavat kolmenlaisiin vaatimukseen arvottaessaan taideteosta ja sen sopivuutta kentälle. Laatuvaatimukset liittyvät korkeakulttuurisiin päämääriin ja niiden voidaan sanoa olevan taustalla monissa taidehallinnon päätöksissä. Taloudellinen vaatimus on pääasia, kun teoksia valitaan puhtaasti kaupallisista odotuksista käsin. Moraaliset vaatimukset konkretisoituvat sensuurikysymyksissä, mutta myös kansalliset pyrkimykset voidaan lukea tähän kategoriaan. Kirjoja arvotetaan edelleen niiden kansallisen arvon ja ominaislaadun mukaan. (Heiskanen & al. 1995c, 186-187.)

Kirjallisuuden kaanonin muodostajia voivat olla kirjallisuushistoriat, lukijat, kirjallisuuskritiikki ja kirjallisuuspalkinnot (Niemi 1991, 144-145, 153). Tässä tutkimuksessa tukeudutaan kirjallisuushistoriallisiin arvostuksiin ja tutkitaan, miten palkitut kirjailijat näkyvät kirjallisuuden viennissä. Lisäksi kanonisoijiksi ja portinvartijoiksi määritellään myös tietyt taidehallinnon piiriin kuuluvat kansalliset instituutiot, kuten Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kirjallisuushistorioiden kautta voidaan tarkastella puolestaan eri kirjallisten osa-alueiden institutionaalista asemaa. Tietyt kirjallisuuden alueet on eri aikoina suljettu kirjallisuushistorioiden ulkopuolelle.

Institutionaalisen taiteentutkimuksen tutkimusalueeseen kuuluu myös poliittis-hallinnollinen ohjausjärjestelmä. Valtiokoneisto osallistuu taidemaailman yhteistoimintaverkostoon mm. säätämällä, tulkitsemalla ja panemalla täytäntöön lakeja. Se siis luo viitekehystä taiteen tuottamiselle, välittämislle ja vastaanotolle. (Malkavaara 1989, 40.) Toisen maailmansodan jälkeen yhteiskunnalle on ollut ominaista valtion merkityksen kasvu. Valtio säätelee lakien, asetusten, taloudellisten tukimuotojen ja hallinnollisten toimenpiteiden avulla erilaisia sosiaalisen ja täten myös taiteellisen toiminnan alu-

eita. Taidejärjestelmä on tässä mielessä lähentynyt valtiota. Valtio on pyrkinyt turvaamaan perinteisten taidealojen toimintaedellytykset populaaritaiteiden ja ulkomaisen tuotannon paineessa. Suuri osa taiteen tuotannosta ja välityksestä huolehtivista laitoksista on kiinteästi sidoksissa valtioon ja talouselämään. Ne harjoittavat taiteen avulla liiketoimintaa tai toteuttavat sellaisia funktioita, jotka on asettanut valtion poliittis-hallinnollinen järjestelmä. Tässä mielessä taidejärjestelmä on lähestynyt institutionaalisesti ja funktionaalisesti taloutta, joukkoviestintää ja poliittis-hallinnollista järjestelmää. (Sevänen 1994a, 70.)

2.2. Kirjallisen polysysteemin käsite

Polysysteemi-teoria² (Polysystem theory) on israelilaisen tutkijan Itamar Even-Zoharin alun perin 1970-luvulla kehittämä teoreettinen kehikko, jonka avulla hän pyrkii selittämään kirjallisuuden kokonaisuutta. Teoria pohjautuu venäläisten formalistien työlle ja hyödyntää myös kielitieteen klassikoita (Saussure ja Jakobson). Myös kirjallisen systeemin käsite on peräisin venäläisestä formalismista. Sillä tarkoitettiin suhteellisen autonomisesti järjestynyttä kokonaisuutta, johon kuului itse kirjallisuuden ohella siitä luotujen normien, kuvausten ja teorioiden historiallisesti muuttuva joukko. Näiden kahden osatekijän vuorovaikutuksesta syntyi kirjallisuuden systeemi. (Nummi 1997, 39.)

Even-Zoharin polysysteemin käsite tarkoittaa kokonaisuutta ("kulttuuri"), jonka keskiössä ovat yksittäisten systeemien väliset suhteet eikä substanssi, kuten kirjallisuuden kohdalla tekstit (Even-Zohar 1990, 9). Polysysteemin käsite viittaa dynaamiseen ja heterogeeniseen, prosessinomaiseen kokonaisuuteen, jota luonnehtii kamppailut. Tällä Even-Zohar ei kuitenkaan tarkoita, että polysysteemi olisi kaoottinen, sillä rakenteeltaan polysysteemi on systeeminen, järjestynyt. Heterogeenisyydellä hän tarkoittaa, että kirjalliseen systeemiin kuuluu muutkin kuin kanonisoidut mestariteokset. Systeemin keskustassa sijaitsevat mestariteoksetkin vaativat vastapuolensa, ei-kanonisoidun, periferisen kirjallisuuden, johon hän luokittelee mm. lasten- ja nuortenkirjallisuuden, käännös- ja populaarikirjallisuuden. Jos nämä suljetaan tutkimuksen ulkopuolelle, ei voida luoda kokonaista kuvaa polysysteemistä. (Mts. 12-13.) Polysysteemin käsitettä ei kuitenkaan

² Jos toisin ei mainita, käsitteiden suomennokset ovat peräisin Nummelta (1995).

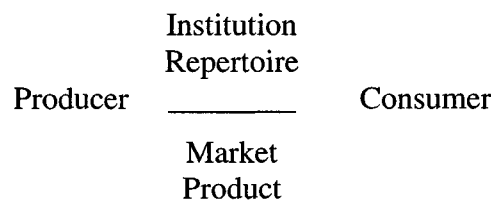
voi selittää puhtaasti keskus-periferia –asetelmalla, vaan systeemin sisällä voi olla useita keskustoja ja periferioita, jotka ovat jatkuvassa muutoksen tilassa (mts. 14).

Kirjalliselle systeemille hän esittää kaksi vaihtoehtoista määritelmää:

- (1) The network of relations that is hypothesized to obtain between a number of activities called "literary", and consequently these activities themselves observed via that network.
- (2) The complex of activities, or any section thereof, for which systemic relations can be hypothesized to support the option of considering them "literary". (Mts. 28.)

Keskeistä määritelmille on se, että kirjallinen systeemi kiinnittyy suhteisiin. Kuvatesaan kirjallista systeemiä Even-Zohar käyttää hyväkseen Jakobsonin kommunikaatiomallia. Mallissa kaikki osa-alueet ovat sidoksissa toisiinsa. (Mts. 31.)

Kuvio 1. Kirjallisen systeemin malli



Lähde: Even-Zohar 1990, 31

Mallissa tuottaja ja kuluttaja ovat melko ongelmattomia käsitteitä, ja ne voitaisiin korvata käsitteillä kirjailija ja lukija, vaikka kuluttamisella Even-Zohar viittaakin laajempaan sosio-kulttuuriseen toimintaan kuin pelkästään lukemiseen. Sen sijaan instituution käsite vaatii selvennystä. Instituutiolla Even-Zohar tarkoittaa niitä tekijöitä, jotka mahdollistavat kirjallisuuden sosio-kulttuurisena toimintana. Tähän kategoriaan hän luokittelee kriitikot, kustantamot, kirjalliset julkaisut, kirjalliset ryhmittymät, valtiolliset laitokset, koulutuksen ja joukkoviestimet. (Mts. 37.) Instituutiota luonnehtii kamppailu vallasta ja vakiintuneesta asemasta (establishment). Instituution käsite on Even-Zoharin mallissa väljä, ja monet instituution alle luokitelluista toimijoista voivat toimia muillakin mallin osa-alueilla (esimerkiksi kirjailijat ovat pääasiassa tuottajia, mutta kiinnittyvät instituutioon kirjallisten ryhmittymien kautta). (Mts. 38.) Muun muassa Niemi on arvostellut Even-Zoharin mallia siitä, että instituution voi ymmärtää myös yläkäsitteeksi, jonka puitteissa kaikki mallin toiminta tapahtuu (Niemi 1991, 14).

Kirjallisen tuotteen Even-Zohar määrittelee näin: ”any performed (or performable) set of signs” (Even-Zohar 1990, 43), jolloin se viittaa laajempaan toiminnalliseen käsitteeseen kuin pelkkään tekstiin. Markkinoilla Even-Zohar tarkoittaa yksinkertaisesti välitysporrasta ja markkinointiin liittyviä toimintoja (mts. 38). Repertuaarin käsite on polysysteemi-teorian keskeisiä käsitteitä. Kirjallisen systeemin mallissa sillä tarkoitetaan sääntöjä ja materiaaleja, jotka hallitsevat tuotteen tekoprosessia ja käyttöä (”the aggregate of rules and materials which govern both the making and use of any given product”). Kirjallisuuden yhteydessä sillä voidaan tarkoittaa siis yhteistä tietopohjaa, joka on välttämätön tekstin tuottamisen ja ymmärtämisen kannalta. (Mts. 39-40.) Repertuaareja voi yhden systeemin käytössä olla useita samanaikaisesti, ja kunkin repertuaarin statuksen määrää sen suhteet systeemin sisällä (Mts. 18).

Teorian keskeisiä käsitteitä on jako kanonisoituun ja ei-kanonisoituun kirjallisuuteen³. Kyseiset käsitteet Even-Zohar määrittelee seuraavasti:

[--] by ”canonized” one means those literary norms and works (i.e., both models and texts) which are accepted as legitimate by the dominant circles within a culture and whose conspicuous products are preserved by the community to become part of its historical heritage. On the other hand, ”non-canonized” means those norms and texts which are rejected by these circles as illegitimate and whose products are often forgotten in the long run by the community (unless they change their status). (Mts. 15.)

Tämän erottelun Even-Zohar näkee kirjallisen systeemin elinehtona: ellei ei-kanonisoitu kirjallisuus jatkuvasti haastaisi kirjallista kaanonia, se jähmettyisi (stagnate), mikä estäisi koko systeemin kehittymisen. Kirjallisen systeemin elinvoimaisuuden takaajina toimivat siis vahvat, innovatiiviset alakulttuurit. (Mts. 16-17.) Kirjallisen kaanonin määrittävät polysysteemin osa-alueiden väliset suhteet eivätkä tekstien sisäiset tekijät. Kanonisoitujen ja ei-kanonisoitujen tekstien väliset suhteet takaavat systeemin dynaamisuuden. Tämän vuoksi tutkimus ei voi rajoittua vain kanonisoituun systeemin keskustaan. Yksittäisen kirjallisen tekstin arvo liittyy sen potentiaaliin toimia kirjallisena mallina, joka pystyy uudistamaan kaanonia. Uudistuminen tapahtuu primaarityyppien avulla. Primaarityypeillä Even-Zohar tarkoittaa innovatiivi-

³ Nummi (1995) on suomentanut termit ”kanoninen” ja ”nonkanoninen”. Even-Zohar haluaa kuitenkin itse korostaa kanonisoinnin aktiivista luonnetta, sitä, että se tapahtuu sosiaalisen toiminnan tuloksena systeemin sisällä eikä perustu taideteoksen sisäisiin ominaisuuksiin. Tästä syystä tässä tutkimuksessa käsitteet on suomennettu Nummesta poiketen.

sen systeemin tuotteita, jotka tuovat uusia aineksia repertuaariin. Sen vastakohta on sekundaarityyppi, joka on konservatiivisen ja säilyttävän systeemin tuotetta, ja näin ollen sen keskeisin piirre on ennustettavuus. Primaarityyppiä ei kuitenkaan välttämättä heti kanonisoida, vaan se saatetaan alistaa systeemin keskustan pyrkimyksille. Toisaalta ennemmin tai myöhemmin primaarityyppi sekundaaristuu, kun se on vakiinnuttanut asemansa eikä voi toimia enää innovaatioiden lähteenä. Tällöin se uhkaa jähmettää systeemin. (Mts. 21.)

Even-Zohar peräänkuuluttaa myös laajempaa kirjallisten vaikutteiden tutkimusta. Hän on ottanut käyttöön termin interferenssi, jonka avulla voi kuvata eri kirjallisten systeemien välistä suhdetta ja kirjallisten lainojen kulkeutumista lähdekirjallisuudesta kohdekirjallisuuteen. Tässä prosessissa käänöskirjallisuudella on suuri merkitys, sillä se saattaa avata aivan uusia kanavia interferenssille. Tällöin käänöskirjallisuuden (periferinen/kanoninen) asema kohdekirjallisuuden systeemissä vaikuttaa interferenssin voimakkuuteen. (Mts. 54, 57.) Even-Zohar on myös havainnut, että nationalistisesti suuntautuneet yhteiskunnat torjuvat interferenssin, sillä sen katsotaan uhkaavan kansallista yhtenäisyyttä (mts. 64). Suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossakin on voinut havaita tiettyinä aikoina vastaavaa torjuntaa, erityisesti aikoina, jolloin suomalaisuusliike on ollut voimakkaimmillaan.

Teorian heikkoutena on sen keskittyminen kirjalliseen systeemiin suhteellisen suljettuna ja tiukkarajaisena kokonaisuutena. Even-Zohar ei huomioi riittävästi kirjallisuuden kytkeytymistä laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin, vaikka pitääkin kirjallista systeemiä vain osana laajempaa polysysteemiä, kulttuuria, ja näiden välisiä suhteita yhtenä kirjallista systeemiä muovaavana tekijänä (mts. 22-23). Kuitenkin teoria on tälle tutkimukselle relevantti, sillä sen avulla voidaan pureutua kirjallisuuden kanonisoinnin prosessiin. Samoin teoria kiinnittää monet kirjallisuuden periferiset alueet, kuten käänöskirjallisuuden, osaksi kirjallisuuden kokonaisuutta. Yksin se ei kuitenkaan riitä tutkimukselliseksi kehikoksi, vaan pyrin ottamaan huomioon myös laajemman yhteiskunnallisen kontekstin.

III Kirjallisuus ja kansakunta

3.1. Kirjallisuuden suuri kertomus

Suomalaisen kirjallisuuden ja suomen kielen merkityksestä kansallisen identiteetin ja kansakunnan kehitykselle on muodostunut suuri kertomus, narratiivi, joka löytyy monien virallisten linjausten takaa. Vaikka narratiivi alkaa vähitellen säröillä, voi edelleen havaita ajatusmallin sitkeyden. Tämä ajattelutapa on toiminut ja toimii yhä kirjallisuuden edistämisen ideologisena oikeutuksena ja se heijastuu suoraan kulttuurin kansainvälistymispyrkimyksiin. Näin asian muotoilee kulttuuripoliittinen komiteanmietintö vuodelta 1992:

Pienelle kieli- ja markkina-alueelle, joka koostuu suomalaisesta, suomenruotsalaisesta ja saamelaiskulttuurista sekä lähialueiden suomenkielisistä kulttuureista, kirjan ja lukemisen aseman säilyttäminen on erityisen tärkeää. Kieleen sidottujen taiteen lajien ja kulttuuristen muotojen asemaa tulee vahvistaa. Kielen avulla ihminen ottaa haltuunsa maailman, oman kulttuurinsa ja sen tradition. Kieli on se kotimaa, jonka kautta ihminen paikantaa itsensä todellisuuteen ja maailmaan. Hävittämällä kieli, hävitetään identiteetti, ihmisen tapa ajatella ja toimia. Kieli on vallan väline. Kieli saattaa olla kulttuurisessa yhteistyössä, osallistumisessa ja demokratiassa sekä avain että lukko.

Euroopan yhteisön piirissä on periaatteessa hyväksytty monikielisyys, jolloin pienet kielialueet säilyvät elävänä osana yhteisön sisäistä vuorovaikutusta. Tästä syystä on tärkeitä, että esimerkiksi suomalaista kirjallisuutta saatetaan muiden kieliryhmien ulottuville. (*Kupoli* 1992, 63.)

Ymmärrän tämän suuren kertomuksen kirjallisuuden merkityksestä kansakunnalle poliittisena diskurssina, jonka juuret ovat Suomen poliittisessa historiassa ja kietoutuvat nationalismiin nousuun Euroopassa ja Suomessa 1800-luvulla. Aluksi tutkin kansalliskirjallisuus-käsitteen syntyä ja sen jälkeen siirryn tarkastelemaan kirjallisuudelle annettuja merkityksiä Suomen kulttuuripoliitikassa. Näin puran sitä prosessia, jossa tämä suuri kertomus on syntynyt. Lainaus antaa myös ymmärtää, että EU olisi nykyisin osittain korvannut kansakunnan kansallisen identiteetin takaajana. Tähän palaan viidennessä luvussa.

3.2. Kansalliskirjallisuuden synty

3.2.1. Snellmanin perintö

Kielen, identiteetin ja kansakunnan yhdistäminen on saksalaista alkuperää ja sidoksissa nationalismiin esiinnousuun 1800-luvulla. Romantiikan kaudella syntyi käsitys, jonka mukaan kansakunnat ja kansallisuus ovat luonnollisia käsitteitä ja kansakunnan herääminen on osa luonnollista kehityskulkua. Tältä ajalta on peräisin myös ajatus siitä, että kieli ja kirjallisuus heijastavat parhaiten kansakunnan luonnetta. (Sevänen 1999, 16.) Suomeen ideologian toi Johan Vilhelm Snellman (1806-81), joka perusti filosofiset pohdintansa saksalaisen filosofin Hegelin opeille. Kansalliskirjallisuuden käsite palautuu siis kansallisvaltion ja modernin historiallisen tietoisuuden syntyyn. Se implikoi yhtenäisyyttä ja yhteisyyttä, joka kuitenkin on valikoinnin ja määrittelyn tulosta. (Kovalainen 1996, 55.) Suomalainen nationalismi kiinnittyi kielikysymykseen ja tietoisesti kielipolitiikan avulla pyrittiin tuottamaan yhteistä identiteettiä (Sevänen 1994b, 21).

Nationalistinen tendenssi levisi yhteiskunnan huipulta ja siitä voidaan käyttää nimitystä byrokraattinen nationalismi. Virkamiehistö ja akateeminen eliitti alkoi rakentaa valtiollista identiteettiä. Tätä seurasi kansallisromanttinen nationalismi, jota ylläpitivät Turun ja Helsingin romantikot. Kansallisen agitaation vaiheeseen luetaan Snellmanin toiminta 1840- ja 1850-luvuilla. Ruotsalaiskansallista suuntausta edusti puolestaan Axel Olof Freudenthalin toiminta 1860-luvulla. (Sevänen 1994b, 21.)

Käsitehistoriallisesti tarkasteltuna kansalliskirjallisuus-sana vakiintui kielenkäyttöön 1800-luvun puolivälissä. Snellman käytti ruotsinkielistä nationallitteratur-sanaa ensimmäisen kerran 1844 väittäessään lehtikirjoituksessaan, ettei Suomella ole kansalliskirjallisuutta. Saksankielinen esikuva Nationalliteratur ei ole kovin paljon varhaisempi käsite, Penttilän mukaan sitä käytettiin ensimmäisen kerran 1818. 1853 otettiin käyttöön kaunokirjallisuus-sana, eli vasta kansalliskirjallisuus-käsitteen vakiintumisen jälkeen. Fennomaanien keskuudessa kansalliskirjallisuus käsittikin paljon enemmän kuin kaunokirjallisuuden, olihan kansalliskirjallisuus elinehto kansakunnan kehittymiselle ja säilymiselle. (Lehtinen 1996, 101-102; Rapola 1960, 38; Penttilä 1968, 172.)

Juhani Niemi on argumentoinut, että ilman aatetta ja identiteettiä, fennomaniaa, ei kirjallinen toiminta Suomessa olisi laajassa mitassa mahdollistunut (Niemi 1995, 82). Myös kirjallisuuden julkisesta ja laajasta saatavuudesta tuli kansallinen kysymys (mts. 85). Fennomania olikin Lehtisen mukaan pohjimmiltaan kirjallinen liike, jonka yhdeksi ilmentymäksi syntyi SKS (Lehtinen 1996, 101). Kun kansallisuuskirjallisuuden käsite oli kiinteästi sidoksissa fennomaanien aatteeseen, tuotti se erotteluja eri kieliryhmien välille. Jo Snellman argumentoi, että kieli on inhimillisen persoonallisuuden identiteetin edellytys, ja käyttäessään kieltä ihminen liittyy kansalliseen sivistys- ja kulttuuriperintöön (Karkama 1989, 108). Vuosisadan vaihteessa kirjallisuus eriytyi kolmeksi osakulttuuriksi: suomenkieliseksi porvarilliseksi, ruotsinkieliseksi ja työväenkirjallisuudeksi. Näistä työväenkirjallisuus luokitellaan alakulttuuriksi, kun taas kahta ensin mainittua tukivat kirjalliset instituutiot ja kulttuurinen eliitti. (Sevänen 1994b, 16.)

Ruotsalaiskansallinen liike toimi puolustusasemista kasvavaa suomenkielistymistä vastaan. Ruotsin kielen asemaa perusteltiin kulttuuripoliittisin argumentein: länsimaisen korkeakulttuurin jatkuminen oli sidoksissa ruotsin kielen aseman säilyttämiseen. Liike oli siis alkuvaiheessaan yläluokkainen ja pyrki yläluokan etujen valvontaan, mutta 1910-luvulla liike joutui hakemaan tukea ruotsinkielisestä rahvaasta. (Sevänen 1994b, 22.) Svenska Litteratursällskapet i Finland perustettiin 1885 ja se pyrki vahvistamaan ruotsalaiskansallista identiteettiä (mts. 24).

Snellmanin kielipoliittinen asema oli Karkaman mukaan ruotsin kielen vastainen, sillä Snellmanin mielestä ruotsin kieli oli kansan hengen vastainen (Karkama 1989, 108). Snellman halusi nostaa suomen kielen sivistyskielten joukkoon, ja se tapahtuisi yhdistämällä kielen yleiseurooppalainen käsitteellinen sisältö ja kansan arkielämässä käyttämä arkikieli. Tämän edellytyksenä oli saada sivistyneistö käyttämään suomen kieltä. (Karkama 1989, 108.)

1800-luvulla syntyivät myös monet kirjallisuuden instituutioista samoin kuin kansallisen kirjallisuushistorian kaanonin perusteet. Nämä instituutiot alkoivat säännellä sitä, mitä oli merkittävä kansallinen kirjallisuus. Suomessa pyrkimys kansallisen valtion toteuttamiseen heijastui luonnollisesti myös kirjallisuuteen. (Karkama 1994, 37.) Kiteytettynä kansalliskirjallisuus oli kirjallisuutta, jolla oli olennainen merkitys kansallisen tietoisuuden, kansakunnan ja kansallisvaltion synnylle. Snellmanin ajattelussa sama

muovautui muotoon ”kansalliskirjallisuutta on kaikki se kirjallisuus, joka ilmentää kansan tietoisuutta omasta erityislaadustaan suhteessa muihin kansoihin ja edesauttaa siten kansan kehittymistä omaehtoiseksi ja omatahtoiseksi historialliseksi subjektiksi”. (Mts. 56-57.) Kansalliskirjallisuus ilmaisi kansakunnan henkisen kehityksen, ja näin ollen kansalliskirjallisuus käsitti paljon muutakin kuin kaunokirjallisuuden. Snellman rajasi kansalliskirjallisuuden ulkopuolelle vain eksaktit tieteet (luonnontieteet ja matematiikan), filologian sekä kirjallisuuden, joka ilmentää kansakunnan tiedostamatonta kehitysvaihetta. Tällaisia kirjallisuusmuotoja olivat uskonnollinen kirjallisuus ja kansanrunous. (Karkama 1989, 110.) Sivistyneistön tuli Snellmanin mukaan myötävaikuttaa kansalliskirjallisuuden syntyyn joko kirjoittamalla itse tai tukemalla muiden kirjoitustyötä (mts. 112).

Kaikki tämä johti siihen, että kirjallisuus sai poliittisen tehtävän, olivathan Snellmanin aatteet luonteeltaan poliittista estetiikkaa (Karkama 1994, 57). Kirjallisuus sinänsä oli Snellmanin ajattelussa vain yksi laitos, jonka tehtävänä oli toteuttaa kansallisia päämääriä (Karkama 1989, 9). Snellmanin ajattelussa kansa ei ollut vielä saavuttanut taiteelliseen toimintaan vaadittavaa sivistystasoa, ja näin ollen kansa tuli sivistää. Toisaalta taiteellisen toiminnan oli palveltava valtiollisia päämääriä. Tämä johti dilemmaan, jossa taiteelliselle toiminnalle oli löydettävä paikka kansan sivistäjänä tekemättä vääryyttä taiteen esteettiselle erityislaadulle. (Mts. 29.) Taiteen tehtävä oli idealisoida todellisuus (mts. 38). Snellmanin ajattelussa taide ei ollut autonominen, muista toiminnanmuodoista irrallinen maailmansa, vaan osa patriottista poliittista käytäntöä (mts. 53). Patriotismi on Snellmanin ajattelun keskeisiä käsitteitä. Se kuvasti hänen mukaansa ajan henkeä (mts. 52). Näin Karkama kuvaa patriotismia Snellmanin ajattelussa:

Patriotismilla Snellman ymmärtää kansakuntaan kuuluvien yksilöiden luonnollista rakkautta kaikkeen siihen, mitä he ovat perineet esi-isiltään ja mikä ehdollistaa heidän sekä aineellista että henkistä olemassaoloaan. Näitä ehdollistavia tekijöitä ovat kieli, maa, tavat, lait ja laitokset. Patriotismin edellytyksenä on jo kehittynyt kansallinen henki, kullekin kansakunnalle ominainen yleisinhimillisen sivistyksen muoto. Kansallinen henki ei ole mitään pysyvää vaan prosessi. Kansallinen henki ilmenee järkevässä ajattelussa ja siveellisessä (sedlig) toiminnassa. Kansallisuudeksi Snellman kutsuu sitä tietoa ja tapaa, joka luonnehtii kansakuntaa tietyinä ajankohtana. Kansallisuus on siten tietyinä ajankohtana vallitseva kansallinen henki. Tältä kannalta katsoen patriotismi on tahto, joka antaa kansallisuuden kehitykselle virikkeen ja säilyttää sen yleisinhimillisen sivistyksen erityismuotona. Isänmaanrakkaus ei Snellmanin mukaan merkitse sitä, että

vallitseva sivistyksen muoto ja määrätty tottumus idealisoidaan vaan että toimitaan kansallisen kehityksen hyväksi. Isänmaallisuus ei ole alkuperäisessä snellmanilaisessa merkityksessä kansallista itsekkyyttä ja kansallisten etujen ajamista aineellisen hyödyn merkeissä. On muistettava, että snellmanilainen patriotismi on kansainvälisyyttä. Onhan kansallishenki yleisinhimillisen sivistyksen erityinen muoto. Kansallishenki erottaa kansakunnat toisistaan, mutta yhdistää ne samalla toimimaan yleisen humaniteetin toteuttamiseksi. (Karkama 1989, 74.)

Snellman esitti, ettei kansakunta, jolla ei ole omakielistä kirjallisuutta, voi muodostaa kansallisvaltiota. Vaikka ajatus sinänsä ei ollut uusi, vaan pohjautui yleiseurooppalaiseen nationalismiin nousuun, Snellmanin merkitys oli siinä, että hänen kannanotoillaan oli käytännöllisiä seurauksia. Kirjallisuuden tehtävä oli synnyttää kansallista itsetietoisuutta, välittää kansallista perintöä ja edistää esteettistä tajua. Kuitenkin kirjallisuuden tuli perustua tietoon siitä, mitä kansan keskuudessa tapahtuu. (Karkama 1985, 15.) Kirjallisuuden tuli kieltää ilmiöiden satunnaisuus ja erillisuus sekä individualismi, sillä Snellmanille kirjallisuuden tuli palvella yleistä humaniteettia ja järkeä (mts. 16). Kirjallisuus oli kansakunnan muisti ja samalla se määritteli sitä, mitä ”kansa” oli (mts. 17). Kansa ja kansan elämä tarjosivat kansalliskirjallisuudelle aiheen, joka jäsenyessään sisällöllisesti sai merkityksen, joka saattoi toimia sivistyneistön toiminnan ideaalina ja jota pyrittiin siirtämään takaisin kansaan itseensä (Karkama 1994, 59). Tämä vei kirjallisuutta ideaalirealismiin suuntaan, jolloin realismin kautta haettiin käytännöllistä päämäärää (mts. 59-60). Tämä ajattelu johti Karkaman mukaan kahden eri suuntauksen syntyyn: toisaalta syntyi kansallinen sanataide, jossa sivistyneistö ilmaisi käsityksiään kansasta, ja kansankirjallisuus, jossa kansa kirjoitti itsestään ja omasta elämänsäpiiristään (Karkama 1985, 30).

Snellmanin kansallisuuskäsitys on luonteeltaan kansainvälinen, sillä päämääränä oli yleinen humaniteetti, jossa koko kansakunnan käsite menettäisi merkityksensä. Kansainväliset vaikutteet ja kansalliset piirteet elivät Snellmanin ajattelumallissa vuorovaikutuksessa keskenään. Kansallinen itsetietoisuus syntyi suhteessa muihin kansakuntiin, ja samoin maailmankirjallisuus oli kansallisten kirjallisuuksien yhteisten määreiden kokonaisuus. (Karkama 1985, 18.) Eurooppalainen kulttuuriperintö oli tarkoitus liittää osaksi kansallista kulttuuria niin, että se voisi palvella kansallisia tarpeita (Karkama 1989, 11). Snellmanin mukaan suomenkielinen kirjallisuus syntyi yhdistämällä eurooppalaista perintöä suomalaiseen kokemusmaailmaan (mts. 199). Pertti Alasuutarin

mukaan kansallisvaltion idea on kansainvälinen ja sen esittämisen tavat perustuvat länsimaisille kodifoiduille standardeille (Alasuutari 1999, 138-139), joita kirjallisuuden alalla ovat perinteiset lajit, eepos, romaani, novelli, runo ja draama. 1800-luvun alkupuolella pyrittiinkin tietoisesti tuomaan eurooppalaisen kirjallisuuden muototraditio suomalaiseen kirjallisuuteen. Tunnetuin esimerkki on *Kalevalan* työstäminen vastamaan eurooppalaista eeposperinnettä. (Karkama 1994, 60.) Käännöskirjallisuudella oli tässä prosessissa olennainen merkitys, sillä se oli kirjallisuuspolitiikalle väline kansalliskirjallisuuden edistämiseen välittämällä eurooppalainen kirjallisuustraditio Suomeen ja luomalla malleja kansalliskirjallisuudelle (Kovala 1996, 54).

Snellman myös arvotti eri kirjallisuudenlajit eri tavoin. Draama oli hänelle kehittyneen kansallisen elämän tuote. Eepos hegeliläisittäin tulkittuna sitä vastoin kuvasti sankariaikaa, mutta Snellmanin mielestä Suomella ei ollut tällaista sankariaikaa koskaan ollutkaan. (Karkama 1989, 62.) Snellman asetti myös sisällöllisiä ja rakenteellisia vaatimuksia kansalliskirjallisuudelle, mutta ne ovat monin tavoin vanhentuneet. Snellman vaati mm. kaunokirjallisuudelta aikakauden keskeisten kansallisten ja yleisinhimillisten ongelmien kuvausta. Hän vaati myös kansanomaisuutta ja -läheisyyttä, mutta argumentoi, että kansanrunoutta ei enää voisi herättää eloon, sillä se on syntynyt välittömästä ja reflektioimattomasta luontosuhteesta. (Karkama 1989, 120-121.) Snellmanin käsityksen mukaan kansallisesti ajanmukainen oli myös yleisinhimillistä (mts. 184).

Karkaman mukaan Snellmanin ajattelun vaarana oli ajautuminen tilanteeseen, jossa vallitsi vain yksi virallinen totuus, joka vähitellen jähmettäisi kirjallisuuden kehittymisen:

Kansallisen elämän, kirjallisen toiminnan ja kirjallisuuspolitiikan tehtäväksi tuli kansallisen identiteetin luominen siten, että kansasta muotoutuisi yhtenäinen kansallinen subjekti, kansakunta, jolla olisi yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta asemasta riippumatta elämässään ja toiminnassaan yhteiset henkiset sisällöt ja joka kykenisi vähitellen muodostamaan suvereenin kansallisen valtion. Kirjallisuuden toivottiin voivan olla mukana luomassa kansallista yksimielisyyttä, *konsensusta*, ja siis toiminnan päämäärää, johon jokainen kansakunnan jäsen voisi samaistua. Kansallinen identiteetti määriteltiin enemmän tai vähemmän tietoisesti samuudeksi, joka sulkee ulkopuolelleen kaiken vieraan, kaiken eroavuuden. (Karkama 1994, 57.)

3.2.2. Murtumia kansalliskirjallisuudessa

Nykyisin koko kansalliskirjallisuuden käsite on asetettu uuteen valoon. Muun muassa Pertti Lassila on argumentoinut kansalliskirjallisuuden käsitettä vastaan:

Kansallisuus ei periaatteessa ole kirjallisuudelle itselleen ja sen merkitykselle mitenkään tärkeä asia. Kansallisuus ei ole kirjallisuuden aineksena erikoisasemassa eikä anna sille esteettistä lisäarvoa. Kirjallisuus syntyy kielestä ja kokemuksesta sanan laajassa merkityksessä. Suomalaisuus tai kansallisuus voi olla osa tuota kokemusta, mutta se ei ole sen kokonaisuutta hallitseva tai määräävä osa. (Lassila 1996, 75.)

Lassila kysyy edelleen, voisiko kansallisen identiteetin olemassaolon oletaminen ja edellyttäminen kirjallisuuden merkityksen takaajana olla kirjallisuusinstituutiomme luonteenomainen piirre. Lassila olettaa sillä olevan pitkäaikaisen ja merkityksellisen vaikutuksen kirjallisuuden vastaanotossa, kirjallisuushistoriassa ja kirjallisuudessa itsessään.

Perustekijöitä kirjallisuusinstituutiossa ovat ne tavat, joilla kirjallisuus yhteiskunnassa legitimoidaan. Suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa ilmenevä ominaispiirre on pitkään jatkunut erimielisyys käsityksissä kirjallisuuden olemassaolon oikeutuksesta. Sitä voi kutsua kirjallisuuden legitimaatiokonfliktiksi. Ristiriita johtuu siitä, että suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa on sen muodostumisesta lähtien, 1800-luvun alusta alkaen, ollut vallalla kaksi keskenään ristiriitaista legitimaatiota. (Lassila 1996, 75.)

Toista näistä legitimaatiotavoista Lassila kutsuu kansalliskirjallisuusparadigmaksi, ja se perustuu Snellmanin kirjallisuusnäkemykselle. Snellmanin käsityksen mukaanhan 1800-luvun Suomi tarvitsi kansalliskirjallisuutta kehittyäkseen kohti yleistä humaniteettia, jossa kansakunnat olisivat tarpeettomia. Kaunokirjallisuuden rooli oli kuvata oman aikansa todellisuutta realistisesti. (Mts. 76.) Snellman alisti kirjallisuuden historiallisen kehityksen tärkeäksi, mutta merkityksensä ajan myötä menettäväksi työvälineeksi. Hän kielsi kirjallisuuden fiktiivisen arvon. Kansalliskirjallisuuden puitteissa erilaisuudella ei ollut arvoa, sillä tietyssä historian kehityksen vaiheessa saattoi vallita vain yksi totuus. 1800-luvun Suomessa tämä totuus ja samalla kirjallisuuden legitimaatioperuste oli kirjallisuuden suomenkielisyys, ajankohtaisuus ja realismi. (Mts. 77.) Lopullinen päämäärä oli suomenkielinen kansallisvaltio.

Tämän legitimaatiotavan vastapooli on Lassilan mukaan romanttinen kirjallisuuskäsitys, jonka edustajiksi voi lukea Runebergin, Franzénin, Lönnrotin ja Cygnaeuksen. He puolustivat taiteen autonomiaa ja yksilöllisyyttä eivätkä hyväksyneet snellmanilaista kansalliskirjallisuusparadigmaa. Suomalaisessa kirjallisuudenhistoriassa on nämä kaksi vastakkaista ajattelutapaa, romantiikan taidekäsitys ja kansalliskirjallisuusparadigma, yhdistetty suomalaisiksi kansallisromantiikaksi. (Mts. 78-79.)

Lassilan mukaan Snellmanin kansalliskirjallisuusparadigma johti ihannemalliin kansallisesta monoliitista, joka sulki ulkopuolelleen kirjallisuuden moninaisuuden, sisäisen ristiriitaisuuden ja yksilöllisyyden (mts. 78). Snellmanin ajattelumallin vaikutukset eivät ole olleet vain myönteisiä, vaan ovat johtaneet kansalliseen umpioitumiseen. Heiskanen mukaan koko fennomaanisen liikkeen luoma kansallisen kulttuurin prototyyppi johti innovaatioiden torjumiseen ja pysähtyneisyyteen (Heiskanen 1995, 35).

1800-luvulla kirjallisuus toimi keskeisenä osana kansallista julkisuutta. Tuon ajan Suomessa tarvittiin kirjallisuutta, koska kirjallisuus oli yksi politiikan muoto ennen parlamentaarista demokratiaa. Jakoa kulttuuriseen, poliittiseen ja taloudelliseen nykyisessä mielessä ei ollut vielä tapahtunut. (Lehtonen 1998, 110.) Toisin sanoen suomalaisen taidejärjestelmän eriytyneisyys oli vielä vähäinen, mikä mahdollisti kirjallisuuden sitomisen laajempaan kansakunnan luomisprojektiin. Lehtonen argumentoi, että nykyisin kirjallisuustiede kansallisena tieteenä on tullut tiensä päähän, kun kansalliskirjallisuus on menettänyt poliittisen funktionsa ja asemansa osana kansallista julkisuutta (mts. 45). Samoin kansallisuus-käsite on muuttunut eikä kirjallisuudella enää oleteta olevan samanlaista kansallista identiteettiä ja yhtenäisyyttä luovaa tehtävää. Yksi muutosvoima on ollut globalisoituminen ja kansakuntien merkityksen väheneminen tässä kehityksessä. (Mts. 122-123.) Myöskään kansakuntaa ei enää käsitetä ylihistoriallisena ja alkupe räisenä yhteisönä, vaan tietyissä historiallisissa olosuhteissa tuotetuksi konstruktioksi, joka liittyy modernisaatiokehitykseen (Sevänen 1999, 16).

1900-luvulla kansalliskirjallisuus-käsite on haastettu useaan otteeseen myös kirjailijoiden taholta. Viimeistään kirjallinen modernismi halusi tehdä selvän pesäeron kansalliseen identiteettiin nojautuneesta realistisesta perinnöstä. Väinö Linnan *Täällä Pohjan tähden alla* -teossarjaa (1959-62) on pidetty viimeisenä sellaisen kansalliskirjallisuuden edustajana, joka osallistui kansallisen identiteetin ja arvomaailman muovaamiseen (ks.

esim. *Suomen kirjallisuushistoria 3* 1999, 99). Lukijat ovat kuitenkin yhä kiinnittyneitä tähän perintöön, esimerkiksi Kimmo Jokisen tutkimusten mukaan realistinen, ”kansallinen” kerrontaperinne on edelleen lukijoiden suosiossa (Jokinen 1997, 43). Vuoden 1997 Suomalaisen Kirjakaupan bestsellerlistaa johtivat edelleen Antti Tuuri, Arto Paasilinna, Kalle Päätalo ja Laila Hietamies (Tilastokeskus 1999, 173). Kansalliskirjallisuutta sisällöllisenä käsitteenä luonnehtivat kamppailut määrittelyvallasta, ja kärjistyimmillään ero tulee esille rinnastamalla kirjallisen eliitin ja ”tavallisten” lukijoiden mieltymykset.

Jyrki Nummi on esittänyt kansalliskirjallisuudelle kolme erilaajuista ja historiallisesti eriaikaista määritelmää. Laajimman määritelmän mukaan kansalliskirjallisuus on kirjallisen systeemin, sekä kirjallisuuden että sen kuvauksen (kirjallisuushistorian ja kirjallisen kaanonin), yläkäsite. Suppeammassa ja historiallisesti varhaisessa merkityksessä se tarkoitti kirjallista koulukuntaa vastaavaa muodostumaa, jolla oli oma ohjelma ja repertuaari. Rajoitetuimmassa merkityksessä tarkoitetaan kirjallista lajia vastaavaa kerronnallista tyyppiä, kansallista allegoriaa. (Nummi 1997, 33-34.) Snellmanin toiminnan voi lukea ohjelmallisen kansalliskirjallisuus-käsitteen piiriin. Kansallisen allegorian alle lukeutuu esimerkiksi Väinö Linnan tuotanto. Suomen kirjallisuudessa kansallista repertuaaria ovat olleet esimerkiksi kiinnittyminen kansalliseen realistiseen kerrontaperinteeseen ja pitäytyminen kansallisissa aihepiireissä. Snellmanin ohjelman seurauksena ”kansallista” sisältöä edusti 1800-luvulla ja pitkälle 1900-luvulle kansankuvaus.

Tämän tutkimuksen puitteissa kansalliskirjallisuus käsitetään lähinnä Nummen ensimmäisen määritelmän mukaiseksi yläkäsitteeksi, mutta siihen ei sitouduta kategorisesti. Tutkimuksessa liikutaan kaikilla kansalliskirjallisuuden tasoilla. Koska tutkimuksen viitekehys on kirjallisuusinstitutionaalinen, ei lähtökohdaksi oteta pelkästään teoksen sisällöllisiä ominaisuuksia, vaan sen asema kirjallisuusinstituutiossa. Ei riitä, että kirjailija on syntynyt Suomessa tai kirjoittaa jollakin Suomen virallisista kielistä, vaan kansalliskirjailijan tulee olla hyväksytty kirjallisuusinstituutioon. Yleensä tämä hyväksyminen tapahtuu kanonisoinnin kautta, ja tässä mielessä merkityksellisiksi nousevat kirjallisuushistoriat, apurahajärjestelmät ja kirjallisuuspalkinnot. Kansalliskirjallisuus on pitkälti yhteneväinen kirjallisen systeemin keskustan kanssa ja edustaa tiettyjä hyväksytyjä kirjallisia malleja. Kansalliskirjallisuuteen sisältyy erottamattomasti arvottava funktio, jonka perusteita tutkimus pyrkii tuomaan esille.

Toisen näkökannan mukaan kansalliskirjallisuudella kuuluisi olla piirteitä, jotka erottavat sen muiden maiden kirjallisuudesta. Näin kansalliskirjallisuuden käsitteelle on implisiittisenä edellytyksenä sen suhde (erot/ytäläisyydet) ”maailmankirjallisuuteen”. Tässä yhteydessä kirjallisuuden vienti saa uuden ideologisen merkityksen ja oikeutuksen. Vienti asettaa suomalaisen kirjallisuuden dialogiin muiden maiden kirjallisuuden kanssa, ja osallistuu täten siihen määrittelyprosessiin, jossa kansallinen omalaatuisuus punnitaan. Tarkoitukseni on tutkia tätä kansalliskirjallisuuden ja kirjallisuuden viennin ja edistämisen välistä suhdetta. Ensin kuitenkin kartoitetaan toiminnan syntyedellytyksiä ja taustaa.

3.3. Kirjallisuus vakiintuu Suomen kulttuuripolitiikkaan

1800-luvun alkupuolella taide-elämältä puuttuivat monet vakiintuneet toimintamuodot, kuten laajamittainen kustannustoiminta ja laajalevikkoinen sanomalehdistö. Nykyaikaiset taidelaitokset perustettiin vuosisadan puolessavälissä ja ne kehittyivät läheisessä yhteydessä valtioon ja kansallisiin liikkeisiin. Vaikka taidelaitokset olivat pääasiassa yksityisten perustamia ja kansalaisyhteiskunnan piirissä, valtio rahoitti niitä. Laajan yleisön puuttuminen osaltaan selittää tätä kehitystä. Taidelaitosten hallinto- ja luottamuselimissä oli myös runsaasti kansallisissa liikkeissä vaikuttaneita poliitikkoja ja sivistyneistön edustajia. (Sevänen 1998, 274.) Sensuuriasetuksen kumoaminen 1858 ja suomen kielen aseman tunnustaminen 1863 merkitsi fennomaanisen liikkeen läpimurtoa ja laajamittaisen kustannustoiminnan syntyä (Niemi 1995, 87).

Suomessa taide-elämä oli sidoksissa nationalismiin. Taiteen ja nationalismin yhteenkeytyminen alkoi Turun ja Helsingin romantiikasta ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustamisesta 1831. Nationalistinen tendenssi kulmineitui fennomaanien suomalaistamisohjelmassa, joka käsitti suomen kielen virallisen aseman parantamisen, kielen kehittämisen sivistyskieleksi, suomenkielisen lehdistön luomisen, väestön sivistystason kohottamisen ja yleisen oppivelvollisuuden. Näiden tavoitteiden toteutuminen merkitsi kirjallisten markkinoiden syntyä. Muualla Euroopassa markkinoiden syntyminen käynnisti taiteiden yhteiskunnallistumisen, mutta Suomessa kehitys oli lähes päinvastainen. (Sevänen 1994b, 24.)

Valtion systemaattisen taiteenedistämisen alku voidaan sijoittaa vuoteen 1864, jolloin senaatti varasi ensimmäisen kerran valtion menoihin summan taiteiden edistämiseen. Seuraavana vuonna myönnettiin ensimmäinen valtion kirjallisuuspalkinto Aleksis Kivelle. (Tuomikoski-Leskelä 1977, 21, 24.) Vuosisadan viimeisinä vuosina hallitsijan myötämielinen suhtautuminen kirjallisuuspalkintoihin kertoo, etteivät venäläiset pitäneet suomalaista kirjallisuutta suurena uhkana venäläistämisyarkimyksille (mts. 96). Pikemminkin suomen kielen tukemisen avulla katsottiin voitavan irrottaa Suomi Ruotsin vaikutuspiiristä. 1800-luvun lopulla senaatti kanavoi varoja taiteen tukemiseen, sillä tavoitteena oli synnyttää kansainvälisesti vertailukelpoinen kansallinen edustustaide. Tätä tarkoitusta ei pienen kielialueen kirjallisuus senaatin mielestä edistänyt. Säännöllisiin kirjallisuuden tukitoimiin ryhdyttiin vasta 1880-luvulla valtiopäivien ja fennomaanisen liikkeen vaikutuksesta. (Mts. 26.)

Poliittisessa diskurssissa kansalliskirjallisuus nähtiin kansan kasvattajana, ja 1890-luvulla tehdyissä valtioneuvoston laeissa korostettiin sen tehtävää sitoa Suomi kirjallisuutensa ja kulttuurinsa ansioista eurooppalaiseen kulttuuriin, nostaa se sivistyksen voimin kansakuntien joukkoon (mts. 105). Kirjallisuuden vankimmat tukijat löytyivät talonpoikaissäädystä ja fennomaaneista, joille kielikysymys oli tärkein peruste. Samaan aikaan säädetyt kuitenkin tuomitsivat kirjallisen realismin, joka pyrki nostamaan esiin yhteiskunnallisia kysymyksiä. (Mts. 109.) Muutamia vuosia myöhemmin valtion tuesta kirjallisuudelle käytiin kiivasta väittelyä säätyjen välillä, erityisesti Juhani Aholle myönnetyn matka-apurahan vuoksi. Aho oli stipendiaaikanaan kirjoittanut novellin *Yksin*, joka oli aiheuttanut kiivasta polemiikkaa. (Mts. 101-102.) Kirjailijoille haluttiin asettaa moraalaisia velvollisuuksia tuen ehtona. Kielipoliittisten näkökohtien väistyttyä sortokauden myötä yleiset kansallisuuspoliittiset näkökohdat saivat ensisijaisen aseman. Kirjallisuus oli saanut suuremman tehtävän kuin olla sisäisen kielitaistelun väline. Myös taiteen itseisarvo ja autonomia tunnustettiin. (Mts. 125.) Taiteen autonomisoitumisen seurauksena taide alkoi kuitenkin menettää poliittista mielenkiintoaan, ja 1900-luvulle tultaessa taiteen ja politiikan vuorovaikutussuhde oli heikentynyt (mts. 129).

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa voidaan monessa suhteessa pitää ensimmäisenä kulttuuripoliittista merkitystä omaavana laitoksena. Jo toimintansa alkuvaiheessa seura piti suomalaisen kirjallisuuden tunnetuksi tekemistä yhtenä painopisteinä. Vuonna 1836

Seura julisti kilpikirjoituksen, jonka aiheita voidaan pitää seuran ensimmäisinä toiminnan tavoitteina: (1) *ruotsalaisen tai saksalaisen Kalevalan käännöksen aikaansaaminen* (2) suomalaisen mytologian laatiminen (3) Suomen refleksiiviverbien selvittäminen (4) Porthanin muistokirjoituksen aikaansaaminen suomeksi (5) Runebergin Hirvenhiihtäjien suomentaminen ja (6) suomalaisen runousopin laatiminen (Honko 1981, 11, kursivointi UT). SKS:n toimintamuodot ja funktiot ovat vaihdelleet ajan mukaan. Seura sai alkunsa vapaana kansalaistoimintana ja pyrki saamaan piiriinsä tavallisen rahvaan. Byrokratian säätelemänä seura kehittyi 1800-luvun puolella osaksi valtiota ja alkoi jakaa valtion puolesta palkintoja ja apurahoja. (Niemi 1995, 86.) Suomalaista kulttuuripoliittikkaa leimaava institutionalisoituminen sai alkunsa juuri siten, että valtio delegoi tukensa jakamisen kansallisille kulttuurilaitoksille (Heiskanen 1995, 51).

Vuonna 1908 ensimmäisen sortokauden päätyttyä ja eduskuntaudistuksen jälkeen valtiopäivät perusti Suomalaisen Kirjallisuuden Edistämisvarat -nimisen rahaston, josta tuettiin aluksi pääasiassa maailmankirjallisuuden suomentamista. Kyseisenä vuonna valtioneuvosto varasi tulo- ja menoarvioon määrärahan tallettavaksi rahastoon. Rahastoa hoiti SKS ja päätökset teki erillinen valtuuskunta, jossa oli edustajia eri järjestöistä. (Tuomikoski-Leskelä 1977, 32; 73.) Rahasto kuitenkin siirrettiin budjetin sisälle ja vuodesta 1923 maksut suoritettiin valtionkonttorin kautta. Varoja hoiti edelleen valtuuskunta. (Mts. 44; 203.) Rahaston perustamisen takana oli SKS ja sen piirissä erityisesti Johannes Linnankoski, Juhani Aho ja Kaarle Krohn kehittivät ajatusta vuosisadan vaihteessa. Aloite tehtiin 1907 valtiopäivillä nuorsuomalaisten, vanhasuomalaisten ja sosialidemokraattien taholta. Rahasto sai alkuaikoina toimia melko itsenäisesti; kukin osasto päätti itse määrärahoistaan eikä päätöksiä alistettu senaatin hyväksyttäväksi. Rahasto antoi vuosittain selvityksen eduskunnalle määrärahojen käytöstä. Autonomian ajan loppuaikoina toimintaa sääteli venäläisten viranomaisten epäluulo rahastoa kohtaan. (Sevänen 1994b, 152.)

Rahastosta tuettiin sekä tieto- että kaunokirjallisuuden suomentamista ja sillä oli neljä osastoa: luonnontieteellinen, yhteiskunta-taloudellinen, humanistinen ja kaunokirjallinen. Osastoissa oli edustajia 18 seurasta ja yhdistyksestä, mutta SKS:lla oli erikoisasema rahaston hoitajana. Kaunokirjallisessa osastossa oli kolme edustajaa SKS:sta ja kaksi edustajaa sekä Suomen Kirjailijaliitosta että Suomalaisuuden Liitosta. Kaunokirjallisen osaston tarkoituksena oli myöntää avustuksia ”kansallis-kirjallisuuden arvoa lisää-

vien teosten toimittamiseen”. Osasto jatkoi Snellmanin ja SKS:n 1800-luvulla alulle panemaa ohjelmaa Suomen liittämiseksi länsimaiseen kulttuuritraditioon käännosten kautta. Kun kustannusalan kaupallistumiskehitys voimistui vuosisadan alussa, valtio, joka oli aiemmin tukenut SKS:aa, asettui rahaston välityksellä tukemaan tätä suomalaisuusliikkeen luomaa kulttuuripoliittista modernisoitumisstrategiaa. Rahasto otti suurimpien kustantajien ohella hoitaakseen SKS:lle kuuluneen roolin klassisen kirjallisuuden välittämisessä suomen kielelle. (Sevänen 1994b, 152.)

Vuodesta 1920 rahastosta alettiin tukea myös käännoksiä suomesta muihin kieliin (Kovalainen 1996, 44; Tuomikoski-Leskelä 1977, 45). Aloite tähän tehtävänkuvan laajentamiseen tuli eduskunnan sivistysvaliokunnalta, joka totesi 1918: ”Kirjallisuudella olisi tärkeä sivistyksellinen lähetystehtävä suoritettavana koko maan puolesta vieraiden kansojen keskuudessa. Tällaisen suomalaisen kirjallisuus- ja kulttuuripropagandan harjoittamiseen ulkomailta olisi suomalainen kaunokirjallisuus sopivin.” Seuraavana vuonna rahasto sai lisämäärärahan suomalaisen kirjallisuuden tunnetuksi tekemiseen ulkomailta. Määräraha ei kuitenkaan ollut tarkoitettu vain kaunokirjallisuuden kääntämiseen. (Sevänen 1994b, 152.) Näin valtiovalta pyrki asettamaan kirjallisuudelle kansallisen edustustaitteen tehtäviä. Vuonna 1924 tehtiin myös toinen muutos rahaston toimintaan; Työväen Sivistysliitto sai edustuksen yhteiskunta-taloudelliseen ja humanistiseen osastoon. (Mts. 153.) Suomalaisen kirjallisuuden kääntämisessä etusija oli annettava sääntöjen mukaan ”suurille sivistyskielille” (mts. 197). Sotien välillä etusijalla oli saksan kieli, sillä Suomella oli hyvät suhteet saksalaisiin kustantajiin. Englannin- ja ranskan-kielisten käännosten aikaansaamista vaikeutti 1920-luvun loppuun saakka yhteyksien puute. Käännökset kustannettiin yleensä kohdemaassa ja ennen tukipäätöstä rahastolla piti olla esisopimus kustantajan kanssa. (Sevänen 1994b, 198.)

Vuonna 1922 perustettiin Ruotsinkielisen kirjallisuuden edistämisvarain valtuuskunta (Tuomikoski-Leskelä 1977, 44; 229) ja itse edistämisrahasto perustettiin seuraavana vuonna. Sille osoitettu määräraha oli kuitenkin huomattavasti pienempi kuin Suomalaisen Kirjallisuuden Edistämisrahaston. Rahaston valtuuskunnassa oli edustajia kahdestatoista ruotsinkielisestä yhdistyksestä, mutta suurin edustus oli Svenska Litteratursällskapetilla. Rahasto jakautui alakomiteoihin. Varoista suuri osa käytettiin suomenkielisen kirjallisuuden ruotsintamiseen ja 1935 sivistysvaliokunta totesi: ”Ruotsalaisen kirjallisuuden edistämisvaroilla on avustettu myös suomenkielisen valiokirjallisuuden jul-

kaisemista ruotsinkielellä. Valiokunnan mielestä tulisikin ruotsalaisen kirjallisuuden edistämistarjojen yhtenä tarkoituksena olla hyvän suomenkielisen kirjallisuuden tunnetuksi tekeminen ruotsinkielistä lukevalle yleisölle”. Rahaston toiminta jakautui siis suomenkielisten ja ulkomaisten teosten kääntämiseen, mutta myös Suomen ruotsinkielisen kirjallisuuden tukemiseen. (Sevänen 1994b, 153.) Myös ruotsinkielisen kirjallisuuden rahastolle myönnettiin erillisiä määrärahoja ruotsinkielisen kirjallisuuden tunnetuksi tekemiseen ulkomailla (Tuomikoski-Leskelä 1977, 229).

Seväsen mukaan Suomalaisen Kirjallisuuden Edistämisrahasto on osa valtiota ja valtiollista kirjallisuuden edistävää sääntelyä. Kaunokirjallisen osaston sisällöllisen määrittelyn valtio delegoi kirjallisuusjärjestelmän professionaalille eliitille ja suomalaisuusliikkeelle. (Sevänen 1994b, 195.) Sevänen pitää rahastoa esimerkkinä kirjallisen elämän, valtion ja suomalaisuusliikkeen välisestä organisatorisesta yhteenkietoutuneisuudesta (Sevänen 1998, 302). Rahaston säännöt olivat virallisesti valtion laatimat, mutta käytännössä SKS ja professionaalinen eliitti loivat rahaston idean ja toimintasäännöt, jotka valtio hyväksyi (Sevänen 1994b, 196). Sevänen ei kuitenkaan sisällytä käännöstoimintaa suomalaisen kirjallisuusjärjestelmän piiriin, vaan luokittelee sen suomalaisen ja ulkomaisen kirjallisuusjärjestelmän rajatapaukseksi tai niiden yhteiseksi toimintamuodoksi. Sevänen perustelee väitettään sillä, että käännökset kustannettiin useimmiten kohdemaissa, vaikka edistämisrahasto tekikin aloitteita suomalaisen kirjallisuuden kääntämiseksi. (Mts. 198.)

Tuettujen käännöshankkeiden kautta voidaan konstruoida myös kuvaa siitä, miten valtio ja edistämisrahasto pyrkivät representoimaan Suomea ulkomailla. Tämä tapahtui ennen kaikkea suomenkielisen porvarillisen valtakulttuurin ehdoin. Ajanjaksolla 1918-39 eniten edistettiin *Kalevalan* ja Kiven *Seitsemän veljeksien* kääntämistä ja muutkin hankkeet olivat voittopuolisesti suomenkielisiä teoksia. Rahaston säännöt antoivat kyllä mahdollisuuden edistää myös ruotsinkielistä kirjallisuutta, mutta tätä mahdollisuutta käytettiin lähinnä antologioiden yhteydessä. Rahaston kirjalliset käännöshankkeet pohjautuivat ideologisesti kulttuuriseen suomalaisuusnationalismiin. Huomion arvoista Seväsen mukaan on myös se, että kansankuvauksen uudistajat (Ilmari Kianto, Maria Jotuni, Joel Lehtonen ja F. E. Sillanpää) hyväksyttiin representoimaan suomalaisuutta. (Sevänen 1994b, 198.)

Molempien rahastojen arvo laski inflaation myötä seuraavien vuosien kuluessa (Tuomikoski-Leskelä 1977, 45). Sotien välisenä aikana edistämisvaroista suoritettavat avustukset muodostivat huomattavan kustannus- ja kirjallisuuspoliittisen tekijän Suomessa, sillä ne vaikuttivat yksityisten kustantajien käännösvalintoihin saksalaismieliseen ja heimoaatteelliseen suuntaan. Sotien jälkeen rahastoilla ei enää ollut vastaavaa merkitystä varojen huvettua. (Mts. 45-46.) Poliitikkoja kiinnosti oman edustuksen turvaaminen, ei rahatilanne. Eduskunta ei puuttunut rahaston toimintaan, etenkin kaunokirjallisiin teosvalintoihin. (Mts. 230.) Nykyään rahasto toimii Suomalaisen kirjallisuuden edistämisvarojen valtuuskuntana (Kukkasmäki 1998, 40).

Monet yksityiset rahastot osallistuivat myös kirjallisuuden tukemiseen, ja esimerkiksi Alfred Kordelinin yleisen edistys- ja sivistysrahaston säännöissä sanotaan, että ”suomalais-kansalliselle kulttuuriryöpylle on suotava tukea sen sisällölliseksi voimistumiseksi ja syventämiseksi tai *suomalaisuuden edustamiseksi muiden kansojen piirissä*” (Sevänen 1994b, 154, kursivointi UT). Tässäkin on nähtävissä edustustaiteen ajatus. Vaikka yksityiset rahastot eivät kuulukaan valtion piiriin, niitä luonnehtivat vahvat sidokset järjestökenttään ja monet rahastoissa vaikuttaneet henkilöt toimivat myös valtion taidepolitiikan piirissä (mts. 155). Niinpä nekin osallistuivat kansallisen arvojärjestelmän, korkeakulttuurin ja taiteilijakunnan professionalisoitumiskehityksen tukemiseen (Sevänen 1998, 322). Rahastot noudattivat kielirajoja. Ruotsinkielisen kirjallisuuden asema oli monin verroin parempi, sillä sen markkina-alue kattoi myös Ruotsin ja suomalaisia kirjailijoita palkittiin myös Ruotsissa. (Sevänen 1994b, 156-157.)

Toisen maailmansodan jälkeen patriotistis-nationalistinen arvojärjestelmä alkoi purkautua ja saada uutta sisältöä. Taide-elämä irtautui kansallisesta rakennustehtävästään. Tähän kehitykseen Sevänen liittää vasemmistolaisen kulttuurikritiikin, kansainvälisten yhteyksien lisääntymisen, osakulttuurien ja populaarikulttuurin esiinnousun ja vähittäisen hyväksymisen, taiteen autonomiavaatimusten kasvamisen erityisesti modernistien taholta ja taide-elämän tyylillisen ja ideologisen pluralisoitumisen. Tämä kehitys ei luonnollisesti ollut kitkaton, mistä kertovat esimerkiksi kirjasodat. Kehitys ei kuitenkaan ollut vain taiteen sisäistä, vaan sitä edisti myös yhteiskunnan taholla tapahtunut institutionaalinen vapautuminen ja yleinen taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen modernisoituminen. (Sevänen 1998, 334-347). Hyvinvointivaltiolliseen kulttuuripoliittikkaan siirtyminen eri taiteilijatukimuotoineen mahdollisti taiteilijoille itsenäisemmän

aseman suhteessa kansalliseen ideologiaan ja markkinoihin, vaikka taide ja politiikka olivatkin tiukasti yhteenkietoutuneet juuri rahoituksen kautta (mts. 362).

Kirjallisuutta luonnehtivat samat kulttuuripoliittiset linjaukset, ehkä jopa luonteenomaisemmin, kuin muita taiteenaloja. Anita Kankaan mukaan Suomen kulttuuripolitiikassa voi erottaa kolme suurta kehityslinjaa, joista ensimmäinen kesti 1960-luvulle. Sen sisältönä oli kansallisen identiteetin ja valtion tehtävien luominen ja sen keskiössä oli taiteen tukeminen. Kankaan mukaan sen ”suuria kertomuksia” oli kansalaisuus ja sivistys. (Kangas 1999, 161.) Tässä vaiheessa puhuttiin vielä kansalliskirjallisuudesta ja kirjallisuus oli luomassa kansallista identiteettiä ja kansallisen sivistyksen lähdeä, josta rahvas voisi ammentaa. Toisessa, hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan vaiheessa, joka kesti 1990-luvun alkuun, politiikan keskiössä oli hyvinvointivaltion laajentaminen, taiteilijapolitiikka, läpivaltiollistuminen, tietoinen kulttuuripolitiikka ja kulttuuritoiminta. Vaiheen iskusanoja olivat osallistuminen ja demokratia (tasa-arvo). (Mts. 161.) Valtio julisti siirtyvänsä taiteen tukijasta taiteen edistäjäksi (mts. 163). Tässä vaiheessa vaikiutuivat monet taiteilijatuon muodot, mm. kirjastokorvaukset ja lääninkirjailijat. Kolmatta vaihetta luonnehtii markkinoistuminen, teollistuminen/teollistaminen, teknologisoituminen, läpikansainvälistyminen ja kulttuurinen yhteiskuntapolitiikka uusliberalismin hengessä. Suuria kertomuksia ovat yksilöllistyminen, autonomia ja kestävä kehitys. (Mts. 161.) Kirjallisuus on tunnustettu osaksi kulttuuriteollisuutta ja EU:n myötä sille on avautunut uusia tukimuotoja samalla kun se on saanut uuden kielipoliittisen tehtävän eurooppalaisessa mittakaavassa.

IV Kirjallisuuden edistämistyön rakenteet

4.1. Alan keskeiset toimijat

Suomalaisen kirjallisuusinstituution keskeisiä piirteitä on sen vahva sidonnaisuus valtion taidehallintoon. Valtion tukitoimet ovat monelle kirjailijalle luomistyön edellytys, ja vain harva kirjailija tulee toimeen taiteellisella työllään. Tästä syystä on paikallaan esittää lyhyt katsaus kirjallisuuden asemaan nykyisessä kulttuuripolitiikassa, erityisesti kansainvälisen toiminnan näkökulmasta.

Keskeisin toimija kulttuuripolitiikassa on opetusministeriö. Opetusministeriön tehtävä on ”valtioneuvoston osana johtaa maamme opetus-, tiede-, kulttuuri- sekä liikunta- ja nuorisoalan toimintapolitiikkaa ja luoda edellytykset näiden alojen kehitykselle ja ylläpidolle”. Ulkoasiainhallintokomitean mietintö vuodelta 1983 määritteli opetusministeriölle kuuluvan suomen kielen ja kulttuurin tunnetuksi tekemisen ulkomailla. Mietinnön pohjalta työnjako toteutettiin ministeriön kansainvälisten asiain osaston⁴, kulttuuriosaston ja ulkoasiainministeriön lehdistö- ja kulttuuriosaston välillä. (*Kansallisen...* 1996, 85-86.)

Opetusministeriön kulttuuriosaston tehtäviin kuuluu kulttuuripolitiikan pitkän aikavälin suunnittelu ja kulttuuriministerin avustaminen (tavoitteisiin, keinoihin ja prioriteetteihin liittyvät dokumentit; lakitekstit ja vuosibudjetti), kulttuuripoliittisten päätösten toimeenpano (rahanjako, nimitykset) ja kulttuuritoimen ja -hallinnon eri elinten valvonta (Heiskanen & al. 1995a, 80; Renard 1996, 32).

Vaikka pääasiallisesti valtiollisella tasolla kansainvälinen kulttuuriyhteistyö on opetusministeriöllä, myös muilla ministeriöillä on roolinsa. Valtionvarainministeriö vastaa budjetti- ja rahoituskysymyksistä ja kauppa- ja teollisuusministeriö osallistuu kulttuuri-teollisuutta koskeviin kansainvälisiin neuvotteluihin ja päättää teollisuus- ja vientituista. Ulkoasiainministeriö osallistuu puolestaan Suomen kansainväliseen kulttuuriyhteistyöhön. (Heiskanen & al. 1995a, 78; Renard 1996, 29.) Kansallisen kulttuurin kansainvälisen strategia-asiakirjan mukaan kansainvälisten kulttuurisuhteiden hallinto sijoittuu ulkopolitiikan ja kulttuuripolitiikan väliseen maastoon (*Kansallisen...* 1996, 84).

Nykyisen taidetoimikuntajärjestelmän puitteissa toimii kirjallisuustoimikunta. Toimikuntien tehtävä on myöntää apurahoja ammattitaiteilijoille ja toimia asiantuntijaeliminä taidepolitiikan suunnittelussa ja toimeenpanossa (Renard 1996, 36). Järjestelmää luonnehtii vahva sidonnaisuus taiteilijajärjestöihin, jotka saattavat harjoittaa suoraan kansainvälistä yhteistyötä esimerkiksi taiteilijavaihdon kautta (mts. 39). Kirjailijat ovat edustettuina sekä kirjastokorvauslautakunnassa että valtion taiteilija-apurahoja jakavassa taidetoimikunnassa (Heikkinen 1989, 93). Näin he ovat mukana päättämässä omalle

⁴ Opetusministeriössä vuonna 2000 toteutettavan organisaatiouudistuksen yhteydessä kansainväliset tehtävät hajautetaan muille osastoille.

ammattikunnalleen myönnettävistä tuista. Kirjallisuuden alalla toimivat seuraavat valtakunnalliset taiteilijajärjestöt:

Finlands Svenska Författareförening

Finlands Svenska Skådespelareförbund

Suomen Kirjailijaliitto

Suomen Kääntäjien ja Tulkkien liitto

Suomen Näytelmäkirjailijaliitto (Renard 1996, 38).

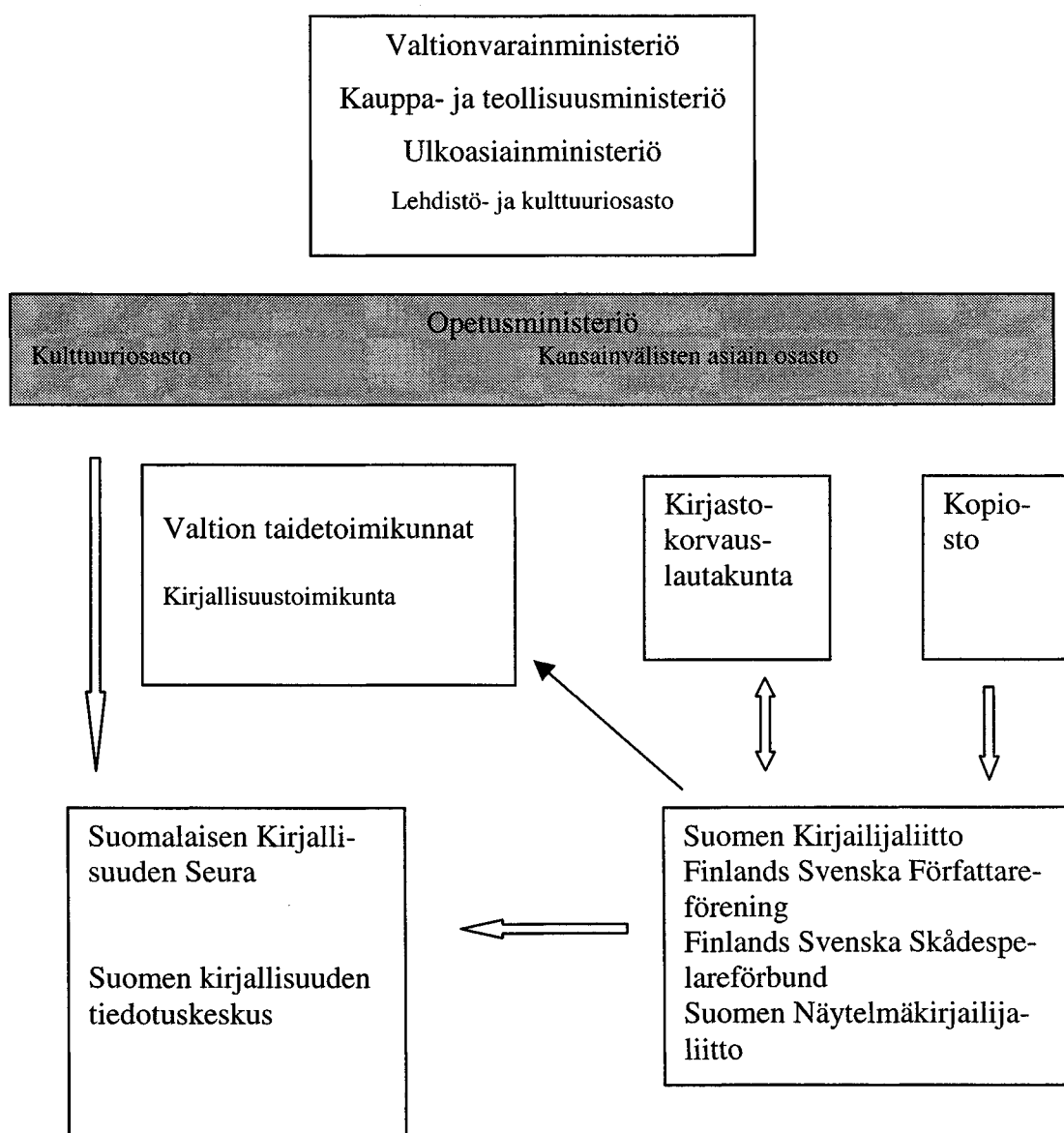
Suomen Kirjailijaliiton mukaan Suomessa oli 1990-luvun alkupuolella kirjailijoita 800, joista 600 liiton jäseniä. Jäseneksi pääsy edellyttää vähintään kahden ”riittävän korkeatasoisen” teoksen julkaisemista. Jäsenten keski-ikä on korkea ja alle puolet ovat kokopäiväisiä kirjailijoita. (Renard 1996, 67.) Suomen Kirjailijaliiton sääntöjen 4. pykälässä sanotaan, että ”Vuosijäseneksi hyväksyminen edellyttää, että pyrkijä on julkaissut sellaisia alkuperäisiä suomenkielisiä teoksia, että häntä niiden taiteellisen tai ammatillisen tason perusteella voi pitää kirjailijana. Vuosijäsenet hyväksyy ja kutsuu liiton kokous johtokunnan tai liiton jäsenen suosittelemista henkilöistä”. (Heikkinen 1989, 127.) Suomen Kirjailijaliitto edistää kirjailijoiden taloudellisia, sosiaalisia ja oikeudellisia etuja sekä yleisiä toimintaedellytyksiä. Liitolla on myös koulutus-, neuvonta- ja tiedotustoimintaa ja se antaa lausuntoja sidosryhmilleen. (Kukkasmäki 1998, 118.) Samalla liitto toimii portinvartijana, joka viime kädessä päättää, kuka on oikeutettu kutsumaan itseään taiteilijaksi (Heiskanen & al. 1995c, 182-183). Suomessa toimii myös 26 alueellista kirjailijayhdistystä, jotka kuuluvat Suomen kirjailijayhdistysten neuvottelukuntaan viiden valtakunnallisen liiton lisäksi (Suomen Kirjailijaliitto, Finlands Svenska Författareförening, Suomen Kääntäjien ja Tulkkien Liitto, Suomen Nuorisokirjailijat ja Suomen Näytelmäkirjailijaliitto) (Kukkasmäki 1998, 118).

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on toiminut Suomen kansallisen kulttuurin, kansanperinteen, kirjallisuuden, suomen ja sen sukukielten tutkimuksen edistämiseksi ja tunnetuksi tekemiseksi. Seuran puitteissa toimii kansanrunousarkisto, rahastoja ja Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus. Tiedotuskeskuksen tehtävänä on edistää ulkomaille suuntautuvaa Suomen kirjallisuuden tiedotus-, käännös- ja julkaisutoimintaa. Vastavasti ruotsinkielisen kulttuurin edistämiseksi toimii Svenska Litteratursällskapet i Finland, joka hoitaa Svenska Kulturfonden –rahastoa. (Kukkasmäki 1998, 119.) Lasten- ja nuortenkirjallisuuden dokumentaatio- ja informaatiokeskuksena toimii Suomen Nuori-

sokirjallisuuden Instituutti. Suomen Kirjasäätiön perustivat Suomen Kustannusyhdistys ja opetusministeriö 1983 ja sen tunnetuin toimintamuoto ovat kirjallisuuspalkinnot (Finlandia, Topelius, Rudolf Koivu). Säätiön kautta ohjataan myös kirjallisuuden valikoiva tuotantotuki, jota myönnetään kulttuurisesti merkittävälle, mutta taloudellisesti kannattamattomalle kirjallisuudelle (mts. 120.)

Oheinen kuvio havainnollistaa kulttuuripolitiikan toimijoiden keskinäisiä suhteita ja sidoksia järjestökenttään. Kuviossa on mukana vain tutkimuksen kannalta keskeiset toimijat. Nuolet kuvaavat keskinäisiä rahoitus- ja edustussuhteita.

Kuvio 2. Kirjallisuuden edistämisen keskeiset toimijat Suomessa



4.2. Julkinen tuki kirjallisuudelle

Kirjallisuuden asema julkisen tuen määrällä mitattuna on etuoikeutettu (Heiskanen & al. 1995b, 110). Sekä valtion että kuntien kulttuurimenoista kirjastolaitos vie merkittävän osan, mutta samalla Suomen kirjastolaitos on esimerkillisen kattava ja sen käyttöaste maailman huippua. Kirjastokorvaukset muodostavat merkittävän osan taiteilijoiden suoran tuen kokonaismäärästä. Kirjastokorvauksista suurin osa menee kirjailijoille ja kääntäjille apurahoina luovaan kirjalliseen toimintaan. Vuoden 1993 lakiuudistuksen myötä kahdeksan prosenttia korvauksista myönnetään taloudellisin ja sosiaalisin perustein. (Heikkinen 1995, 263; Renard 1996, 63.) Pääasiallisen peruste on kuitenkin tekijänoikeudellinen (Heikkinen 1989, 93). Kirjastokorvauksiin varattu määräraha on 10 % kirjastojen kirjahankintamäärärahoista. (Renard 1996, 63.) Taiteilijoille myönnettävä suora tuki hyödyttää eniten kirjailijoita tekijänpalkkioiden, kirjastokorvausten ja apurahojen myötä. Tekijänpalkkio on noin 15-20% kirjan vähittäismyyntihinnasta (Renard 1996, 80). Tekijänoikeuksia valvova Kopiosto jakaa korvauksia tekijöitä edustaville jäsenjärjestöilleen ja nämä jakavat sen edelleen apurahoina kirjailijoille (Heikkinen 1989, 96). Kirjastokorvaukset muodostivat vuonna 1997 39% koko valtion tuesta kirjallisuudelle, kun taiteilija-apurahojen ja -professuurien osuus oli 28% (Tilastokeskus 1999, 177).

Kirjallisuus saa jonkin verran tukea säätiöiltä ja yrityksiltä, mutta muihin taidemuotoihin verrattuna tämä tukimuoto ei ole merkittävä (Heiskanen & al. 1995b, 137). Säätiöistä erityisesti Alfred Kordelinin säätiö on tukenut suomalaisen kirjallisuuden vientiä saksankielisiin maihin (SKS:n vuosikertomus 1995, 13). Kohdeapurahojen merkitys kirjailijoille on suhteellisen pieni verrattuna esimerkiksi kuvataiteilijoihin. Kohdeapurahoja myönnettiin mm. käännös- ja toimitustyöhön (Heikkinen 1989, 95). Päävastuu taiteilijoiden tukemisesta kuuluu lainsäädännön mukaan valtiolle, kunnat puolestaan vastaavat paikallisten kulttuuripalveluiden ja kansalaisten kulttuuritoiminnan tukemisesta, vaikka nekin voivat jakaa apurahoja paikallisille taiteilijoille (mts. 96). Läänien taide-toimikunnat jakavat myös apurahoja ja niiden puitteissa toimivat myös läänintaiteilijat (mts. 95).

On merkittävää huomata, että taidemuoto, jonka asema Suomen kulttuuripolitiikassa on näin etuoikeutettu ja vakiintunut, on kansainvälisen kulttuurivaihdon kentällä heikosti edustettu. Asiaan vaikuttaa luonnollisesti kirjallisuuden luonne kieleen sidottuna taidemuotona, kun taas esimerkiksi kuvataide ja musiikki ylittävät kieli- ja kulttuurirajat. Eurooppalaisen asiantuntijaryhmän mukaan suomen kieli tiettyssä määrin suojelee omaleimaisuuttamme, mutta samalla uhkaa eristää kirjallisuutta (Renard 1996, 91).

Kirjallisuuteen suuntautunut kulttuuripolitiikka on pitkälti kirjailijapolitiikkaa eikä niinkään kirjapolitiikkaa. Keskiössä on toisaalta kirjailijan taloudellinen ja yhteiskunnallinen asema ja toisaalta laajat yleisön osallistumismahdollisuudet kirjastolaitoksen kautta. Tämä toteuttaa hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan linjausta, joka on vallinnut 1970-luvulta (Kangas 1999, 161).

4.3. Suomalaisen kustannustoiminnan linjauksia

Kustannustoiminnan kehittyminen Suomessa alkoi 1800-luvulla kansallisen heräämisen myötä. Aluksi kustannustoiminta saikin fennomaanisia painotuksia ja toiminnassa keskityttiin valvomaan kielen ”puhtautta”. Taloudelliset ja kaupalliset tavoitteet alkoivat hallita kustannusalaan vasta 1900-luvun alkupuolella. (Sevänen 1994b, 54-55.) Suuret, edelleen suomenkielistä kustannustoimintaa hallitsevat kustannustalot WSOY ja Gummerus perustettiin 1870-luvulla (Niemi 1995, 87). Kirjankustantajien etujärjestö Suomen Kustannusyhdistys perustettiin 1858. Nykyisin yhdistyksellä on 64 jäsentä ja se on mm. tekijänoikeuksia valvovan Kopioston jäsen. (Renard 1996, 79; Kukkasmäki 1998, 117.)

Kirjankustannus määritellään kulttuuriteollisuudeksi, joka perustuu liiketoimintaan. Sitä koskevat samat taloudelliset lainalaisuudet ja rakennemuutokset kuin muutakin teollisuutta. Useilla kulttuuriteollisuuden aloilla on suurtuotantoon keskittyvä ydin ja työvoimavaltainen ja erikoistunut periferia. Tämä rakenne on usein edullinen, sillä suuret yksiköt voivat toteuttaa kalliita tuotantoprojekteja pienten palvellessa erikoistuneita yleisöjä. Periferia tuottaa myös innovaatioita, sillä sen toimintatavat ovat usein joustavammat eikä taloudellinen voitto ole ainoa päämäärä. 1990-luvun alussa tilanne oli se, että periferia oli kutistunut ja kustannustoiminta keskittynyt. (Kupoli 1992, 183.) Nykyi-

sin tilanne vastaa pitkälle lamaa edeltänyttä tilannetta, jota Brunila ja Uusitalo kuvasivat näin:

[--] alalla on vahva dualistinen rakenne, joka on säilynyt lähes muuttumattomana 1960-luvulta lähtien. Ydinsektoriin kuuluvat yleiskustantamot ovat omalla alallaan suuria ja pääomavaltaisia, ja niiden yhteinen markkinaosuus kattaa lähes koko kirjamarkkinat. Periferiaan kuuluvia pienkustantamoita on paljon, ne ovat kooltaan pieniä ja työvoimavaltaisia. Ydinsektorin kustantamot kustantavat kirjoja kaikille markkinasegmenteille, kun taas periferiasektorin kustantamot ovat pitkälle erikoistuneita. (Brunila & Uusitalo 1989, 90.)

Valtion toimenpiteet kustannustoiminnan tukemiseksi ovat enimmäkseen sääteleviä, eivät tukevia. Tunnetuin esimerkki säätelevästä toiminnasta on sensuuri. Kustannustoiminta luetaan kaupalliseksi toiminnaksi, johon valtion tukitoimenpiteet eivät kuulu. (Heiskanen & al. 1995b, 140; 188.) Säätelevä funktio korostui etenkin sotien jälkeen, jolloin kustannustoiminta oli poliittisen kiinnostuksen kohteena. Heti sodan jälkeen ilmestyi komiteanmietintö, jossa vaadittiin mm. veroa ”ala-arvoiselle” kirjallisuudelle ja neuvostovastaisten kirjojen luettelointia. Kustannustoiminta haluttiin tiukemmin valtiollaan valvonnan alaiseksi. (Tuomikoski-Leskelä 1977, 230.) Yleisesti valtion tuki kirjallisuudelle oli vähäistä verrattuna muihin taiteenaloihin, sillä se oli yksityisten kustantajien käsissä. Vasta 1970-luvulla alettiin vaatia valtion erityistoimenpiteitä. (Mts. 231.)

Valtio tukee kustannustoimintaa rajoitetusti, lähinnä vähälevikkisen kirjallisuuden, kuten runouden, julkaisutuella. Tuki peritään takaisin, mikäli teos tuottaa voittoa, jolloin taloudellisesta kannattamattomuudesta tulee tuen ehto. (Heikkinen 1995, 264.) Vuonna 1997 kirjallisuuden julkaisu-tuki oli vain 2% kirjallisuudelle osoitetun tuen kokonaismäärästä (Tilastokeskus 1999, 177). Arvonlisäverotuksella ja kirjojen kiinteähintajärjestelmällä voidaan myös vaikuttaa kustannustoiminnan kannattavuuteen (Renard 1996, 81). Valtion tuki voi olla välillistä; jakelun kannalta julkinen tuki kirjastoille on samalla tukea kirjallisuudelle ja kustannustoiminnalle. (Kupoli 1992, 187-188.)

Yhteenvedon voidaan väittää, että valtion toimilla kustannustoiminnan tukemiseksi on kaksinainen pyrkimys: toisaalta tehdä suomalaisia kirjailijoita ja heidän työtään tunnetummaksi, toisaalta taas tukea vähälevikkistä kirjallisuutta (Heiskanen & al. 1995c,

188). Valtion ristiriitainen suhtautuminen kustannustoimintaan selittyy Pertti Alasuutarin mukaan 1970-luvulla valtaan tulleesta ajattelutavasta, jonka mukaan valtion tulee tukea ”kansallista” ja ”ei-kaupallista” taidetta. Taloudellisesta kannattamattomuudesta tuli laadun ja taiteellisuuden kriteeri. (Alasuutari 1996, 224.) Jos jonkun kirjailijan (Alasuutari mainitsee Kalle Päätalon, Arto Paasilinnan ja Laila Hietamiehen) myyntiluvut nousivat suuriksi, määriteltiin se matalaksi ”vihteeksi” (mts. 235). Nykyisin kulttuuripolitiikassa ollaan siirrytty kohti markkinaperusteisuutta, jolloin ei-kaupallisuus ei enää voi toimia tuen ensisijaisena kriteerinä.

Tämä ristiriita kaupallisuuden ja kustannustoiminnan kulttuurisen merkityksen välillä heijastuu kirjallisuuden vientiin, kun kyseessä ovat kotimaiset kustantamot. Valtio ei voi tukea kaupallista yritystoimintaa, mutta toisaalta suomalaisten kirjallisuuden tunnetuksi tekeminen ulkomailla on kansallisesti tavoite, johon valtio sitoutuu. Kalervo Siikalan mukaan kirjallisuuden vienti on ollut vapaaehtoisten varassa. Suomalaiset kustantajat eivät taloudellisesti hyödy kirjojen kääntämisestä vieraille kielille, vaan heidän motiivinsa on toisaalta saada kunniaa, toisaalta velvollisuudentunto. Myös kääntäjille se on taloudellinen riski, sillä jos kustannuspäätöstä ei tehdäkään, he jäävät ilman palkkiotaan. (Siikala 1976, 238.) Kovalan mukaan voidaankin sanoa, että kustantajalla on myös henkinen ja sivistyksellinen tehtävä (katedraali) taloudellisen rinnalla (pörssi). Kustantajat pyrkivät toteuttamaan tiettyjä kulttuuriarvoja ja kasaamaan kulttuuripääomaa itselleen. (Kovala 1992, 13.) Kustantajien edustamien kirjailijoiden kansainvälinen läpimurto tuo kustantajille kulttuurista pääomaa ja sillä on positiivinen vaikutus kustantamon yrityskuvaan. Tästä syystä esimerkiksi Otavan historiassa (Tarkka 1980, Lassila 1990) on omistettu tilaa kirjallisuuden viennille. Suomalaisilla kustantajilla on kuitenkin suurempi merkitys käännösoikeuksien välittäjinä kuin käännösten julkaisijoina, sillä vain harvoilla kirjailijoilla on varaa agentteihin.

4.4. Valtio ja kirjallisuuden vienti

Kirjallisuuden viennillä on kaksi tavoitetta: kulttuurinen tavoite tutustuttaa muita maita suomalaiseen kulttuuriin ja taloudellinen avata laajemmat markkinat kirjallisuudelle. Keskeinen toimija alalla on Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus. Vuonna 1977 perustettu tiedotuskeskus mm. subventoi suomen-, saamen- ja ruotsinkielisen kirjallisu-

den kääntämistä muille kielille. Tukea myönnetään ulkomaisille kustantajille ja kääntäjille käännöskuluihin. (Renard 1996, 68.) Kääntäjille voidaan myöntää myös työskentely- ja matka-apurahoja. Opetusministeriö myöntää kirjallisuuden käännöstukea, joka vuosina 1995 ja 1996 oli 900 000 mk ja vuonna 1997 nousi miljoonaan markkaan. Tuen jakamisesta vastaa Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskuksen neuvottelukunta. Itse tiedotuskeskuksen vuotuinen valtionavustus on pysynyt 700 000 markassa. (Tilastokeskus 1999, 177.) Tiedotuskeskuksen ensimmäisten viidentoista toimintavuoden aikana käännösten lukumäärä viisinkertaistui (Heiskanen & Irjala 1995, 345).

Keskus perustettiin hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan aikakaudella, mikä heijastuu sen toiminnassa ja tavoitteissa. Toiminnan pääajatuksena oli kirjallisuuden saataavuuden ja tunnettavuuden parantaminen. Kun tiedotuskeskus 1977 perustettiin, sen tehtäviksi määriteltiin:

- tiedottaa suomalaisesta kirjallisuudesta ulkomaisille kustantajille, tutkijoille, kirjoittajille ja kääntäjille, erityisesti yhteistyössä Helsingin yliopiston kirjaston julkaiseman Books from Finland –lehden kanssa
- aktivoita ulkomailla toimivia Suomen kirjallisuuden esittelijöitä ja tukea heidän työtään
- avustaa ulkomaisia kirjallisuuslehtiä suomalaista kirjallisuutta koskevan aineiston valinnassa ja käännättämisessä sekä pyrkiä lisäämään mahdollisuuksia suomalaisen kirjallisuuden esittelemiseksi ulkomaisissa tietosanakirjoissa, kirjallisuuden hakuteoksissa ja antologioissa ja tukemaan niitä avustavia kirjoittajia
- valmistella yhteistyössä ulkomaisten asiantuntijoiden, kustantajien ja muiden kirjallisuuspoliittisten elinten kanssa tavoite- ja toimintasuunnitelmia suomalaisen kirjallisuuden kääntämiseksi vieraille kielille
- toimia käännös- ja julkaisuoikeuksia koskevissa kysymyksissä yhteistyössä kustantajien ja kirjailijoiden kanssa
- seurata valtion opetus-, vienti- ja tiedotustoimia kirjallisuuden osalta, erityisesti Suomen ja vieraiden valtioiden välillä solmittujen kulttuurinvaihtosopimusten puitteissa. (*15 vuosikymmentä* 1981, 302.)

Ohjesäännön mukaan ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seura kutsuu tiedotuskeskuksen neuvottelukuntaan kolmivuotiskausittain seuraavien järjestöjen, laitosten ja virastojen edustajat: Finlands Svenska Författareförening, Opetusministeriö, Suomen Kirjailijaliitto, Suomen kustannusyhdistys, Suomen näytelmäkirjailijaliitto, Suomen PEN-klubi, Svenska Litteratursällskapet i Finland ja Valtion kirjallisuustoimikunta”. (*15 vuosikymmentä* 1981, 302.) Nykyisin neuvottelukunnassa istuu myös SKS:n hallituksen jäsen. Myös kirjallisuuden edistämistyötä leimaa vahva järjestösidonnaisuus. Kirjailijakunta osallistuu päätöksentekoon siitä, mitä käännöstoimintaa tuetaan.

Yksi osa kirjallisuuden edistämistyötä ovat ulkomaille suunnatut kulttuurialan lehdet. Suomen kustannusyhdistys alkoi julkaista *Books from Finland* –julkaisua, mutta luovutti sen myöhemmin Suomen kirjastoseuralle. Julkaisu toimii pääasiassa valtionavun turvin. (Siikala 1976, 239.) Nykyisin julkaisija on Helsingin yliopiston kirjasto, ja julkaisua painetaan noin 3400 kappaletta (Tilastokeskus 1999, 114). Lehden avulla suomalaista kirjallisuutta voidaan esitellä jo ennen käännösten julkaisemista. Muita toimintamuotoja ovat osallistuminen kirjamesuille, kansainvälisiin seminaareihin ja kirjailijatapaamisiin ja kirjallisuusaiheiset näyttelyt. Opetusministeriö jakaa myös vuosittain valtion ulkomaisen kääntäjäpalkinnon Suomen kirjallisuuden neuvottelukunnan esityksestä.

Kustannustoiminnan sidoksisuus talouteen konkretisoituu puhuttaessa viennistä. Raimo Väyrynen erottaa kulttuurin kansainvälistymisessä kolme vaihetta. Kansallisen kansainvälistymisvaiheessa keskeinen toimija on valtio, joka kansallisten saavutusten ja arvojen markkinoimiseksi alkaa harjoittaa kulttuurivientiä ulkomaille. Vaikka tuottaja ei varsinaisesti olekaan valtio, toimintaa tuetaan julkisista varoista ja sitä varten saatetaan perustaa oma kansallinen organisaationsa (vrt. Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus). Suomen oloissa ei kuitenkaan voida puhua varsinaisesta vientipolitiikasta. Transnationalismi eroaa edellisestä siinä, että toimijat ovat yksilöitä tai yhteisöjä. Toiminta perustuu (henkilökohtaisiin suhteisiin pohjautuvalle) vuorovaikutukselle ja yhteisprojekteille, joiden rahoituspohja on heikko ja satunnainen. Tähän ryhmään voisi sijoittaa esimerkiksi kirjailijajärjestöjen kansainvälisen vaihdon. Globalisaatiossa markkinat alkavat hallita toimintaa ja tuotanto alkaa siirtyä ylikansallisille yrityksille. (Väyrynen 1999, 65.)

Suomalaisen kirjallisuuden osalta tilanne on selkeästi tuontivoittainen. Väyrysen tarkastelemalla ajanjaksolla 1993-96 noin puolet Suomessa ilmestyneestä kirjallisuudesta oli käännöksiä, vaikka erityisesti kaunokirjallisuudessa käännösten määrä oli laskenut merkittävästi (Väyrynen näkee syyn tähän lamassa ja kustannustoiminnan sisäisissä muutoksissa). (Mts. 75.) Samaan aikaan muille kielille käännetyn kaunokirjallisuuden osuus kotimaisten nimekkeiden määrästä oli vain 15,4% (mts. 74). Suuntaus on selkeästi keskustasta periferiaan: kaunokirjallisuutta suomennetaan noin kymmenkertainen määrä verrattuna suomalaisten kirjojen kääntämiseen muille kielille. Väyrynen väittää, ettei yksikään suomalainen kirjailija ole vielä saavuttanut transnationaalista vetovoimaa

tai maailmanlaajuista kaupallista levikkiä. Tässä mielessä Suomessa eletään edelleen vaihetta ”kansallisen kansainvälistyminen” (tai pikemminkin voitaisiin puhua *kansainvälistämisestä*). Teoksia käännetään edelleen lähinnä yksittäisten kustantajien ja kääntäjien mielenkiinnon varassa. (Mts. 76.)

Ranskalainen kirjallisuussosiologi Robert Escarpit on jaotellut kolme käännöskirjallisuuden suuntaa: (1) ideologiset virrat (les courants idéologiques) eli käännökset jonkin poliittisen tai sosiaalisen liittoutuman sisällä (2) suvantovirrat (les courants de *pool*) eli yhteydet suurtuottaja- ja suurkuluttajamaiden välillä (3) tasoitusvirrat (les courants d'équilibre) eli ns. kirjallisten matala- ja korkeapainevyöhykkeiden kanssakäyminen (Escarpit 1973, 73; Niemi 1991, 101). Näistä ensimmäisellä ei enää nykyään ole suurta merkitystä, mutta vielä 1970-luvulla sosialistiset maat olivat kiinnostuneita suomalaisesta kirjallisuudesta. Suomi oli ulkopoliittisesti neutraali ja tarjosi sosialistisille maille samastumiskohteen. (Siikala 1976, 238.) Sosialististen maiden katoaminen kentältä heikensi suomalaisen kulttuurin vientimahdollisuuksia (Alasuutari 1999, 152). Ideologista suuntausta edustaa myös kielisukulaisuuteen perustuvat vaihtosuhteet. Lähinnä Suomi sijoittuu kolmanteen kategoriaan, jossa korkeapaine kuvastaa tilannetta, jossa tuotanto ylittää kotimaisen kysynnän ja markkinoita aletaan hakea ulkomailta. Matalapainevyöhykkeellä kotimainen tarjonta ei pysty täyttämään kysyntää, jolloin lukijat kääntyvät käännöskirjallisuuden puoleen. Suomalaisen kirjallisuuden vienti ei kuitenkaan perustu pelkästään kaupallisiin tavoitteisiin.

Ideologinen aspekti ei ole kadonnut kulttuuriviennistä. Pertti Alasuutarin mukaan toiminnalla ei ole kaupallisia päämääriä, vaan keskenään kilpailevat kansakunnat. Arvioijina ovat kulttuurieliitin edustajat, jolloin tuotteiden tulee edustaa yleiseurooppalaista traditiota.

Elleivät kotimaisen kulttuurin tunnusmerkkeinä ja ylpeyden aiheina pidetyt kulttuurituotteet edustaisi yleismaailmallisesti tunnettuja taiteen lajeja, niitä olisi paljon vaikeampi asettaa vertailtavaksi muiden kansakuntien tuottamien saavutusten kanssa. Siksi kulttuuria myös pidetään ikään kuin vientituotteena: jos se menestyy kilpailussa muiden kansakuntien tuottamien taide-esineiden kanssa, se on mainosta kansakunnalle ja merkki sen kulttuurin korkeasta ”tasosta”. (Alasuutari 1999, 152.)

[--] Eurooppalaisten klassisten standardien mukaisen taiteen tukeminen on ollut osa mielikuvakampanjaa, jolla Suomen on osoitettu olevan ainakin kulttuurisesti osa Eurooppaa (mts. 155).

V Kansainväliset tukirakenteet

5.1. Pohjoismainen yhteistyö

Vuonna 1975 Pohjoismaiden kulttuurisopimuksen puitteissa aloitettiin kokeiluohjelma Pohjoismaiden kirjallisuuden kääntämiseksi ja julkaisemiseksi muilla pohjoismaisilla kielillä. (Siikala 1976, 239.) Nykyisin käännöstuen jakamisesta vastaa Pohjoismainen kirjallisuus- ja kirjastokomitea NORDBOK, ja toiminnan rahoittaa Pohjoismaiden ministerineuvosto. Ohjelmaan on sittemmin sisällytetty kokeilumielessä myös Baltian maat.

Vuonna 1998 julkaistuista suomalaisen kirjallisuuden käännöksistä pohjoismaista tukea oli saanut seitsemän kaunokirjallista teosta ja vuonna 1997 kahdeksan. Aiemmilta vuosilta tietoja ei ole saatavilla.

Taulukko 1. Pohjoismaista käännöstukea saaneet teokset vuosina 1998 ja 1997

1998

Teos	Kieli
Tua Forsström: <i>Efter att ha tillbringat en natt bland hästar</i> (1997)	tanska
Leena Krohn: <i>Kynä ja kone</i> (1996)	ruotsi
Leena Krohn: <i>Tainaron: Postia toisesta kaupungista</i> (1985)	latvia
Arto Paasilinna: <i>Hirtettyjen kettujen metsä</i> (1983)	ruotsi
Raija Siekkinen: <i>Saari</i> (1988)	ruotsi
Märta Tikkanen: <i>Personliga angelägenheter</i> (1996)	norja
Kaari Utrio: <i>Uhritlet</i> (1993)	ruotsi

1997

Teos	Kieli
Lars Huldén: <i>Runovalikoima</i>	islanti
Aleksis Kivi: <i>Seitsemän veljestä</i> (1873)	norja
Leena Lander: <i>Tulkoon myrsky</i> (1994)	tanska
Merete Mazzarella: <i>Otrohetens lockelse</i> (1997)	tanska
Markus Nummi: <i>Kadonnut Pariisi</i> (1994)	ruotsi
Arto Paasilinna: <i>Jäniksen vuosi</i> (1975)	ruotsi
Timo Parvela: <i>Ohutta yläpilveä</i> (1994)	tanska
Pentti Saarikoski: <i>Kerlinin päivät</i> (1983)	ruotsi

Lähde: Suomen Kirjallisuuden Seuran vuosikertomukset 1997 ja 1998

Taulukosta käy ilmi, että käännöstukea on myönnetty sekä nykykirjallisuuden että kirjallisuutemme klassikoiden kääntämiseen. Mukana on myös yksi nuortenromaani, Timo Parvelan *Ohutta yläpilveä*, sekä esseeteoksia. Tua Forsströmin runokokoelma voitti Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon vuonna 1998. Pohjoismainen käännöstuki kiinnittyy selkeästi laadullisiin vaatimuksiin.

5.2. EU ja kirjallisuus

Oikeudellinen perusta EU:n toiminnalle kulttuurin alalla on peräisin vuodelta 1993, jolloin saatettiin voimaan Maastrichtin sopimus Euroopan unionista. Sopimuksen artikla 128 tunnustaa kansalliset ja alueelliset erot kulttuurin alalla ja kunnioittaa niistä johtuvaa erilaisuutta ja monimuotoisuutta. (Kivelä & Hautala-Kajos 1993, 17-18.) Sittenkin artiklaa on uudistettu Amsterdamin sopimuksen yhteydessä vuonna 1999. Kulttuuriartiklan neljäs kohta velvoittaa ottamaan kulttuurinäkökohdat huomioon yhteisön muilla toimintasektoreilla, esim. verotus-, valtiontuki- ja kilpailuasioissa, ja erityisesti kulttuurien moninaisuuden kunnioittamiseksi ja edistämiseksi. EU:n kantaviin periaatteisiin kuuluva subsidiariteetti- eli läheisyysperiaate takaa kansallisten kulttuuripolitiikkojen itsenäisyyden ja päätöksenteon läheisyyden. Kansallisia kulttuurilakeja ei ole harmonisoitu eikä tulla harmonisoimaan (Mts. 17-18).

EU:n kulttuuriohjelmissa on kirjalla ja lukemisen edistämisellä ollut vakiintunut asema. Vuonna 1988 perustettiin EU:n pysyvä kulttuurikomitea eli Committee on Cultural Affairs, jonka tehtävänä on uusien kulttuurihankkeiden valmistelu ja jäsenmaiden hallitusten välisen kulttuuriyhteistyön edistäminen. Samana vuonna julkaistiin kulttuuritiedonanto (*A fresh boost for culture in European Community*), jossa kirjan aseman ja lukemisen edistäminen nostettiin yhdeksi painopistealueeksi. (Mts. 16-17.) Lisäksi on pohdittu kysymyksiä kirjojen arvonlisäverosta ja kiinteähintajärjestelmästä. Jotkut ohjelmista, kuten nykykirjallisuuden käännösprojekti, ovat olleet avoimia kaikille Euroopan maille. (Mts. 33.) Kyseinen pilottiprojekti käynnistyi 1990 ja sen tavoitteena oli edistää pienten kielten ja alueellisten kielten tuntemusta. Pilottivaihe päättyi 1993. Projektin puitteissa tuettiin sellaisen nykykirjallisuuden kääntämistä, jonka tekijä oli EY-maasta ja joka kiinnostaa laajaa eurooppalaista lukijakuntaa. Vuonna 1994 ohjelmaan sisällytettiin tuki näytelmäteosten kääntämistä varten. Tuen ehtona oli, että teos on saa-

vuttanut menestystä kotimaassaan ja se käännetään vähintään kahden jäsenmaan kielelle. (Mts. 35.)

Sittemmin käännöstukea on jaettu Ariane-kirjallisuusohjelmasta. Suomen jäsenyys Euroopan unionissa vuodesta 1995 avasi täysipainoisen mahdollisuuden osallistua EU:n kulttuuriohjelmiin. Arianen tehtävä oli tukea kirjallisuuden tuntemusta ja levitystä. Ohjelman puitteissa jaettiin tukea kaunokirjallisuuden, näyttämöteosten ja tietokirjojen kääntämiseksi, kumppanuuden pohjalta toteutettaviin kirjaa ja lukemista koskeviin yhteistyöhankkeisiin sekä alan ammattilaisten täydennyskoulutukseen. (Kotro 1997, 30.)

Käännöstukea myönnettiin ”sellaisten korkeatasoisten 1900-luvun kirjallisten teosten (romaani, novelli, essee, kirjallisuudenhistoria, elämäkerta, näytelmäteos, runous) kääntämiselle, jotka ovat tunnusomaisia sen jäsenvaltion kulttuurille, josta ne ovat peräisin ja jotka tämän lisäksi kuvastavat erityisesti vuosisadan jälkimmäisen puoliskon eurooppalaisen nykykirjallisuuden suuntauksia ja voivat kiinnostaa suurta eurooppalaista yleisöä” (mts. 30). Ohjelmaan sisältyy implisiittisesti kirjallisuutta arvottava funktio. Käännettävän kirjallisuuden tuli määritelmän mukaan olla yhtä aikaa sekä kansallista että eurooppalaista, omaleimaista, mutta suurta yleisöä kiinnostavaa. Katkelman mukaan kansallisen kirjallisuuden tulee noudattaa yleiseurooppalaista muotokieltä ja nousta kansallisen ominaislaatunsa ”yläpuolelle”. Määritelmässä riitelevät kulttuurinen ja taloudellinen tehtävä, toisaalta kirjallisuuden tulee olla korkeatasoista, mutta kääntämisen tulee olla myös taloudellisesti mielekästä. Voidaan myös kysyä, onko taustalla ajatus luoda yhteinen eurooppalainen kirjallisuus, joka olisi enemmän kuin Euroopan kansalliskirjallisuuksien summa. Oletetaanhan olemassa olevan jo yhtenäinen ”eurooppalainen yleisö”.

Tukea saivat teokset, jotka oli jo käännetty ja julkaistu kahdella Euroopan unionin kielellä alkuperäisen kielen lisäksi. Pienten kielialueiden kirjallisuuden kohdalla tästä saatettiin poiketa. Kääntämistä tuettiin vähintään yhdelle muulle Euroopan kielelle, etusijalla käännökset vähiten levinneille Euroopan unionin kielille. Tukipäätöksissä suositettiin pieniä itsenäisiä kustantamoita. Näyttämöteosten tukea myönnettiin sellaisten näyttämöteosten kääntämiselle, joita oli esitetty näyttämöllä tai jotka olivat olleet audiovisuaalisessa levityksessä ja saaneet tunnustusta arvostelijoilta ja yleisöltä. Tuki oli varattu ensisijaisesti 1900-luvun uudemmille teoksille. (Mts. 30.) Toisin sanoen teokset olivat

jo saavuttaneet korkeatasoisen laatutaitteen aseman ja legitimoituneet kaanoniin. Näin ne muodostivat pienemmän taloudellisen ja taiteellisen riskin.

Tietokirjojen ja tieteellisten tutkimusten käännöstukea myönnettiin Euroopan kansojen kulttuurin ja historian tuntemuksen lisäämiseksi ja tiedon ja kokemusten vaihdon helpottamiseksi. Kumppanuuden pohjalta toteutettavat yhteistyöhankkeet edistivät kirjallisuuden ja historian vastavuoroista tuntemusta esimerkiksi tietopankeilla. Edellytyksenä tuelle oli, että yhteistyöhankkeisiin osallistui kumppaneita vähintään kolmesta jäsenvaltiosta. (Mts. 30.) Tällaisia tuettuja yhteistyöhankkeita edustavat muun muassa Turussa järjestetty *Littera Baltica* -konferenssi ja Lapin maakuntakirjaston Pohjoiskalotin yhteistyöprojekti. Lisäksi suomalaiset ovat olleet mukana näytelmäkirjallisuuden tukea saaneessa käännösprojektissa. (Mts. 31.)

Ohjelman arvottava funktio näkyy selvimmin kirjallisuuspalkintojen yhteydessä. Vuodesta 1990 kulttuuripääkaupunki-tapahtuman yhteydessä EU on jakanut kirjallisuus- ja käännöspalkintoja (Kivelä & Hautala-Kajos 1993, 35). Käännöspalkinnolla pyritään kiinnittämään huomiota myös käännöstyön tasokkuuteen. Palkintojen jaosta päättävät riippumattomat asiantuntijaraadit, jotka koostuvat jäsenmaiden nimeämistä henkilöistä (mts. 50). Sittemmin kirjallisuus- ja käännöspalkinto *Aristeion* sisällytettiin Ariane-ohjelmaan (Kotro 1997, 31).

Ariane-ohjelma päättyi vuoden 1999 lopussa, mutta kirjallisuutta tuetaan edelleen uudesta kulttuurin puiteohjelmasta Kulttuuri 2000. Myös kirjallisuuden käännöstuki tulee jatkumaan ennallaan uuden puiteohjelman sisällä.

Suomalainen kirjallisuus on saanut Arianen kautta käännöstukea kasvavassa määrin. Ensimmäisinä, ohjelman pilottivuosina 1995-96 suomalaiselle kirjallisuudelle myönnettiin tukea yhteen käännöshankkeeseen, Claes Anderssonin runokokoelman kääntämiseksi espanjaksi. Vuonna 1997 tukea sai espanjalainen kustantamo Arto Paasilinnan *Jäniksen vuoden* kääntämiseen (Arsis 2/98, 24). Vuonna 1998 tukea myönnettiin jo viidelle hankkeelle Espanjassa, Ruotsissa ja Norjassa, ja näistä käännöksistä kaksi julkaistiin samana vuonna. Huomionarvoista on, että kaikki kirjailijat olivat naisnykykirjailijoita (Leena Lander: *Tulkoon myrsky ja Iloisen kotiinpaluun asuinsijat*, Leena Krohn:

Kynä ja kone, Anja Kauranen: *Ihon aika* ja Kaari Utrio: *Uhritutlet*).⁵ Vuonna 1999 tukea sai kuusi käännöshanketta Ruotsissa, Italiassa, Hollannissa ja Ranskassa. Kirjailijoista mukana olivat Bo Carpelan, Pentti Holappa, Matti Yrjänä Joensuu, Kirsti Simonsuuri, Anja Snellman ja Anni Sumari. (Arsis 3/99, 20.) Erityisesti Espanjassa ja Ruotsissa on hyödynnetty Arianen tuomaa mahdollisuutta. Tukea on myönnetty hyvin erilaisille kirjailijoille, ja mukana on myös runoutta. Kaikki kirjailijat ovat kuitenkin aktiivisia nykykirjailijoita ja paikkansa suomalaisessa kirjallisuuskäänneissä lunastaneita. Populaarimpaa suuntaa edustavat Joensuu, Paasilinna ja Utrio.

Ennen EU-jäsenyyttä kirjoitetussa julkaisussa *Kulttuuripolitiikka ja Euroopan integraatio* Risto Kivelä ja Kristina Hautala-Kajos ennakoivat, ”että kulttuuriyhteistyö Euroopassa siirtyy yhä enemmän kansalaisyhteiskunnan, toisin sanoen kulttuurielämän itsensä ja kulttuurialan vapaiden markkinoiden vastuulle ja hoidettavaksi. Kontaktit hoidetaan suoraan ilman virallisia välikäsiä, samoin kuin kaupassa, liike-elämässä, tutkimuksessa ja monilla muillakin aloilla. Kansainvälisten järjestöjen ja valtioiden tehtäväksi jää turvata toiminnan yleiset puitteet ja pelisäännöt.” (Kivelä & Hautala-Kajos 1993, 9-10.) Valtion rooli aktiivisena toimijana siis vähentyisi ja kulttuurin ja ulkopolitiikan kytkös heikentyisi. EU:n myötä kansainvälisen kulttuuriyhteistyön merkitys kansallisen identiteetin ja kulttuurisen diversiteetin takaajana on kuitenkin korostunut. Tämä näkyy monissa eurooppalaisissa linjanvedoissa.

Euroopan Neuvoston kulttuuripolitiikkaa ja kehitystä pohtivassa raportissa *Syrjästä esiin* tuodaan julki huoli pienten kulttuurialueiden tulevaisuudesta. Riippumatta siitä kuinka elinvoimaisia niiden kulttuurit ovat, niissä asuvien kuluttajien määrä ei riitä ylläpitämään taiteellista tuotantoa ilman valtionapua. Tällaiset kulttuurit eivät ole kovin tunnettuja omien kansallisten rajojensa ulkopuolella ja ne tulevat luultavasti säilymään syrjäisessä asemassa suurempiin kulttuureihin verrattuna. Raportin mukaan näissä maissa kaikkein keskeisimmät kulttuuripoliittiset kysymykset koskevat käännöstoiminnan edistämistä, kulttuurivaihtoa ja kansainvälistä yhteistyötä sekä onnistumista pyrkimyksissä saada valtakulttuurit kiinnostumaan muustakin taiteellisesta tarjonnasta kuin omastaan. (*Syrjästä esiin* 1998, 65.)

⁵ Vuosien 1995 ja 1998 tiedot saatu Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskukselta.

Suomen kaltainen pieni kielialue hyötyy EU:n kielipolitiikasta, joka tunnustaa kielellisen diversiteetin. EU on perustanut Euroopan vähemmän tunnettujen kielten viraston (European Bureau for Lesser Known Languages) ja rahaston, joka tukee käännöstyötä näistä kielistä. Euroopan neuvosto hyväksyi 1992 Alueellisia kieliä ja vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan jäsenvaltioiden allekirjoitettavaksi. Sopimuksen tarkoitus on hankkia tukea alueellisille vähemmistökielille kulttuurisena voimavarana, edistää niiden opettamista ja kannustaa niiden käyttöä julkisessa ja yksityisessä elämässä, viestinnässä, taiteessa sekä oikeusistuimissa. (Mts. 81.) Linjauksissa voi havaita yhteyden 1700-luvun nationalismin nousun myötä vallalle tulleeseen ajattelutapaan yhdistää kieli ja kulttuuri-identiteetti. Oikeutus puhua etnisiin ja kielellisiin seikkoihin perustuvista kansallisista kulttuureista ei ole EU:n myötä kadonnut.

VI Käännöskirjallisuuden asema kirjallisuusinstituutiossa

Kirjallisuuden edistämisen ulkomaiden suuntaan tekee erityisen vaikeaksi sen luonne kieleen sidottuna taidemuotona. Keskustelua on käyty siitä, voiko alkuperäisen teoksen ja käännöksen samastaa samaksi taideteokseksi. Mm. estetiikan tutkija Nelson Goodmanin mukaan kirjallinen teos identifioituu kieleen, ”kirjainten, tyhjien välien ja väli-merkkien sallittuna yhdistelmänä”, mistä seuraa automaattisesti, että käännös on oma, itsenäinen teos eikä voi identifioitua yksi yhteen alkuperäisen teoksen kanssa (Haapala 1989, 36, 42). Jos tämä näkökulma hyväksytään, ei käännös voi enää edustaa lähtömaansa kansalliskirjallisuutta tai päätyä maailmankirjallisuuden klassikoksi. Tästä syystä käännöskirjallisuuden asema on ollut epävarma ja se on pitkään sulkeistettu kirjallisuushistorioista ja kirjallisuudentutkimuksesta. Vähitellen tästä ajattelutavasta on kuitenkin luovuttu, mistä kertoo käännöskirjallisuuden mukaanotto uudempiin kirjallisuushistorioihin sekä käännöstutkimuksen kasvu.

Even-Zohar sisällyttää käännöskirjallisuuden polysysteemiin ja pitää sitä jopa systeemin olennaisena osana. Käännöskirjallisuus voi kertoa jotain olennaista polysysteemistä, jossa se toimii, kahdella tavalla. Ensinnäkin käännettävien tekstien valintakriteerit ovat verrannollisia siihen, miten systeemissä ylipäätään arvotetaan kirjallisuutta. Toiseksi käännöskirjallisuus käyttää systeemin kirjallista repertuaaria, ja joissakin tapauksissa sillä voi olla muusta systeemistä poikkeava repertuaari, joka synnyttää uuden repertuaarin kohdesysteemin käyttöön. Käännöskirjallisuus voi siis olla kohdesysteemilleen innovaatioiden lähde. (Even-Zohar 1990, 46-47.)

Even-Zohar tarkastelee käännöskirjallisuuden merkitystä lähinnä vastaanottavan kulttuurin kannalta. Käännökseen voi kuitenkin ottaa myös funktionaalisen näkökulman. Voidaan puhua käännöksen maastaviennistä, jolloin teksti säilyy sen kulttuurin omaisuutena, jossa teksti on tuotettu, ja palvelee tämän lähtökulttuurin tarpeita. Toisen kannan mukaan tekstin maahantuonnin yhteydessä tekstistä tulee vastaanottavan kulttuurin omaisuutta. (Valle 1994, 134.) Myös Kovalan mukaan käännöstä tulisi tarkastella siinä kielellisessä, kirjallisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa, jossa käännös vastaanotetaan (Kovala 1992, 14). Kuitenkin suomalaisen kirjallisuuden käännöksillä on merkitystä myös Suomen kirjallisuusinstituution sisällä. Niillä on oma ideologinen merkityk-

sensä, muutoinhan valtio ei toimintaa tukisi. Tästä kertoo myös se, että ”Suomen kirjallisuus ulkomailla” –niminen osio otettiin mukaan *Suomen kirjallisuus* –kirjasarjaan vuonna 1970. Kirjallisuushistoriat ovat yksi kirjallisen kaanonin muokkaajista ja kertovat ajankohtansa arvostuksista. Niinpä tämän tutkimuksen keskiössä on kirjallisuuden maastaviennin näkökulma, vaikka monet käännökset tuotetaankin Suomen rajojen ulkopuolella.

Käännöskirjallisuutta on tutkittu lähinnä reseptiotutkimuksen kautta, mutta esimerkiksi Urpo Kovala on tutkinut käännöskirjallisuuden välitysprosessin institutionaalisia piirteitä, tosin ulkomaisen käännöskirjallisuuden välittymisessä Suomeen. Hän erottaa välittäjäportaassa kaksi ryhmää: kustantajat, kirjakaupat ja kirjastot, jotka tuovat kirjallisuuden lukijoiden saataville, ja ideologiset välittäjät, kuten kriitikot ja tutkijat (Kovala 1992, 7). Voidaan puhua myös portinvartijoista ja kanonisoijista (mts. 8). Kovala on hahmottanut käännöskirjallisuuden kommunikaatioprosessia oheisen mallin avulla.

Kuvio 3. Käännöskirjallisuuden kommunikaatioprosessi



Lähde: Kovala 1992, 13

Tässä tutkimuksessa lähemmän tarkastelun kohteeksi otetaan kuvion ensimmäinen levitysporras, alkuperämaan Suomen kirjallisuuden suodattuminen käännöstuotantoon. Tähän portaaseen voidaan lisätä ne institutionaaliset tekijät Suomessa, jotka levitykseen vaikuttavat, kuten suomalaisen kirjallisuuden käännöstuki. Käännöstuki voi toimia portinvartijana, sillä ilman tukea monia käännöksiä ei edes julkaistaisi, mutta toisaalta sen voi käsittää kanonisoijana, joka määrittelee laadukkaan, kääntämisen arvoisen kirjallisuuden. Kanonisointi tapahtuu molempiin suuntiin; kirjailijan teosten kääntäminen voi vaikuttaa hänen asemaansa kotimaassa samalla kun se voi edesauttaa teoksen murtau-

tumista maailmankirjallisuuden kaanoniin. Vastaanottoon ei tässä tutkimuksessa puututa, vaikka se viime kädessä määrää käännöksen menestyksen.

VII Suomalaisen kirjallisuuden vienti tilastoina

Tutkimusaineisto koostuu 492 julkaistusta kaunokirjallisesta käännös-nimekkeestä vuosilta 1995-98. Aineistosta on karsittu tietokirjallisuus sekä antologioissa ja kirjallisuuslehdissä julkaistu kirjallisuus. Uusintapainoksia on mukana 106 nimekettä eli 22% aineistosta. Vuosittainen käännösten määrä ja suomalaisen kirjallisuuden käännöstukea saaneiden käännösten määrä näkyvät oheisesta taulukosta:

Taulukko 2. Käännösten nimekemäärä 1995-1998

Vuosi	Nimekemäärä	Uusintapainoksia	Tuettuja nimekkeitä
1995	127	29	26
1996	131	23	41
1997	136	24	49
1998	98	30	46
Yht.	492	106	162

Lähde: Suomen Kirjallisuuden Seuran vuosikertomukset 1995-1998; Suomen Kirjallisuuden Seuran käännöstietokanta (tiedot haettu 17.11.1999 ja 17.12.1999)

Vertailun vuoksi mainittakoon, että suomeksi ja ruotsiksi käännettiin vuonna 1995 1966 nimekettä, vuonna 1996 1916 nimekettä ja vuonna 1997 1938 nimekettä muista kielistä (Tilastokeskus 1999, 165). Suuntaus on siis tuontivoittoinen; suomalaista kirjallisuutta käännetään muille kielille vähemmän kuin muunkielistä kirjallisuutta suomeksi ja ruotsiksi.

Suomen kirjallisuuden neuvottelukunta myönsi käännöstyöhön apurahoja vuonna 1995 798 720 mk 76 projektille, vuonna 1996 868 575 mk 74 projektille, vuonna 1997 954 500 mk 74 projektille ja vuonna 1998 1 078 045 mk 80 projektille. Luvuissa on mukana tietokirjallisuus. Hylättyjä hakemuksia oli vuonna 1997 44 ja vuonna 1998 20 kappaletta (aiemmilta vuosilta ei tietoja). Tiedotuskeskuksen ilmoituksen mukaan n. 70-80% kaunokirjallisuuden ensipainoksista oli käännöstuen piirissä. (Vuosikertomukset 1995-

1998.) Kun tarkastellaan kunakin vuonna ilmestyneitä käännöksiä, saadaan hieman erilaisia lukuja, sillä tukipäätös on saatettu tehdä vuosia ennen käännöksen ilmestymistä. Tukipäätöksiä on jäljitetty vuoteen 1990 asti. Näiden tietojen perusteella koko aineistosta (vuosina 1995-1998 ilmestyneistä kaunokirjallisista käännöksistä uusintapainokset mukaan lukien) 33% on suomalaisen kirjallisuuden käännöstuen piirissä.

Käännöskieliä aineistossa on yhteensä 35, valtaosa Euroopassa käytettyjä kieliä. Vain viisi kieltä on puhtaasti ei-eurooppalaisia kieliä; hindi, japani, heprea, kiina ja udmurtti, ja näistäkin japani, kiina ja hindi ovat suurten aasialaisten valtakulttuurien kieliä. Käännöskielistä yleisimpiä ovat eurooppalaiset valtakielet englantia ja saksa, mutta myös lähi-alueiden, Pohjoismaiden ja Baltian maiden, kielet ovat hyvin edustettuina. Etenkin vuosina 1995 ja 1997 kyseiset alueet olivat Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskuksen toiminnan pääkohteita (Vuosikertomus 1995, 12; 1997, 17). Valtakielten suuri määrä aineistossa viittaa viennin taloudelliseen funktioon, sillä ne edustavat suuria markkina-alueita ja avaavat tietä muille kielialueille. Pienille, usein vähemmistökielen asemassa oleville kielille (baski, katalaani, udmurtti) kääntäminen tai käännöstyön tukeminen kertoo puolestaan viennin kulttuurisesta tehtävästä. Mukana on myös joitakin suomenkielisiä käännöksiä ruotsin- ja saamenkielisistä kotimaisista teoksista sekä kaksikielisiä julkaisuja. Mukana on myös teoksia, jotka on julkaistu suoraan jollakin vieraalla kielellä, kuten Liisa Laukkarisen *Blut von Hertta, Kopf von Oskari* tai Pirkko Vainion lasten kuvakirjat. Kielijakauma koko aineiston ja tuettujen käännösten osalta näkyy oheisesta taulukosta.

Taulukko 3. Käännöskielet

Kieli	Käännöksiä yhteensä	Tuettuja käännöksiä
saksa	65	31
englanti	62	24
viro	56	24
ranska	49	22
ruotsi	45	2
tanska	28	-
puola	27	4
espanja	22	7
tsekki	15	5
unkari	14	6
japani	14	-
suomi	13	-
venäjä	10	1
italia	9	7
hollanti	9	5

slovakki	8	2
norja	7	-
serbokroaatti	5	-
sloveeni	5	4
liettua	5	5
kiina	3	2
islanti	3	2
latvia (lätti)	3	2
kreikka	2	2
katalaani	2	2
heprea	1	1
baski	1	1
bulgaari	1	1
makedonia	1	-
bosnia	1	-
ukraina	1	-
hindi	1	-
saame	1	-
udmurtti	1	-
latina	1	-
kieli määrittelemätön	1	

Joillakin kielialueilla käännetyn kirjallisuuden joukko on keskittynyt tiettyyn lajiin tai kirjailijaan. Esimerkiksi japaniksi on käännetty enimmäkseen lasten- ja nuortenkirjallisuutta, ja Tove Janssonin Muumi-kirjojen suosio on vauhdittanut myös Janssonin muun tuotannon kääntämistä japaniksi. Puolankielisten käännösten suhteellisen suuri määrä puolestaan selittyy uusintapainoksilla, joita on otettu Tove Janssonin ja Mika Waltarin käännetystä tuotannosta.

Aineisto keskittyy nykykirjallisuuteen, vajaa puolet käännetyistä teoksista on alun perin julkaistu 1990-luvulla. Mukana on kuitenkin myös kirjallisuutemme klassikoita, mm. *Kalevala* ja Mika Waltarin tuotantoa. Tämä selittyy osaltaan sillä, että käännöksistä on otettu uusintapainoksia. Kuitenkin esimerkiksi Linnan *Täällä Pohjantähden alla* –sarjan kolmas osa käännettiin viroksi usean vuosikymmenen viiveellä. Kaksi ensimmäistä osaa oli käännetty jo 1960-luvulla, mutta kolmas osa oli ideologisesti liian kiistanalainen. (Salokannel 1998, 92.) Käännösvalinnoissa näkyy myös ajankohtaisuus, esimerkiksi Sakari Pälsin *Bosna ponosna: Matkakuvia Bosniasta, Hercegovinasta ja Dalmacijasta* (1930) julkaistiin vuonna 1996 Sarajevossa. Taulukosta 3 ilmenee käännettyjen nimekkeiden alkuperäinen julkaisuvuosikymmen.

Taulukko 4. Käännettyjen nimekkeiden alkuperäinen julkaisu vuosikymmen*

Vuosi	Nimekemäärä	Tuettuja nimekkeitä
1800-1899	27	7
1900-1909	2	-
1910-1919	2	1
1920-1929	1	-
1930-1939	12	6
1940-1949	31	5
1950-1959	46	15
1960-1969	27	8
1970-1979	39	11
1980-1989	96	38
1990-1998	209	71

*Valikoimien kohdalla teokset on pyritty paikantamaan joko kirjailijan ensimmäisen kokoomateoksen mukaan tai päätuotannon julkaisu vuosikymmenen mukaan.

Nykykirjallisuudelle on yritetty usein lyödä postmodernin leimaa. Postmodernia kirjallisuutta leimaa suurten kertomusten mureneminen, fragmentaarisuus, intertekstuaalisuus ja tyyllillinen pluralismi. Suomalaisista kirjailijoista postmoderneina pidetään mm. Rosa Liksomia, Leena Krohnia ja Kari Hotakaista. Suurimmat käännösmenestykset, kuten Arto Paasilinna ja Mika Waltari, kiinnittyvät kuitenkin perinteisempään kerrontaan.

Tarkasteltuna kirjallisuudenlajeittain suurin osa käännöksistä ovat perinteistä proosaa, romaaneja ja novelleja. Romaani on ylivoimaisesti käännetyin kirjallisuudenlaji. Vaikka nykykirjallisuuden on sanottu suosivan fragmentaarista novellimuotoa, on aineistossa vain 3% novellimuotoista proosaa. Tosin rajanveto novellin ja romaanin välillä on usein vaikeaa. Lyriikan osuus on vain 9%. Toisaalta aineistosta on rajattu pois runoantologiat, mikä pienentää lyriikan osuutta. Näytelmien osuus on 7%. Yllättäen kuunnelmia löytyy enemmän kuin kumpaakaan edellistä, 10%. Merja Heikkisen tutkimuksen mukaan romaani oli eniten tuotettu kirjallisuudenlaji 1984, joka neljäs suomalaisen kirjailija kirjoittama kaunokirjallinen teos oli romaani (Heikkinen 1989, 43). Vähälevikkistä lyriikkaa julkaistiin 1984 yhtä paljon kuin lasten- ja nuortenkirjallisuutta (mts. 44). Myös tilastokeskuksen tietojen mukaan vuosina 1995-1997 lyriikan ja näytelmien osuus kaikesta Suomessa julkaistusta nimeketuotannosta oli vain 2%, kun samaan aikaan proosan osuus oli 6% (Tilastokeskus 1999, 168).

Taulukko 5. Kirjallisuudenlajit

Laji	Nimekkeitä	Tuettuja nimekkeitä
Romaani*	232	85
Novelli	17	7
Lyriikka	44	18
Näytelmä	36	25
Kuunnelma	48	1
Kansanrunous	23	6
Lasten- ja nuortenkirjallisuus	78	16
Muu**	14	4

*Sisältää pienenromaanit

**Muistelmat, päiväkirjat, esseeteokset, sarjakuvat jne.

Kohdassa muu kirjallisuus on kauno- ja tietokirjallisuuden rajalle jääviä teoksia, kuten muistelmia ja päiväkirjoja. Kyseisiä teoksia ovat Leena Krohnin *Kynä ja kone*, Volter Kilven kirjeenvaihto *Kirjailija ja hänen kustantajansa*, Tuula-Liina Variksen muistelmateos *Kilpikonna ja olkimarsalkka*, Aino Kallaksen *Päiväkirjat*, Hella Wuolijoen muistelmat *Yliopistovuodet Helsingissä* ja *Koulutyttönä Tartossa* sekä Arto Paasilinnan *Hankien tarinoita* ja *Seitsemän saunahullua suomalaista*. Monet niistä on käännetty muun tuotannon nosteessa tai niiden kulttuurihistoriallisen arvon takia. Esimerkiksi Kallas ja Wuolijoki kuuluvat kiinteästi myös Viron kirjallisuusinstituutioon. Tosin Wuolijokea alettiin julkaista Virossa vasta 1980-luvulla poliittisen ilmapiirin muuttuessa (Salokannel 1998, 207).

Kansanrunoutta edustavat aineistossa *Kalevalan* lisäksi *Kanteletar* sekä muut kansanrunovalikoimat samoin kuin kansansatuvalikoimat. Jyrki Nummi on esittänyt, että kansanrunouden yhteys kaunokirjallisuuteen voidaan nähdä vain kansallisessa kehyksessä. Kansanrunous nostettiin Lönnrotin ansiosta kirjallisen systeemin keskusta, johon se on jäänyt elämään jo sekundäärisenä mallina, joka ei enää toimi repertuaaria uudistavana voimana, mutta jolla on merkitystä kansallisena traditiona. (Nummi 1997, 26, 28.)

Kuunnelmien ja näytelmätekstien suhteellisen suuri määrä kertoo myös kirjallisten tekstien medialisoitumisesta. Aineistossa on näytelmä- ja kuunnelmasovituksia muista kirjallisista teksteistä, esimerkiksi näytelmäsovitus *Kalevalasta*. Mikko Lehtonen käyt-

tää ilmiöstä nimeä intermediaalisuus, jolla hän tarkoittaa kirjallisten tekstien siirtymistä mediasta toiseen, kuten kirjasta elokuvaksi (Lehtonen 1998, 126). Sevänen käyttää samasta ilmiöstä nimeä tertiäärinen kirjallisuuden välitys (Sevänen 1994b, 27). Jo 1989 Merja Heikkinen havainnoi, että yhä useammin kirjailijan teksti oli vain yksi kokonaisuuteoksen elementti. Sähköisille viestimille kirjoitettujen teosten määrä oli tuolloin ohittanut perinteisen draamatuotannon. Myös lasten kuvakirjojen tekijät sekä käsikirjoittajat kuuluvat tähän väliinputoajien ryhmään. (Heikkinen 1989, 117.)

Naiskirjailijoiden osuus käännytyistä nimekkeistä oli 42%. Tämä vastaa hyvin Merja Heikkisen tutkimuksen tuloksia, jonka mukaan vuoden 1984 kirjailijakunnasta 41% oli naisia (Heikkinen 1989, 27). Tämän perusteella naisia näytettäisiin käännettävän suhteessa heidän osuuteensa Suomen kirjailijakunnasta. Jos syrjintää tapahtuu, se näyttäisi pikemminkin tapahtuvan naisten pääsyssä kirjallisuuden kentälle ja erityisesti kirjallisuuden kaanoniin kotimaassa. Naiskirjallisuuden institutionaalinen asema ei Katarina Eskolan tutkimusten mukaan vastaa kuvaa sukupuolisesta tasa-arvosta. Eskolan mukaan 1970 valmistuneessa *Suomen kirjallisuus* -teossarjassa esitellyistä kirjailijoista ajalta 1890-1960 23% oli naisia. Myös kirjallisuudentutkimus määrittää kirjallisuuden institutionaalista asemaa. 25% tutkimuksen kohteena olleista kirjailijoista 1970- ja 1980-luvuilla oli naisia ja vielä vähemmän naiskirjailijoita oli yliopistojen tutkintovaatimuksissa (Eskola 1988, 9). Naisten osuus tuetuista käännöshankkeista oli 45%, joten naiskirjailijoille suomalaisen kirjallisuuden käännöstuki ei näyttäisi muodostavan kynnystä välittymisessä ulkomaille.

Suurin osa suomalaista yhteiskuntaa muokanneista ”kansalliskirjailijoista” on perinteisesti miehiä. Muun muassa Aleksis Kivi, Väinö Linna, F.E. Sillanpää, Paavo Haavikko ja Veijo Meri mainitaan, kun puhutaan kansallisesti merkittävästä kirjallisuudesta. Mieskirjailijat ovat omaksuneet kirjailijan tehtävän yhteiskunnallisena ja kansallisena vaikuttajana ja käsitelleet kansallisesti merkittäviä aiheita kuten sotia ja yhteiskunnallisia konflikteja. (Jokinen 1997, 8-9.) Vaikka naiskirjailijoiden yhteiskunnallisten kannottojen perinne yltää Minna Canthista Anja Snellmaniin, mainitaan heidät useimmiten vain tasa-arvosta ja naisen asemasta puhuttaessa. Naiset kirjoittavat ennemminkin henkilökohtaisista aiheista, mutta henkilökohtainenkin tunnustetaan nykyisin poliittiseksi. Aineistossa on kumpaakin linjaa edustavia kirjailijoita, mutta on syytä korostaa, että ulkomailla kansalliset aiheet vastaanotetaan karkeasti ottaen kahdella tavalla: sen

mukaan, mitä ne kertovat Suomesta ja miten kansalliset ja paikalliset aiheet pystyvät välittämään yleisinhimillistä kokemusmaailmaa.

Kirjailijoista yhdeksän on yltänyt yli 10 käännetyn nimekkeen (taulukko 5). Näistä viisi käännettyintä ei liene mitään yllätysnimiä, Waltarin, Paasilinnan, Janssonin ja Kunnaksen tuotanto sekä *Kalevala* ovat kuuluneet jo kauan käännetyimpiin suomalaisiin kirjailijoihin. Sen sijaan yllättävää on, että kärjessä on myös toinen lasten kuvakirjojen tekijä, Kristiina Louhi. Joukkoon mahtuu myös naisnykykirjailijoita, kuten Monika Fagerholm ja Leena Lander. Heistä Fagerholm on yltänyt kymmeneen käännösnimekkeeseen yhdellä ainoalla teoksella, romaanillaan *Underbara kvinnor vid vatten*. Myös Märta Tikkanen feministiset, kantaaottavat teokset *Århundradets kärlekssaga* (1978), *Män kan inte våldtas* (1975) ja *Personliga angelägenheter* (1996) on käännetty useille kielille. *Män kan inte våldtas* nosti hänet Pohjoismaissa feministisen liikkeen keulakuvaksi, vaikka Suomessa vastaanotto oli vähättelevää (*"Sain roolin..."* 1989, 653).

Taulukko 6. Käännetyimmät kirjailijat

	Käännettyjä nimekkeitä (joista uusintapainoksia)	Tuettuja käännöksiä	Kielet
1. Mika Waltari	57 (33)	7	esp, puo, hol, lie, ser, ra, tse, slo, viro, unk, sa, bul, ru, ven, it
2. Arto Paasilinna	35 (12)	11	ra, en, it, ru, esp, sa, unk, tan, viro
3. Tove Jansson	29 (11)	3	puo, ja, ven, la, it, tse, esp, viro, kat
4. Elias Lönnrot	18 (3)	4	en, puo, sa, ven, mak, esp, slove, hin, kat, unk, lat, ukr
5. Mauri Kunnas	14 (7)	-	en, tan, ja, sa, ru
6. Märta Tikkanen	13 (2)	5	slo, no, puo, la, slove, sa, tan, suo
7. Leena Lander	11	7	sa, hol, tan, ra, ru, viro, en, is
8. Monika Fagerholm	10 (2)	8	en, sa, ra, hol, lie, tan, no
9. Kristiina Louhi	10	-	ru, hol, ja, tan

Kielten lyhenteet: esp=espanja, puo=puola, hol=hollanti, lie=liettua, ser=serbokroaatti, ra=ranska, tse=tsekki, slo=slovakki, unk=unkari, sa=saksa, bul=bulgaari, ru=ruotsi, ven=venäjä, it=italia, en=englanti, tan=tanska, ja=japani, la=latvia, kat=katalaani, mak=makedonia, slove=sloveeni, hin=hindi, lat=latina, ukr=ukraina, no=norja, suo=suomi, is=islanti

Taulukon perusteella voidaan sanoa, että jo vakiintuneita käännösmenestyksiä, kuten Waltarin ja Janssonin tuotantoa, tuetaan nykyisin vähemmän. Heidän teostensa samoin kuin *Kalevalan* oletetaan pärjäävän markkinoilla jo lähes omillaan. Suuntaamalla kään-

nöstukea nykykirjailijoiden tuotantoon voidaan edesauttaa heidän murtautumistaan laajempaan tietoisuuteen ja tukea nuorten kirjailijoiden urakehitystä.

Kaikkien 162 tuetun ja julkaistun hankkeen osalta voidaan huomata, että 88%:lla eli 143 käännöksellä oli ulkomainen kustantaja. Suomalaisista kustantajista Suomen näytelmäkirjailijaliitto, Teatterin tiedotuskeskus, Suomen ITI, Helsingin kaupunginteatteri ja Teatteri Avoimet ovet saivat käännöstukea näytelmien kääntämiseen. Muita tukea saaneita suomalaisia kustantajia ovat Yliopistopaino ja Suomen nuortenkirjaneuvosto. Käännöstukea ei siis ollut suunnattu tutkittuna ajankohtana suomalaisille kaupallisille kustantamoille. Niille oli kyllä myönnetty tukea teosten esittelemiseen käännösnäyttein, mutta ei itse käännösten julkaisemiseen. Tukea ei siis ole tarkoitettu kaupallisen toiminnan tukemiseen Suomessa, mutta silti sitä voidaan suunnata suomalaisille tahoille kirjallisuuden viennin edistämiseen.

VIII Mitä käännetään?

8.1. Kirjallista kaanonia

Kirjallisuuspalkinnot toimivat kirjallisuusinstituutiossa kanonisoijina, jotka määrittelevät ”laatukirjallisuutta”. Palkitut kirjailijat ja teokset vakiinnuttavat asemansa kirjallisuuden kaanonissa nopeammin. Suomalaisista kirjallisuuspalkinnoista tunnetuin ja arvostetuin on vuonna 1984 perustettu Finlandia-palkinto, josta vuonna 1993 tuli romaanipalkinto. Samalla romaanin asema eniten tuotettuna ja luettuna kirjallisuudenlajina sementoitiin lopullisesti. Ruotsalaisen kirjallisuussosiologin Johan Svedjedalin mukaan kamppailu kirja-alalla, kirjallisella kentällä ja kirjallisuuden kanonisoinnissa kietoutuu taisteluun kirjallisista arvostuksista, jotka puolestaan vaikuttavat kirjailijoiden tapaan kirjoittaa (Svedjedal 1996, 15). Even-Zoharin teoriaa hyödyntäen voisi väittää, että romaanimuoto kirjallisena mallina on saavuttanut suomalaisessa kirjallisessa systemissä aseman, jossa se jopa uhkaa jähmettää kirjallisen repertuaarin.

Aineistossa on mukana neljä Finlandia-palkinnon voittanutta teosta: Jörn Donnerin *Far och son*, Leena Krohnin *Matemaattisia olioita tai jaettuja unia*, Bo Carpelanin *Urwind* sekä Eeva Joenpellon *Tuomari Müller, hieno mies*. Lisäksi aineistosta löytyy seitsemän Finlandia-palkinnon jollain muulla teoksella voittanutta kirjailijaa. Kansainvälisistä

kirjallisuuspalkinnoista Suomen kannalta tärkein on Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinto. Vuodesta 1962 jaetun Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon voittaneita teoksia aineistossa ovat Linnan *Täällä Pohjantähden alla*, Tuurin *Pohjanmaa*, Forströmin *Efter att ha tillbringat en natt bland hästar* ja Nils-Aslak Valkeapään *Beaivi, Áhcázan* (Saamen kielialueen edustajana). Antti Tuuri on analysoinut palkinnon merkitystä romaaninsa leviämiseen:

Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon [1985] merkitys kirjojeni kääntämiselle vieraille kielille on siis ollut kiistaton. Ilman sitä tuskin Ranskan ja Espanjan kaltaiset maat siitä olisivat kiinnostuneet, tuskin edes muut Pohjoismaat Ruotsia lukuunottamatta. Mutta myyntimenestystä palkinto ei juuri näy mukanaan tuovan. [--] Käännöskynnyksen ylittämisen jälkeen kuitenkin suomenkielisen kirjan ja kirjailijan on pystyttävä vielä löytämään lukijoita ja ostajia vieraalla kielialueella. [--] Siihen eivät erilaiset palkinnot ja niiden mukanaan tuoma lyhytaikainen julkisuus näy auttavan juuri lainkaan. (Tuuri 1987, 15.)

Tuurin artikkeli summaa sen, mistä kirjallisuuden viennissä on kysymys; sitä ei tehdä kaupallisista, vaan kulttuurisista syistä, ja siksi valtion tuki on välttämätöntä. Kirjallisuuden edistämistyössä ei-kaupallisuus ja laatu kulkevat vielä käsi kädessä.

Nobelin kirjallisuuspalkinnon suomalainen kirjailija on saanut vain kerran, F.E. Sillanpää vuonna 1939. Palkinnon merkitys Sillanpään teosten kääntämiselle ja leviämiseksi oli huomattava, vaikka toisaalta palkinnon myöntämisen edellytyksenä täytyi olla, että Sillanpään teoksia oli jo saatavilla useilla kielillä, erityisesti ruotsiksi (Neuvonen 1970, 505). Kustantajalla oli tässä suhteessa merkittävä rooli; Otava neuvotteli aktiivisesti käännössopimuksia ja kampanjoi Ruotsissa Sillanpään puolesta. Samalla palkinnon tuoma julkisuus lisäsi muiden suomalaisten kirjailijoiden kääntämistä. Pekka Tarkan mukaan Nobelin palkinto ja Sillanpään ehdokkuus koko 1930-luvun ajan sekä talvisodan herättämä kansainvälinen huomio vaikuttivat siihen, että 1930-luku oli vilkkainta aikaa kirjallisuuden viennin kannalta. (Tarkka 1980, 387-395.) Myös Vaittinen havaitsi, että 1930-luvun jälkimmäisellä puoliskolla suomalaista kirjallisuutta käännettiin ruotsiksi runsaammin kuin vuosikymmenen alussa johtuen kansainvälisen tilanteen herättämästä huomiosta (Vaittinen 1988, 238).

Suomalaisen kirjallisuusinstituution merkityksestä kirjallisuuden kääntämiselle antaa esimerkin myös modernistien läpimurto. 1950-luvulla modernisteja ei käännetty, sillä he eivät olleet kaupallisia menestyksiä kotimaassa, eikä heitä näin ollen markkinoitu

aktiivisesti (Lassila 1990, 211). He eivät toisin sanoen olleet vielä onnistuneet vakiinnuttamaan asemaansa kirjallisessa kaanonissa. Sopivien kääntäjien löytäminen oli myös vaikeaa, sillä esimerkiksi modernistisen runouden kääntäminen vaati erilaista kielellistä lahjakkuutta kuin mihin suomalaisen kirjallisuuden kääntämisessä oli totuttu. Kun modernisteja sitten alettiin kääntää vuosien viiveellä 1960-luvulla, he menestyivät hyvin ja onnistuivat saavuttamaan kohdemaiden kirjallisen eliitin huomion. (Mts. 341-343.)

8.2. Populaarikirjallisuus

Populaarikulttuurista puhuttaessa vallitsi pitkään ajattelumalli, jonka mukaan massakulttuuri on riisuttu kaupallisuuden nimissä kaikista kansallisista ominaispiirteistä (esim. Karkama 1985, 22). Risto Turunen kuitenkin väittää, että kaikella massakulttuurilla on oma kansallinen reseptionsa, jolloin se saa uuden merkityksen aina uuteen kulttuurikontekstiin siirtyessään (Turunen 1995, 26). Massakulttuuria ei myöskään pitäisi samastaa populaarikulttuuriin, joka käsittää monia marginaalisia rajatun yleisön kulttuurimuotoja. Täten populaarikirjallisuus voi olla kansallista, massakulttuuri reseptionsa osalta. Kulttuuriteollisuus puolestaan on eräänlainen yläkäsite, joka viittaa ennen kaikkea kulttuurin kaupalliseen tuotantoon ja levitykseen. (Koistinen, Sevänen & Turunen 1995, 11.) Esimerkiksi kaikki painettu kirjallisuus voidaan luokitella kulttuuriteollisuudeksi.

Matala/korkea –erottelu syntyi modernisaatiokehityksen myötä, kun taide kohotettiin teollisuuden, kaupan, politiikan ja talouden yläpuolelle edustamaan esteettisiä ja henkisiä arvoja. Suomessa tämä eriytyminen tapahtui vasta 1800-luvulla. Uusi autonomiaestetiikka kielsi taiteen kytkökset kaikkeen arkiseen. Suomessa korkeakulttuurista taidetta ei ole luokiteltu vain esteettisiin perusteisiin, vaan Snellmanin hengessä sen on täytynyt olla sekä taiteellisesti että kansallisesti merkittävää ja palvella kansakunnan identiteetin rakentamisen tarpeita. (Koistinen, Sevänen & Turunen 1995, 9.) Muualla kansankulttuuria ei yleensä luokiteltu korkeakulttuuriin, mutta Suomessa sillä oli merkitystä nimenomaan kansallisen identiteetin rakentamisprojektissa. Tosin kansankulttuuria suodatettiin aktiivisesti eikä kaikkea hyväksytty korkeakulttuurin piiriin.

Korkean ja matalan taiteen erottelut syntyvät institutionaalisessa toiminnassa, jossa professionaalinen ydin ylläpitää taide- ja kulttuuri-instituutioiden sisäistä kontrollia, määrittää ”hyvän” kriteerejä ja ylläpitää erottelua korkeaan ja matalaan (Turunen 1995, 18). Tällaista toimintaa edustavat esimerkiksi kirjallisuuspalkinnot. Matala/korkea-erottelua voidaan jatkaa erottelemalla korkea-vakava, matala-kevyt, matala-vakava ja korkea-kevyt (mts. 21). Suomalaisessa kirjallisuusinstituutiosta korkea-vakava-kategoriaan luokitellaan perinteisesti taidekirjallisuus, matala-vakavaan didaktinen käyttökirjallisuus, jonka esteettinen arvo ei ole korkea, mutta moraalinen sisältö jalostava. Kansanrunous sijoittui matala-vakava-luokkaan, vaikka *Kalevala* ja *Kanteletar* hyväksyttiin taidekirjallisuudeksi. Alimpaan kastiin matala-kevyt kuuluivat mm. arkkiviisut. (mts. 26.) Luokittelukriteeriksi muodostui sivistysihanne (mts. 27).

Toisen maailmansodan jälkeen raja taideinstituution ja talouden välillä on hämärtynyt, kun taideinstituutio on joutunut hyväksymään uusien medioiden tuomat haasteet. Tällöin myös valtion ja taiteen suhde on muuttunut; valtio on ulottanut toimintansa taideinstituutioon ”puolustaakseen” kansallisia arvoja massakulttuuria vastaan. Samalla populaarikulttuuri legitimoitiin osaksi valtion tunnustamaa taidekenttää, jotta sitä voitaisiin säädellä. (Mts. 23-24.) Kuitenkin esimerkiksi kirjailijoiden itsensä parissa rajat ylittyivät helposti, sillä laajeneva kulttuuriteollisuus tarjosi työtilaisuuksia mm. käsikirjoittajille (mts. 30). 1970-luvun lopussa poliittinen diskurssi irtautui populaarikulttuurista ja kulttuurielämä alkoi segmentoitua alakulttuureiksi, jotka ovat riippumattomia valtakulttuurin makukriteereistä ja portinvartijoista. Ne tuottavat itse estetiikkansa ja instituutionsa. Tilannetta voisi luonnehtia postmoderniksi siinä mielessä, että siltä puuttuu keskus, joka tuottaisi erottelua matalaan ja korkeaan. (Mts. 34.) Even-Zohar kuitenkin väittää, ettei ole olemassa kirjallista systeemiä, joka ei olisi kerrostunut hierarkkisesti ja tuottaisi erottelua (Even-Zohar 1990, 88).

”Matalaan” kirjallisuuteen on perinteisesti luettu mm. jännityskirjallisuus ja naisten viihdekirjallisuus. Nykykirjallisuuden kohdalla ei ole relevanttia puhua enää kyseisistä luokitteluista, sillä muotonsa puolesta puhdas salapoliisiromaani voi olla sisällönsä puolesta jotain aivan muuta. Postmoderniksi luokiteltu kirjallisuus käyttää hyväkseen kirjallisia lainoja ja pakenee luokittelua. Aineistosta löytyy kuitenkin kirjailijoita, jotka voidaan luokitella jännitys- ja viihdekirjallisuuden piiriin. Rikoskirjailijoita edustavat mm. Markku Ropponen, Matti Yrjänä Joensuu, Eeva Tenhunen, Staffan Bruun,

Reijo Mäki, Heimo Lampi ja Tauno Yliruusi. Merkille pantavaa on, että käännettyistä rikoskirjailijoista vain yksi on nainen, vaikka Suomessa on useita naisrikoskirjailijoita. Rikoskirjoja ei myöskään ole täysin syrjäytetty tukipäätöksissä. Tukea on myönnetty Joensuun, Roposen ja Mäen teosten kääntämiseen.

Puhtaasti naisviihteen edustajia aineistossa ovat mm. Hilja Valtonen ja Sally Salminen. Sally Salmisen alun perin ruotsiksi kirjoitettu romaani *Katrina* oli kansainvälinen menestys 1930-luvulla voitettuaan ruotsalaisen romaanikilpailun ja se käännettiin useille kielille (Tarkka 1980, 390; Neuvonen 1970, 516). Nykykirjailijoista Laila Hietamies ja Kaari Utrio luokitellaan usein tähän kategoriaan, mutta heidän asemansa kirjallisuuden kaanonissa on vakiintuneempi. Käyttäen matala-korkea -erottelua voisi Valtosen ja Salmisen luokitella matala-kevyiksi, kun taas Hietamies ja Utrio ovat nousseet korkea-kevyt -luokkaan. Utrion kohdalla tätä kehitystä ovat jouduttaneet hänen historialliset tutkimuksensa, erityisesti naishistoriaa käsittelevä *Eevan tyttäret*. Puhtaasti romanttiseen viihteeseen suuntautuneita nykykirjailijoita aineistossa ei ole, vaikka juuri populaarilla massaviihteellä väitetään olevan eniten potentiaalia ylikansallisille massamarkkinoille. Tämä vahvistaisi käsitystä, että käännettävän kirjallisuuden tulee hankkia ensin kotimaassaan vakiintunut ja kirjallisen eliitin hyväksymä asema, ennen kuin teokset suodattuvat laajemmille markkinoille. Suomessa pyritään siis aktiivisesti tukemaan ”laatukirjallisuuden” vientiä, mikä todistaisi eri institutionaalisten toimijoiden, opetusministeriön, Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskuksen ja kustantamoiden, edustavan kirjallisuusinstituutiossa portinvartijoita suhteessa siihen, millaista kirjallisuutta Suomesta viedään ja samalla millaista kuvaa Suomesta halutaan luoda.

Korkea/matala -luokittelussa rajatapauksen muodostaa Mika Waltarin tuotanto. Hänen historialliset romaaninsa ovat saavuttaneet arvostetun aseman, mutta toisaalta häneltä on käännetty myös salapoliisiromaaneja. Aineiston nykykirjailijoista historiallisia romaaneja ovat kirjoittaneet lähinnä naiskirjailijat, kuten Kaari Utrio ja Leena Lander. Historiallisesta romaanista onkin nykyisin tullut naisten laji, ja se on ”mataloitunut”. On väitetty, että naisten mukaantulo aiemmin miesten hallitsemille sosiaalisen toiminnan kentille on johtanut koko kentän statuksen laskuun. Ehkäpä näin on käynyt myös historiallisen romaanin kohdalla; naiskirjailijoiden astuminen kentälle on johtanut historiallisen romaanin arvostuksen laskuun ja miesten siirtymiseen arvostetumpien aiheiden ja lajityyppien pariin.

Mielenkiintoista on myös tarkastella, millaista kirjallisuutta ei olla käännetty. Aineistosta puuttuu esimerkiksi tieteiskirjallisuus. Sarjakuvaa on perinteisesti pidetty populaarikulttuurin malliesimerkkinä, jonka yhteys kuvalliseen ilmaisuun tekee siitä helposti vastaanotettavan ja levitettävän. Aineistossa on vain yksi sarjakuva, P. Kallion aikuisille suunnattu *Kramppeja ja nyrjähdyksiä* (1994), joka on käännetty vuonna 1996 englanniksi. Sarjakuva ei tutkittavan kauden aikana ole saanut myöskään käännostukea.

Merja Heikkinen on tutkinut sarjakuvan asemaa valtion kulttuuripolitiikassa. 1990-luvun alkuun saakka sarjakuva on ollut lapsipuolen asemassa valtion kirjallisuuspolitiikassa. Kirjallisuuden valikoivaa tuotantotukea vähälevikkiselle kirjallisuudelle sarjakuva oli saanut vuoteen 1991 mennessä vain kerran (Heikkinen 1991, 103). Sarjakuvan asemaa kahden taidemuodon risteytyksenä kuvastaa se, että sarjakuva on luokiteltu milloin kirjallisuustoimikunnan, milloin taideteollisuustoimikunnan alaisuuteen. Taide-teollisuustoimikunta on rinnastanut sen kuvitukseen ja graafiseen suunnitteluun (mts. 104). Myös taiteilijatuon osalta sarjakuvaa on tuettu vain satunnaisesti. Selvää on, että sarjakuva ei ole myöskään edistämistyön keskiössä. Sarjakuva-albumien käännoistyötä oli tuettu kerran valtion tulo- ja menoarvioon sisältyvästä suomalaisen kirjallisuuden edistämismäärärahasta. Lisäksi opetusministeriö myönsi vuonna 1988 tukea suomalaisen sarjakuvan näyttelylle Angoulêmen sarjakuvafestivaalien yhteydessä. (Mts. 106.)

Kaiken tämän takana on Heikkisen mukaan kamppailu sarjakuvan asemasta taidemuotona. Jos valtio tukee taidetta merkittävästi, sillä on myös välitön vaikutus taidemaailmoihin ja niiden määrittelyyn (mts. 10). Vielä 1950-luvulla käytiin amerikkalaisen esikuvan pohjalta keskustelua siitä, liittyykö sarjakuvaan rikoslain piiriin kuuluvaa sisältöä ja tulisiko sarjakuvan levittämistä rajoittaa. Oikeusministeriö asetti 1961 toimikunnan, joka totesi, että sarjakuvaa ei ole syytä pitää sisällöltään rikollisena, mutta ilmaisi huolensa sarjakuvan vaikutuksesta moraaliin ja vaarasta, että se syrjäyttäisi varsinaisen kirjallisuuden. (Mts. 91-92.) Taustalla oli ajatus, että valtion tulisi tukea vain ”erinomaista” (excellent) taidetta ja sarjakuvaa ei voida tällaisena pitää.

1970-luvulla siirryttiin kulttuuripolitiikassa linjaukseen, jonka tavoitteena oli edistää yleisöjen laajoja osallistumismahdollisuuksia. Tänä aikana yhdeksi taiteen kriteeriksi nousi ei-kaupallisuus, joka sulki sarjakuvan tukipolitiikan ulkopuolelle. Ylikansallinen

massakulttuuri oli kirosana. (Mts. 93.) Pelättiin sarjakuvan myös aiheuttavan uusluku- taidottomuutta nuorten keskuudessa, minkä Heikkinen näkee osaltaan johtuvan siitä, että sarjakuvaa on virheellisesti arvosteltu kirjallisuutena eikä omana taidemuotonaan (mts. 100). Närkästä herätti erityisesti väkivalta (mts. 94). Toisaalta 1970-luvulla julkaistiin myös ensimmäiset aikuissarjakuvat ja alettiin puhua ”laatusarjakuvasta” (mts. 95). 1970- ja 1980-lukujen taitteessa alettiin puhua ”raaistavan sarjakuvaviihteen” rajoittamisesta ja ”laadukkaan” sarjakuvataiteen tukemisesta (mts. 96-97). Tämä voimakas reagointi on osittain seurausta siitä, että sarjakuva on mielletty lasten ja nuorten kulttuuriksi (mts. 100). Kaiken kaikkiaan Heikkinen näkee ongelmaksi sen, että kulttuuripolitiikassa on muodostunut vastakkainasettelu erinomaisen taiteen tukemisen ja laajan osallistumisen ihanteen välille (mts. 118).

Mikko Lehtosen mukaan kamppailu matalan ja korkean suhteista on aina ollut kiivainta silloin, kun yleisöt ovat laajentuneet (Lehtonen 1998, 114). Tämä pätee myös sarjakuvan kohdalla. Sarjakuvan suosion kasvu varsinkin lasten ja nuorten parissa on aiheuttanut voimakkaan reaktion.

8.3. Lasten- ja nuortenkirjallisuus

Lasten- ja nuortenkirjallisuuden institutionaalinen asema Suomessa on suhteellisen vaikiintunut. Snellman suhtautui kannustavasti nuorisokirjallisuuteen, olihan se osa kansan sivistystyötä. Nuoriso piti opettaa lukemaan ja arvostamaan kirjallisuutta. (Kuivasmäki 1996, 62.) Tätä ennen kirkolla oli huomattava merkitys nuorisokirjallisuuden edistämisessä (mts. 70). Lasten- ja nuortenkirjailijoiden status oli sotiin asti verrattavissa aikuisille kirjoittaviin kirjailijoihin, mutta sittemmin sen arvostus on laskenut. Kuivasmäen mukaan syynä voi olla paradoksaalisesti lasten- ja nuortenkirjallisuuden aseman vaikiintuminen kansalliskirjallisuuteen; se on menettänyt ideologisen tehtävänsä Suomen kansan sivistystyössä ja siirtynyt ajanvietteen suuntaan (Mts. 67.) Kirjallisuuden kaa- nonissa ja kirjallisuushistorioissa lasten- ja nuortenkirjallisuuden asema on kuitenkin uusimpaan kirjallisuushistoriaan (1999) asti ollut aliarvostettu (mts. 71). Kirjallisuus- palkinnot ovat yksi indikaattori, joka kertoo taiteenalan arvostuksesta ja institutionaali- sesta asemasta. Palkinnot perustellaan usein juuri sillä, että kyseisen taiteenalan arvos- tusta ja asemaa täytyy kohottaa. Ensimmäinen lasten- ja nuortenkirjallisuuden palkinto,

Topelius-palkinto, perustettiin vuonna 1946, aikana jolloin Kuivasmäen mukaan nuorisokirjallisuuden arvostus alkoi laskea. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden tunnustaminen tasa-arvoiseksi muun kaunokirjallisuuden kanssa kulmineitui vuonna 1997 Finlandia Junior –palkinnon perustamiseen. Ensimmäinen palkinnon saaja oli Alexis Kouros kirjastaan *Gondwanan lapset*, joka käännettiin samana vuonna kreikaksi.

Tutkimusaineistosta löytyy 84 lasten- ja nuortenkirjaa, kuvakirjaa, kansansatuvalikoi-
maa tai lapsille suunnattua näytelmää eli 17% koko aineistosta. Näistä 18 nimekettä oli
käännöstuen piirissä. Joukossa on tunnustettuja kirjailijoita kuten Tove Jansson, mutta
myös uudempia nykykirjailijoita. Silmiinpistävää on, että suurin osa käännettyistä kir-
jailijoista on palkittu kotimaassa. Lasten- ja nuortenkirjailijoiden kohdalla tuntuu päte-
vän muuta kirjallisuutta enemmän se, että heidän täytyy saada tunnustusta kotimaassaan
ennen kuin heidän teoksiaan käännetään muille kielille. Merja Heikkisen tutkimuksen
mukaan lasten- ja nuortenkirjallisuus on naisten laji, joka kolmas naisten kirjoittama
teos oli suunnattu lapsille tai nuorille (Heikkinen 1989, 44). Käännettyistä lasten- ja
nuortenkirjoista niukka enemmistö, 58%, on naisten kirjoittamia.

Suomalaisessa nuortenkirjallisuudessa on siirrytty viimeisen 10-15 vuoden aikana kä-
sittelemään vaikeita, tabuina pidettyjä aiheita, kuten seksuaalista hyväksikäyttöä ja mie-
lisairautta. Nuortenkirjat sijoittuvat usein nuorille tuttuun arkimaailmaan, ja fantasia-
aiheet ovat vähentyneet. Muille kielille on kuitenkin käännetty myös Hannele Huovin ja
Irmelin Sandman Liliuksen fantasiamaailmaan sijoittuvia nuortenkirjoja realistisempien
nuortenkirjojen rinnalla.

Oman alalajinsa lastenkirjallisuudessa ovat kuvakirjat, jotka sijoittuvat kuvataiteen ja
kirjallisuuden välimaastoon. Kuvittajien merkitys huomioitiin ensimmäisen kerran
1949, kun lastenkirjallisuuden kuvittajille suunnattu Rudolf Koivu –palkinto perustet-
tiin. Kirjailija-kuvittajista Mauri Kunnas on saavuttanut kansainvälisen maineen, ja hä-
nen suomalainen kustantajansa Otava on ottanut kirjoista suoraan englanninkielisiä pai-
noksia. Muita paljon käännettyjä lasten kuvakirjoja aineistossa ovat Kristiina Louhen ja
Markus Majaluoman kirjat. Lasten kuvakirjoja aineistosta löytyy yhteensä 32 nimekettä.
Ne eivät suosioistaan huolimatta olleet tutkittavana ajankohtana käännettujen piirissä.
Myös Tove Janssonin Muumi-kirjojen menestykseen on vaikuttanut erottamattomasti
tarinoihin kuuluva kuvakieli.

8.4. Vähemmistökirjallisuus

8.4.1. Marginaalista keskustaan

Kansalliskirjallisuus-käsitettä voidaan tarkastella myös keskusta-marginaali -asetelman ja hallitsevien kaanoneiden kautta. Marginaaliin voidaan sijoittaa mm. naiskirjailijat, vähemmistöt kuten ruotsin- ja saamenkielinen kirjallisuus sekä vähemmän arvostettu työväenkirjallisuus. Nämä muodostavat usein vaihtoehtoisia tai vastakaanoneita korkeakirjallisen kaanonin rinnalle (Savolainen 1995, 18). Savolaisen mukaan on tärkeämpää tutkia niitä edellytyksiä ja perusteita, joiden varassa kaanoneita muodostetaan ja ylläpidetään kuin pyrkiä aktiivisesti muuttamaan kaanonia (mts. 26). Keskusta ja marginaali ovat toisiinsa sidottuja käsitteitä.

Keskusta ja marginalia edellyttävät toisiaan: ei ole keskustaa ilman marginaliaa eikä marginaliaa ilman keskustaa. Marginaalisuus rakentuu aina suhteessa keskustaan, joka nimeää ja määrittelee marginaalisen, asettaa sen itsensä reunoille tai ulkopuolelle. Keskusta on yksinkertaisimmin ajateltuna paikka tai laajempi maantieteellinen alue, johon hallinnolliset, taloudelliset, poliittiset ja kulttuuriset toiminnot ovat keskittyneet ja joka moninaisin tavoin vaikuttaa ja dominoi kaikkea sitä mikä jää keskustan ulkopuolelle. (Savolainen 1995, 12.)

Keskustassa ilmenee usein pyrkimys mukauttaa ja sulauttaa marginaalinen itseensä, kuitenkin aina keskustan ehdoilla (mts. 13). Keskusta hyötyy marginaalista, sillä siellä syntyvät usein monet luovat ja innovatiiviset uutuudet (mts. 24). Kirjallisuudessa tällaisia sulauttamispyrkimyksiä ovat esimerkiksi kirjallisuuspalkinnot (mts. 21). Monesti palkitseminen tarkoittaa yhden vähemmistön edustajan nostamista esiin. Tämän ajattelutavan voi nähdä esimerkiksi Kirsti Palton vuoden 1986 Finlandia-ehdokkuudessa. Keskusta antaa vähemmistön edustajalle äänivallan ja julkisuutta, mutta samalla vähemmistön ongelmat laajassa mitassa saatetaan unohtaa. (Mts. 22.) Keskustan valta on siis usein näkymätöntä. Marginaalissa toimivien on kuitenkin aina hallittava hegemoniset keskustan käytännöt säilyäkseen hengissä (mts. 24). Keskusta/marginaali -asetelmien purkaminen johtaa kirjallisten kaanoneiden uudelleen muotoutumiseen, vaihtoehtoisten ja vastakaanonien syntymiseen (mts. 26).

Toisaalta suomalainen kirjallisuus kokonaisuudessaan voidaan sijoittaa maailmankirjallisuuden kaanonissa periferiaan (mts. 27). Ellen Valle on esittänyt ajatuksen, että kirjallisuuden viennin yhtenä tavoitteena olisi legitimoita suomalaisen kirjallisuuden asema maailmankirjallisuuden kaanonissa erityisesti teemojen ja rakenteen puolesta, vaikka se kielellisesti kuuluisi marginaaliin (Valle 1994, 142).

Myös Even-Zohar käsittelee teoriassaan vähemmistökirjallisuutta. Vähemmistöjen kirjallisuus muodostaa alasysteemejä polysysteemin sisällä, ja niiden välillä tapahtuu interferenssiä siinä missä eri maiden kirjallisten systeemien välillä. Voimistuessaan vähemmistökirjallisuus voi muodostaa oman, rinnakkaisen systeemin, mutta silloinkin huomion kohteena tulisi olla systeemien väliset suhteet, ei niiden erillisyyden tai itsenäisyyden aste. (Even-Zohar 1990, 56.) Suomessa vallitsee nykyisin voimakas pyrkimys integroida ruotsin- ja saamenkielinen kirjallisuus osaksi yhtenäistä kansalliskirjallisuutta apurahojen ja palkintojen kautta. Myös uusin kirjallisuushistoria edustaa tällaista pyrkimystä. Kiinnostavaa onkin tarkastella tätä pyrkimystä keskustan hallitsemana diskursusina, eikä niinkään pohtia sitä muodostavatko vähemmistöjen kirjallisuus oman itsenäisen systeemin.

8.4.2. Saamenkielinen kirjallisuus

Edellisen keskusta/marginaali -jaottelun kautta voi tutkia vähemmistökirjallisuuden asemaa kirjallisuuden edistämistyössä. Oletuksena on, että vain arvostettua, suomalaisen kirjallisuuden kaanoniin kuuluvaa kirjallisuutta edistetään aktiivisesti. Saamenkielisiä kirjailijoita aineistosta löytyy kolme kappaletta: Nils-Aslak Valkeapää, Kirsti Paltto ja Rauni-Magga Lukkari ja nimekkeiden määrällä mitattuna saamenkielistä kirjallisuutta on mukana viisi nimekettä. Heidän teoksiaan on käännetty suomeksi, ruotsiksi, unkariksi, englanniksi, saksaksi ja norjaksi. Käännöksistä puolet ovat olleet myös valtion käännöstuen piirissä. Saamenkielisten kirjailijoiden edustus on siis häviävän pieni koko otoksessa, mutta toisaalta heitä on myös vähän suhteessa suomen- ja ruotsinkieliseen kirjailijakuntaan. Tämä ei siis vielä todista syrjinnästä. Saamenkielisen kirjallisuuden vähäisyyden syyksi Lehtola mainitsee mm. suomenkielisen opetuksen, joka etäännytti lapset äidinkielestään ja toisaalta jätti vieraskielisen kirjallisen perinnön vieraaksi eikä siis rohkaissut lukemiseen tai kirjoittamiseen (Lehtola 1995, 48-49). Saamenkieli-

sen kirjallisuuden kehitys on alkanut vasta tällä vuosisadalla, ensimmäinen saamenkielinen romaani ilmestyi 1981 (mts. 52; 57). Muita ongelmia on resurssien vähyys kustannustoiminnassa ja koulutuspolitiikasta johtuva saamen kielen lukutaidottomuus, minkä seurauksena lukevaa yleisöä on liian vähän, jotta kustantaminen kannattaisi (mts. 77). Valtio on kuitenkin tukenut jonkin verran saamenkielisiä kustantamoja, mutta Lehtola näkee valtion toimenpiteet riittämättöminä (mts. 79). Saamen kieltä on uhannut ja uhkaa edelleen kehitys, josta on käytetty nimitystä kielipolitiikan ”musta aukko”.

[--] on the horizon lies something we might describe as the ‘black hole’ of language policy. The fewer the people who speak a language, the more expensive it is to publish in that language. [--] Whereas 100,000 copies of an English book may be printed for the international market, barely more than 5000 would sell if a Finnish version were brought out. [--] Since books produced in the ‘small’ languages are costly, publishers in the relevant countries will inevitably ask themselves whether it would not be more expedient to publish right away in the ‘international’ tongue or one of the other ‘big’ languages. Once popular science and even teenage fiction start being published mainly in foreign languages, another stage in the downward spiral has been reached. The man and woman in the street, and members of the younger generation, are going to perceive their own language as of less practical use than those idioms which have supplanted it. The more people’s native tongue declines in *de facto* worth, the larger the sums needed to be invested in teaching foreign languages [--], since language-learning will have become a lifelong necessity. The corollary is that less time, resources and effort will be given to instilling in people a knowledge of their own mother tongue – originally their main source of cultural reference. The level of mother-tongue proficiency will thus sink still lower, the vicious circle will tighten and the poor language will to all intents and purposes be sucked into a black hole. National, or nationalistic endeavours to salvage languages with subsidies [--] will counter the pull only as the money lasts or the political regime remains in place. The end result will inevitably be official transition to bilingualism (i.e. national language plus international language), where the dominant role of the international language is a foregone conclusion. (*Aspects...* 1995, 33.)

Saamenkielisen kirjallisuuden institutionaalista asemaa Suomessa kuvastaa myös se, ettei sitä käsitelty Kai Laitisen Suomen kirjallisuuden historiassa kuin maininnan tasolla. Seväsen mukaan ”Suomen kirjallisuus” tarkasteltuna Laitisen kirjallisuushistorian kautta on suomalaisen poliittisen kansakunnan ydinväestönä pidettyjen ryhmien tuottama (Sevänen 1999, 22-23). Samalla vahvistetaan etnisten ryhmien marginalisointia.

Uusimmassa Suomen kirjallisuushistoriassa (1999) saamenkielinen kirjallisuus on otettu mukaan.

Saamelaiskirjailijoista Nils-Aslak Valkeapää on tunnetuin ja samalla käännettyin. Hänen asemaansa on vaikuttanut erityisesti Pohjoismaiden kirjallisuuspalkinto vuonna 1991 teoksesta *Beaivi, Áhcázan* (1988). Läpimurto kaanoniin oli merkittävä kirjailijalta, joka julkaisi ensimmäisen runokokoelmansa omakustanteena. (Lehtola 1995, 78-79.) Runous oli 1980-luvulle asti saamenkielisessä kirjallisuudessa vallitseva laji, mikä sopii hyvin saamelaiskirjallisuuden keskeiseen teemaan: kielen merkitys ihmisen kokemusmaailman kuvastajana. Lehtola näkee Valkeapään tämän perinnön huipentumana. (mts. 56, 58.) *Beaivi, Áhcázan* tulee lähelle eeposta (mts.73). Tässä suhteessa Valkeapään tuotannossa voi nähdä samoja piirteitä kuin viime vuosisadan suomenkielisessä kirjallisuudessa. Lehtola itse näkee saamelaiskulttuurin käyvän läpi samaa kehityskulkua kuin suomenkielinen kulttuuri viime vuosisadan lopulla (mts. 80).

8.4.3. Ruotsinkielinen kirjallisuus

Suomenruotsalaisen kirjallisuuden institutionaalinen asema on Suomessa vakiintunut ja monet suomenruotsalaiset kirjailijat ovat olleet suunnannäyttäjiä (esimerkiksi modernisteista Edith Södergran). Ruotsinkielisellä kirjallisuudella on myös se etu, että sillä on lukijoita Suomen rajojen ulkopuolella, muissa Pohjoismaissa. (Savolainen 1995, 8-9.) Nykyään ruotsinkielistä kirjallisuutta ei mielellään edes kutsuta vähemmistökirjallisuudeksi. Kuitenkin fennomaanisen aatteen perintönä ruotsinkielinen kirjallisuus suljettiin 1950-luvulle saakka kansalliskirjallisuuden ulkopuolelle. Esimerkiksi Rafael Koskimiehen kirjallisuushistoriassa *Elävä kansalliskirjallisuus* (1944-49) käsitellään vain suomenkielistä kirjallisuutta. (Nummi 1997, 37.) Vaikka ruotsinkielisen kirjallisuuden oli monessa mielessä helpompi murtautua laajempaan tietoisuuteen, vasta maailmansotien välisenä aikana se alkoi herättää ulkomaista kiinnostusta (Neuvonen 1970, 516).

Vuonna 1984 ruotsinkielisiä kirjailijoita oli 18% koko kirjailijakunnasta, vaikka koko väestöstä heidän osuutensa oli samaan aikaan vain 6% (Heikkinen 1989, 36). Myös tämä todistaa ruotsinkielisen kirjallisuuden vahvasta asemasta Suomessa. Ruotsiksi kirjoittavia naiskirjailijoita oli lähes yhtä paljon kuin mieskirjailijoita (mts. 36). Suomessa

vuonna 1997 julkaistusta kaunokirjallisuudesta 59 nimekettä oli ruotsinkielisiä, kun samana vuonna julkaistiin 1704 suomenkielistä kaunokirjallista nimekettä. Ruotsinkielisten nimekkeiden osuus oli siis vain noin kolme prosenttia koko nimeketuotannosta (Tilastokeskus 1999, 167).

Aineistossa ruotsinkielisten teosten osuus on 23% ja tuetuista hankkeista 21%. Ruotsinkielisiä teoksia löytyy myös kaikista kategorioista. Esimerkiksi ruotsinkielinen kuunnelmakirjallisuus (Susanne Ringell, Tove Idström) on elinvoimaista ja on saanut tunnustusta ulkomailla. Käännetty on myös ruotsinkielisiä näytelmiä (Bengt Ahlfors) ja lastenkirjallisuutta (Tove Jansson). Ruotsinkielinen kirjallisuus ei ole myöskään kiinnittynyt samalla tavalla ”kansalliseen” realismiin, vaan monet ruotsinkielisistä kirjailijoista ovat kielellisiä kokeilijoita ja uudistajia (Tua Forsström, Bo Carpelan). Tutkitun ajankohdan suurimmissa käännösmenestyksissä on kolme ruotsinkielistä kirjailijaa: Tove Jansson, Märta Tikkanen ja Monika Fagerholm. Ruotsinkielistä kirjallisuutta käännetään toisin sanoen suhteessa enemmän kuin suomenkielistä, mikä osaltaan voi johtua ruotsin kieltä taitavien kääntäjien suuremmasta määrästä.

IX Johtopäätökset

Sisällöllisesti tarkasteltuna kansalliskirjallisuus on pluralisoitunut eikä sitä voida enää luonnehtia yksittäisillä määreillä. Käännetyt nimekkeet eivät kiinnity kansalliseen realistiseen kerrontaperinteeseen tai käytä kansallisia aiheita eivätkä edusta tässä mielessä ”kansallista” kirjallisuutta. Väinö Linnan tai Laila Hietamiehen edustamaa perinnettä vastaan asettuvat monet nykykirjailijat, jotka tietoisesti irtautuvat ajasta ja paikasta ja pyrkivät yleismaailmallisuuteen. Krohn sijoittaa teoksensa usein fantasiamaailmaan, Ulla-Leena Lundberg puolestaan Afrikkaan. Kansalliskirjallisuuden määrittelemisen sisällöllisten ominaisuuksien kautta on menettänyt merkityksensä. Jos taas kansalliskirjallisuus määritellään kirjallisen systeemin keskustassa sijaitsevaksi kanonisoiduksi kirjallisuudeksi, voidaan huomata, että muille kielille on käännetty myös perifeeristä kirjallisuutta, esimerkiksi viihdekirjallisuudeksi luokiteltua rikoskirjallisuutta. Vaikka kaanonin perustaksi otettaisiin uusin kirjallisuushistoria, käännettävä kirjallisuus on silti askeleen edellä, monia marginaalisia lajeja on käännetty ennen kuin ne on liitetty kirjal-

liseen kaanoniin. Esimerkiksi lasten kuvakirjoja käännetään, vaikka ne eivät juuri näy kirjallisuushistorioissa eikä niiden kääntämistä tueta.

Siitä, millaista kirjallisuutta edistetään, voi siis päätellä muutoksia kansalliskirjallisuuden käsitteessä. Saamenkielinen kirjallisuus on lyönyt itsensä läpi, mutta paradoksaalisesti saamenkielisen kirjallisuuden on täytynyt ensin saada tunnustusta ulkomailla, ennen kuin se vakiintuu suomalaisen kirjallisuuden kaanoniin. Toisaalta saamenkielisen kirjallisuuden myöhäinen kehitys on johtanut siihen, että vasta viime vuosikymmeninä on voitu puhua saamenkielisen kirjallisuuden historiasta. Saamenkieliseen kirjallisuuteen ja sen edistämiseen liittyy myös poliittinen ja ideologinen aspekti. Jos kansalliskirjallisuus käsitetään suomalaisissa kirjallisuushistorioissa esitellyksi kirjallisuudeksi, legitimoitui saamenkielinen kirjallisuus osaksi kansalliskirjallisuutta vasta 1990-luvun lopulla. Saamen- ja ruotsinkielinen kirjallisuus on myös sidoksissa kielipolitiikkaan. Niiden tukemiselle on antanut uuden oikeutuksen Euroopan Neuvoston ja Euroopan unionin tunnustama vähemmistö- ja kielipolitiikka.

Käännöstuen jaossa voidaan havaita kolmenlaisia perusteita. Taloudellisin perustein kannattaa tukea suurille kielialueille kääntämistä ja kirjailijoita, jotka ovat jo saavuttaneet menestystä. Laatuvaatimus puhuu palkittujen tai muuten taiteellisen korkeatasoisuuden todistaneitten kirjailijoiden ja teosten tukemisen puolesta. Toisaalta myös käännöstyöltä vaaditaan korkeaa tasoa. Kansalliset vaatimukset puolestaan näkyvät esimerkiksi *Kalevalan* tai Aleksis Kiven teosten tukemisen taustalla. Samat perusteet hieman erilaisin painotuksin voidaan nähdä kansainvälisten tukirakenteiden, EU:n ja Pohjoismaiden neuvoston käännöstukien, taustalla.

Suomalaisen kirjallisuuden edistäminen ja liittäminen osaksi maailmankirjallisuutta on edelleen kansallisia päämääriä tukeva ideologinen projekti, jota valtio tukee, vaikka itse kirjallisuus on irtautunut kansallisesta tehtävästään. Kyse on pikemminkin suomalaisen kulttuurin yksisuuntaisesta valtion tukemasta kansainvälistämisestä kuin omaehtoisesta prosessista. Kuitenkin Suomen tapaisen pienen kielialueen kirjallisuus tuskin säilyisi elinvoimaisena ilman julkista tukea.

X Päätäntö

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut tutkia suomalaisen kirjallisuuden vientiä, tarkemmin sanoen suomalaisen kirjallisuuden kääntämistä ja sen tukemista suomalaisen kirjallisuusinstituution kannalta. Vaikka suomalaisen kirjallisuuden käännökset tuotetaan ulkomailla ja vastaanottavan maan kirjallisuusinstituution käyttöön, on niillä merkitystä myös suomalaiselle kirjallisuusinstituutiolle, kirjailijoille ja kustantajille.

Suomalaisella kirjallisuusinstituutiolla on vahvat sidokset valtiolliseen kulttuuripolitiikkaan. Näin on myös kirjallisuuden viennin alalla. Kirjallisuuden viennin edistäminen on osa valtion kulttuuripolitiikkaa ja noudattaa yleisen kulttuuripolitiikan linjauksia. Valtion myöntämä ja Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskuksen jakama käännöstuki on osa valtion edistävää kirjallisuuden tukipolitiikkaa. Käännöstuki voi ohjata ulkomaisten kustantajien kustannuspäätöksiä, ja samalla se määrittelee ”laatu-” ja ”kansalliskirjallisuuden” käsitteitä. Valitettavasti tämän tutkimuksen puitteissa ei ollut mahdollista tutkia, millä perustein tukihakemuksia on hylätty.

Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu käännösten vastaanotto ja asema kohdemaassa. Myös kääntäjien ja kustantajien asemaa ja merkitystä voisi tutkia jatkossa lähemmin, sillä pätevät kääntäjät ovat ensisijainen edellytys suomalaisen kirjallisuuden leviämiseksi. Kustantajat puolestaan toimivat portinvartijoina, joista riippuu julkaistaanko käännöstä koskaan. Kustannuspäätöksistä voisi avautua mielenkiintoisia näköaloja kirjallisuuden vientiin. Myös laajempi ajallinen otos voisi tuoda esille niitä muutoksia, joita käännöstyössä on tapahtunut esimerkiksi käännöskielen suhteen. Yhteiskunnalliset, taloudelliset ja poliittiset muutokset heijastuvat käännöstoimintaan, mistä selvimpänä esimerkkinä voidaan pitää entisten sosialististen maiden suhtautumisen muutosta suomalaiseen kirjallisuuteen. Olisikin mielenkiintoista tutkia, mitä kirjallisuutta näille kielille käännettiin ennen ja jälkeen poliittisten uudistusten. Joitakin yksittäisiä huomioita on voitu tehdä viroksi käännettystä kirjallisuudesta. Samoin laajempi ajallinen otos voisi tuoda esiin EU:n käännöstuen vaikutuksen käännettävien kirjojen joukkoon.

LÄHDELUETTELO

PRIMÄÄRILÄHTEET:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosikertomus 1995
 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosikertomus 1996
 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosikertomus 1997
 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosikertomus 1998
 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran käännöstietokanta

BIBLIOGRAFIAT JA HAKUTEOKSET:

Haltsonen, Sulo – Puranen, Rauni 1979: *Kaunokirjallisuutemme käännöksiä. Bibliografinen luettelo suomenkielisen kaunokirjallisuuden käännöksistä*. Helsinki: SKS.

Kotimaisia lasten- ja nuortenkirjailijoita 2 1999. Toim. Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Kotimaisia naisviihteen taitajia 1999. Toim. Ritva Aarnio ja Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Kotimaisia nykykertojia 1997. Toim. Ritva Aarnio ja Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Kotimaisia nykykertojia 2 1998. Toim. Ritva Aarnio ja Ismo Loivamaa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Laitinen, Kai 1997: *Suomen kirjallisuuden historia*. 4. p. Keuruu: Otava.

Nuorisokirjamme maailmalla. Kumulatiivinen luettelo suomalaisten lasten- ja nuortenkirjojen käännöksistä 1990. Toim. Merja Kaipiainen ja Liisa Virtanen. Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja 15. Tampere: SNI.

Näytelmäkirjailijamatrikkeli 1996. Tampere: Suomen näytelmäkirjailijaliitto.

”Sain roolin johon en mahdu”. *Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. 1989. Toim. Maria-Liisa Nevala. Keuruu: Otava.

Suomalaisia kirjailijoita 1500-luvulta nykypäiviin 1994. Toim. Risto Rantala. Keuruu: Otava.

Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin. 1999. Toim. Pertti Lassila. Helsinki: SKS.

MUU KIRJALLISUUS:

Alasuutari, Pertti 1999: ”Taide, viihde, kulttuuri ja kansakunta”. Teoksessa Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri: *Post-Patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 132-162.

Alasuutari, Pertti 1996: *Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994*. Tampere: Vastapaino.

Aspects of European Cultural Diversity 1995. Eds. Monica Shelley & Margaret Winck. London and New York: Routledge.

Brunila, Anne ja Uusitalo, Liisa 1989: *Kirjatuotannon rakenne ja strategiat*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 15. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Escarpit, Robert 1973: *Sociologie de la littérature*. Paris: Presses universitaires de France.

Eskola, Katarina 1988: ”Kaanon ja karyatidit. Miehet ja naiset kirjallisuuden instituutiossa”. *Sosiologia* 1/1988, 8-15.

Even-Zohar, Itamar 1990: ”Polysystem Studies”. In *Poetics Today* 11:1/1990.

Haapala, Arto 1989: ”Mikä kirjallinen taideteos on?”. Teoksessa *Kirjallisuuden filosofiaa*. Toim. Arto Haapala, Eija Haapala, Aarne Kinnunen ja Markus Lammenranta. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 35-61.

Heikkinen, Merja 1995: ”Promotion of Creativity”. In *Cultural Policy in Finland. National Report*. The Arts Council of Finland, Research and Information Unit. Helsinki: Nykypaino, 257-291.

Heikkinen, Merja 1991: *Sillä välin toisaalla... Sarjakuvan kulttuuripoliittinen asema ja sarjakuvien tuotanto*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 12. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Heikkinen, Merja 1989: *Tilannekuva kirjailijoista. Tutkimus kirjailijoiden asemasta Suomessa 1980-luvulla*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 5. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Heiskanen, Ilkka 1995: ”Development of Finnish Cultural Policy: An Outline”. In *Cultural Policy in Finland. National Report*. The Arts Council of Finland, Research and Information Unit. Helsinki: Nykypaino, 27-67.

Heiskanen, Ilkka ja Irjala, Auli 1995: ”International Cultural Co-operation”. In *Cultural Policy in Finland. National Report*. The Arts Council of Finland, Research and Information Unit. Helsinki: Nykypaino, 329-349.

Heiskanen, Ilkka, Kangas, Anita ja Lindberg, Peter 1995a: ”Cultural Policy Decision-Making and Administration”. In *Cultural Policy in Finland. National Report*. The Arts Council of Finland, Research and Information Unit. Helsinki: Nykypaino, 69-103.

Heiskanen, Ilkka, Kangas, Anita ja Lindberg, Peter 1995b: "Economics of Culture and Trends in Financing". In *Cultural Policy in Finland. National Report*. The Arts Council of Finland, Research and Information Unit. Helsinki: Nykypaino, 105-141.

Heiskanen, Ilkka, Kangas, Anita ja Lindberg, Peter 1995c: "Production and Dissemination of the Arts and Culture". In *Cultural Policy in Finland. National Report*. The Arts Council of Finland, Research and Information Unit. Helsinki: Nykypaino, 143-190.

Honko, Lauri 1981: "Lähtökohtia ja ääriiviivoja". Teoksessa *15 vuosikymmentä. Kirjallisia dokumentteja erään seuran historiasta*. Toim. Maija Hirvonen, Anna Makkonen ja Anna Nybondas. SKS:n toimituksia 368. Helsinki: SKS, 7-15.

Jokinen, Kimmo 1997: *Suomalaisen lukemisen maisemaihanteet*. Jyväskylä: SoPhi.

Kangas, Anita 1999: "Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet". Teoksessa *Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet*. Toim. Anita Kangas ja Juha Virkki. SoPhi Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 156-178.

Kansallisen kulttuurin kansainvälinen strategia 1996. Opetusministeriö Kansainvälisten asiain osasto. Helsinki: Edita.

Karkama, Pertti 1985: *Impivaara ja yhteiskunta. Tutkielmia kirjallisuudesta ja kulttuurista*. Jyväskylä: Gummerus.

Karkama, Pertti 1989: *J.V. Snellmanin kirjallisuuspolitiikka*. SKS Suomi 144. Hämeenlinna: Karisto.

Karkama, Pertti 1994: *Kirjallisuus ja nykyaika. Suomalaisen sanataiteen teemoja ja tendenssejä*. SKS. Tampere: Tammer-Paino.

Kivelä, Risto ja Hautala-Kajos, Kristina 1993: *Kulttuuripolitiikka ja Euroopan integraatio*. Opetusministeriö. Helsinki: Painatuskeskus.

Koistinen, Tero, Sevänen, Erkki & Turunen, Risto 1995: "Johdanto. Populaari- ja massakulttuurin tutkimisen lähtökohdista". Teoksessa *Musta lammas. Kirjoituksia populaari- ja massakulttuurista*. Toim. Koistinen, Sevänen ja Turunen. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia. Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta. Saarijärvi: Gummerus, 6-16.

Kotro, Tanja 1997: *Kansainväliset kulttuuriteollisuuden suuntaviivat. Selvitys kulttuuriteollisuuden näkymistä kulttuuripolitiikassa. Kohteet: Pohjoismaat, EU sekä vertailumaat*. Opetusministeriön työryhmien muistioita 23:1997. Helsinki: Yliopistopaino.

Kovala, Urpo 1996: "Maailmankirjallisuuden ja kansalliskirjallisuuden välissä? Suomenoskirjallisuuden asemasta 1800-luvulla". Teoksessa *Rakkaudesta lukemiseen. Suomalaisen kirjallisuusharrastuksen kehityksestä*. 1996. Toim. Juhani Niemi. Helsinki: Yliopistopaino, 41-59.

Kovala, Urpo 1989: "Translation as reception: What can research on translation tell us about literary culture?". In *Literature as Communication*. Edited by Erkki Vainikkala

and Katarina Eskola. Publications of the Research Unit for Contemporary Culture 18. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 126-144.

Kovala, Urpo 1992: *Väliin lankeaa varjo. Angloamerikkalaisen kaunokirjallisuuden välittyminen Suomeen 1890-1939*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 29. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kuivasmäki, Riitta 1996: "Kuinka nuorisokirjallisuus löysi paikkansa kirjallisuusinstituutiossa?". Teoksessa *Rakkaudesta lukemiseen. Suomalaisen kirjallisuusharrastuksen kehityksestä*. 1996. Toim. Juhani Niemi. Helsinki: Yliopistopaino, 60-72.

Kukkasmäki, Timo 1998: *Kulttuuritoiminnan käsikirja. Taiteen ja kulttuurin Suomi 2000*. Kuopio: Kustannusosakeyhtiö Puijo.

Kupoli. Kulttuuripolitiikan linjat. 1992. Komiteanmietintö 32. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Lassila, Pertti 1990: *Otavan historia. Kolmas osa 1941-1975*. Helsinki: Otava.

Lassila, Pertti 1996: "Suomalaisen kirjallisuusinstituution ominaislaatu". Teoksessa *Rakkaudesta lukemiseen. Suomalaisen kirjallisuusharrastuksen kehityksestä*. 1996. Toim. Juhani Niemi. Helsinki: Yliopistopaino, 75-80.

Lehtinen, Marja 1996: "1800-luvun kirjalliset sukupolvet ja kirjallisuuskäsitysten muotoutuminen Suomessa" Teoksessa *Rakkaudesta lukemiseen. Suomalaisen kirjallisuusharrastuksen kehityksestä*. 1996. Toim. Juhani Niemi. Helsinki: Yliopistopaino, 99-107.

Lehtola, Veli-Pekka 1995: "Saamelaiskirjallisuus vanhan ja uuden risteyksessä". Teoksessa *Marginalia ja kirjallisuus. Ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta*. Toim. Matti Savolainen. SKS Suomi 175. Tampere: Tammer-Paino, 36-92.

Lehtonen, Mikko 1998: *Tutkainta vastaan. Kulttuurin- ja kirjallisuudentutkimuksen dialogeja*. Tampere: Tammer-Paino.

Malkavaara, Jarmo 1989: "*Kauneus*" ja "*mahti*". *Taidejärjestelmän ja poliittis-hallinnollisen ohjausjärjestelmän välisten suhteiden taidekeskeistä tarkastelua*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 4. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Neuvonen, Eero K. 1970: "Suomen kirjallisuus ulkomailla". Teoksessa *Suomen kirjallisuus VIII*. Toim. Pekka Tarkka. Helsinki: SKS & Otava, 485-520.

Niemi, Juhani 1991: *Kirjallisuus instituutiona. Johdatus sosiologiseen kirjallisuudentutkimukseen*. SKS:n Tietolipas 122. Tampere: Tammer-Paino.

Niemi, Juhani 1995: "Miten kirjallisuusinstituutio Suomessa on syntynyt?". Teoksessa *Helmi simpukka joki. Kirjallisuushistoria tänään*. Toim. Markku Ihonen ja Yrjö Varpio. SKS:n Tietolipas 137. Hämeenlinna: Karisto, 81-90.

Nummi, Jyrki 1995: "Ajan järjestyminen: periodi systeeminä". Teoksessa *Ajan taitteita. Kirjallisuuskäsitys ja periodin murros suomalaisessa kirjallisuudessa*. Toim. Juhani

Sipilä. Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 4. Helsinki: Yliopistopaino, 38-67.

Nummi, Jyrki 1997: ”Se ainoa tarpeellinen. Lyhyt johdatus kansalliskirjallisuuteen”. Teoksessa *Kansallista/kansainvälistä*. Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja 50. Toim. Päivi Molarius. Helsinki: SKS.

Penttilä, Aarni 1968: ”Mitä tarkoitetaan tai on tarkoitettu kansalliskirjallisuudella?” *Valvoja* 5/1968, 172-175.

Rapola, Martti 1960: *Sanojemme ensiesiintymiä Agricolasta Yrjö Koskiseen*. Helsinki: SKS.

Rasilainen, Reino 1989: *Julkaistu ja julkaisematon kirjallisuus. Kotimaisen kaunokirjallisuuden valikoituminen kustannusyhtiössä*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 16. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Renard, Jacques 1996 (1994): *Suomen kulttuuripolitiikka. Eurooppalaisen asiantuntijaryhmän raportti*. Helsinki: Nykypaino.

Salokannel, Juhani 1998: *Sielunsilta. Suomen ja Viron kirjallisia suhteita 1944-1988*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 680. Jyväskylä: Gummerus.

Savolainen, Matti 1995: ”Keskusta, marginalia, kirjallisuus”. Teoksessa *Marginalia ja kirjallisuus. Ääniä suomalaisen kirjallisuuden reunoilta*. Toim. Matti Savolainen SKS Suomi 175. Tampere: Tammer-Paino, 7-35.

Siikala, Kalervo 1976: *Suomen kansainväliset kulttuurisuhteet*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Sevänen, Erkki 1999: ”Nationalismi ja kansakuntien muodostuminen luokittelevasta, vertailevasta ja historiallisesta näkökulmasta”. Teoksessa *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. Toim. Tero Koistinen, Piret Kruuspere, Erkki Sevänen ja Risto Turunen. SKS:n toimituksia 755. Pieksämäki: RT-Print.

Sevänen, Erkki 1994a: ”Taide sosiologisen ja humanistisen tutkimuksen kohteena”. Teoksessa *Kulttuurintutkimus. Johdanto* 1994 Toim. Jari Kupiainen ja Erkki Sevänen. SKS:n Tietolipas 130. Jyväskylä: Gummerus, 51-73.

Sevänen, Erkki 1998: *Taide instituutiona ja järjestelmänä. Modernin taide-elämän historiallis-sosiologiset mallit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 709. Vaasa: Ykkös-Offset Oy.

Sevänen, Erkki 1994b: *Vapauden rajat. Kirjallisuuden tuotannon ja välityksen yhteiskunnallinen sääntely Suomessa vuosina 1918-1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 612. Helsinki: Hakapaino.

Svedjedal, Johan 1996: ”Kirjan yhteiskunta Ruotsissa 1800-luvulla”. Teoksessa *Rakkaudesta lukemiseen. Suomalaisen kirjallisuusharrastuksen kehityksestä*. 1996. Toim. Juhani Niemi. Helsinki: Yliopistopaino, 15-23.

Syrjästä esiin. Puheenvuoro kulttuurista ja kehityksestä Euroopassa. 1998 (1997). Eurooppa-työryhmän raportti Euroopan neuvostolle. (Alk. *In from the Margins*) Mikkeli: Teroprint.

Tarkka, Pekka 1980: *Otavan historia. Toinen osa 1918-1940.* Helsinki: Otava.

Tilastokeskus 1999: *Kulttuuritilasto - Cultural Statistics 1999.* Kulttuuri ja viestintä 2. Culture and the Media. Helsinki: Hakapaino.

Tuomikoski-Leskelä, Paula 1977: *Taide ja politiikka. Kansanedustuslaitoksen suhtautuminen taiteen edistämiseen Suomessa.* Historiallisia tutkimuksia 103. Suomen historiallinen seura.

Turunen, Risto 1995: ”Musta lammas ja hyvät paimenet. Populaari- ja massakulttuurin institutionaalista asemasta”. Teoksessa *Musta lammas. Kirjoituksia populaari- ja massakulttuurista.* Toim. Koistinen, Sevänen ja Turunen. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia. Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta. Saarijärvi: Gummerus, 18-46.

Tuuri, Antti 1987: ”Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon merkityksestä”. *Arsis* 2/1987, 14-15.

Tuuri, Antti 1985: *Viisitoista metriä vasempaan. Erään myyntimiehen tarina.* 2. p. Keuruu: Otava.

Vaittinen, Pirjo 1988: *Niin lähellä, niin kaukana. Suomesta ruotsiksi käännetyn kaunokirjallisuuden vastaanotto Ruotsissa 1930-luvulla.* SKS:n toimituksia 465. Pieksämäki: Raamattutalo.

Valle, Ellen 1994: ”Finnish Literature in North America: Texts, Contexts and Translations”. In *Finnish Literature in North America. Papers Presented at the First Two Symposia on Finnish Literature in North America.* Eds. Keijo Virtanen, Richard Impola and Tapio Onnela. Turku: Turun yliopisto, 130-157.

15 vuosikymmentä. Kirjallisia dokumentteja erään seuran historiasta 1981. Toim. Maija Hirvonen, Anna Makkonen ja Anna Nybondas. SKS:n toimituksia 368. Helsinki: SKS.

Väyrynen, Raimo 1999: ”Globalisaatio ja kulttuuri”. Teoksessa *Kulttuuriteollisuus.* Toim. Hannele Koivunen ja Tanja Kotro. Helsinki: Edita, 59- 78.

ARTIKKELIT:

[ei tekijää]: ”Kirjallisuuden tiedotuskeskus panostaa nyt näytelmiin sekä lasten- ja nuortenkirjallisuuteen” *Arsis* 1/1994, 6-7.

[ei tekijää]: ”Komissiolta tukea eurooppalaiselle kirjallisuudelle”. *Arsis* 3/1999.

[ei tekijää]: ”ARIANE-ohjelmasta tukea 184 projektille”. *Arsis* 2/1998.